

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.25, maj 2025

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1850 (SJ: 972)

Rettelsesliste til A, (SJ:)

Teksten er etableret af Jens Lei Wendel-Hansen

Punktkommentarer og tekstredegørelse er skrevet af Jens Lei Wendel-Hansen, redigeret af Krista Stinne Greve Rasmussen og Steen Tullberg

Indledning under udarbejdelse

Tilsyn ved punktkommentarer ph.d. Christian Egander Skov

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2025

|A:i

Rigsdagstidende.

Forhandlingerne paa Folkethinget

1ste Session 1850.

1ste Bind.

Nr. 1-147.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

|[A:1]

Første Møde.

Onsdagen den 30te Januar.

[...] |A:5

Grundtvig: I Grundsætningen er det vistnok ganske rigtigt, at en saadan Feil fra Valgbestyrelsens Side kan have den Indflydelse paa Valget, at det nødvendigviis maatte underkjendes; men mig synes, at i dette Tilfælde, hvor der ligefrem er reist Klage fra dem, som vilde have stemt paa den, der alligevel blev valgt, har Afdelingen aldeles Ret i at sige, at hvad der end skal blive bestemt med Hensyn til Valgbestyrelsen, saa er der herfor ingen Grund til at kalde Valgets Gyldighed i Tvivl.

[...] |A:24

Grundtvig. Naar den ærede Rigsdagsmand for Kjøge som Referent sagde, at vi maae have for Øie, at der ikke var noget Krænkende for en Rigsdagsmand i, at han for en Tid berøvedes den ham tilkommende Ret, saa maa jeg tillade mig at bemærke, at om der maaskee ikke er noget Krænkende deri, saa skilles han dog ved Udøvelsen af denne sin Ret; og dersom hans Valg var berettiget, saa skiltes Rigsdagen indtil videre ved hans Medvirken (Hør!). Altsaa dette maae vi ikke ansee for nogen Smaating. Det er jo dog ikke blot for en Formalitets Skyld, vi ere samlede her, og visselig ville vi ikke gjøre Ret, om vi vare gavmilde end sige ødsle med vor Tid til at undersøge enhver Formalitet eller Formfeil, som kunde indtræffe ved Fuldmagterne; men at vi vistnok maae indskrænke os til at forkaste eller endog kun at anstille en Undersøgelse om *deres* Fuldmagter, som kunde vække grundet Tvivl om, at Valget er foregaaet paa lovlig Maade. Hvad de foreliggende Tilfælde angaaer, kan jeg ikke skjønne rettere, end at den blotte Sigtelse, som er bleven gjort om, at Vælgerne skulle været bestukne, hos os ikke bør have mindste Virkning; thi det er klart, at en saadan Sigtelse |A:25 kunde gjøres mod hvilkensomhelst enten af os eller af alle dem, som kunde vælges i Danmark. Dersom det er sandt, hvad der her er talt om, at der er gjort Skridt til offentlig at tiltale den Rigsdagsmand, som af en Enkelt er bleven sigtet, da maa Rigsdagen protestere mod dette aabenbare Brud paa Grundloven, som siger, at ingen Rigsdagsmand maa tiltales uden Rigsdagens Samtykke. I Henseende til Paaberaabelse af en Dom i et andet Tilfælde, da er jeg ogsaa enig med dem, som have sagt, at naar Dommen ikke følger med, saa have vi indtil videre dermed slet Intet at gjøre, da et Foregivende om en Dom aldeles ikke maa berøve os eller Rigsdagen den mindste Tid, end sige unddrage os en eneste Dag de Kræfter,

som skulle være til vor Raadighed. Desuden maatte vi i en Dom fra 1844 for Brændeviinsbrænding i Smug aldrig finde noget vanærende; thi hvem der har kjendt Tilstanden i Jylland, veed, at hverken har Folket anseet det for noget vanærende, heller ikke er der fra Embedsmændenes Side gjort Noget, som skulde frembringe den Stemning eller den Betragtning af Sagen, saa at naar deri alligevel skal findes noget Vanærende, som udelukker Valgbarhed, da maa det strengt indskrænkes til Tiden efter 1845, da det blev befaleet.

[...] **|A:43**

Grundtvig: Jeg skulde slet ikke have taget Ordet, dersom det ikke til min store Forundring var bemærket, at netop denne Sag burde komme under Undersøgelse, at netop den Feil, at det var indrykket i Aalborg Avis istedetfor Viborg Avis, at den, siger jeg, var af den Grundbeskaffenhed, at Sagen nødvendig **|A:44**maatte underkastes en nøiagtig Undersøgelse. Men da det er saa, vil jeg, idet jeg ikke agter at undersøge, hvor stor en Feil det kunde være under de oplyste Omstændigheder, men overlader dette til de Lovkyndige, alene gjøre opmærksom paa, hvad der alt tidligere er bemærket, at da vil der kun være Spørgsmaal om, hvorvidt vedkommende *Valgbestyrrelse* skulde straffes for denne store Feil, medens derimod Valget af Rigsdagsmanden, hvorimod der ikke er reist mindste Indsigelse, slet ikke bliver tvivlsom.

[...]

|A:47

Andet Møde.

Torsdagen den 31te Januar.

[...] **|A:49**

Grundtvig: Jeg skulde stemme for et Antal af 5 Medlemmer, iblandt andet fordi man, allerede naar der skal vælges 5, vel kan have ondt nok ved, naar man skal have Grunde for sin Mening, da at nævne dem, og 7 vil i det ringeste være mig for høit et Tal. Jeg troer heller ikke, at det bliver bedre bestilt jo flere der er, men holder af det gamle Ordsprog: "Jo flere Kokke, des værre Suppe". Forøvrigt, hvad en æret Rigsdagsmand foreslog om Viceformænd, skal jeg aldeles tiltræde.

[...] **|A:50**

Grundtvig: Jeg meente rigtignok kun 5 ialt.

Formanden: Jeg veed ikke, om der er andre Forslag, som man ønskede at gjøre; i saa Fald foreligge kun 2 Forslag, enten det, at Comiteen kommer til at bestaae af 7 Medlemmer, hvoraf de 2 ere

Forsamlingens Viceformænd, og altsaa 5 tilføies ved frit Valg, eller at Comiteen kun kom til at bestaae af 5 Medlemmer, hvoraf de 2, ligesom for, ere Forsamlingens Viceformænd, og de 3 andre tilføies ved frit Valg. Jeg tillader mig at stille det første under Afstemning, og beder DHrr., der ere enige deri, at ville reise sig.

Derefter reiste sig 78 Medlemmer.

Formanden: DHrr., som foretrække det andet Forslag, som er blevet stillet, vilde jeg bede at reise sig.

Derefter reiste sig 7 Medlemmer.

Formanden: Forsamlingen har altsaa med 78 Stemmer mod 7 vedtaget, at Comiteen skal bestaae af 7 Medlemmer, de 2 Forsamlingens Viceformænd, de 5 andre valgte frit ved de Valg, som vi nu skulle gaae over til. (...)

[...]

[A:52]

Tredie Møde.

Løverdagen den 2den Februar.

[...] [A:55]

Grundtvig: Majestætens udmærket folkelige Jævnhed og Aabenhed og Folkets udmærket kongelige Tillid og Gavnildhed i Danmark, de fortjene i mine Øine baade nu og herefter at beundres og paaskjønnes, og de have for mine Øine ret aabenbar givet sig tilkjende i de sidste Aars Tildragelser, under meget vanskelige Omstændigheder. Forsaavidt altsaa den foreslaaede Takadresse skal have til Hensigt at udtrykke dette, da har den naturligviis mit fulde Bifald, og jeg skulde gjerne understøtte den, men jeg kan ikke tænke mig noget ubetimeligere Øieblik end det nærværende til at indgive en saadan Takadresse. Jeg kan ikke tænke mig noget Øieblik ubetimeligere end dette, fordi i mine Øine kan ingen saadan Takadresse gaae igjennem Huset, uden først og sidst, uden nærmest og fornemmeligt at gjælde det nærværende Ministerium, og dette Ministerium, det har i mine Øine tilstrækkeligt, ja meer end tilstrækkeligt viist, at det hverken tør føre Krig eller tør slutte

[...]

[A:129]

Femte Møde.

Tirsdagen den 5te Februar.

[...] **A:132**

Grundtvig: Jeg skal blot bemærke, at denne Sprogbemærkning har saa megen Grund at jeg formoder, at Comiteen selv vil indrømme den.

[...] **A:181**

Grundtvig: Om jeg ogsaa er meget enig deri, at Formanden visselig inden visse Grændser maa have den heromhandlede Myndighed, som man derhos altid har tillagt ham, saa indseer jeg dog ikke mindste Grund til, efter at Forsamlingen er bleven 1/3 mindre, da at forøge Antallet, og det saa betydeligt, paa dem, der maatte have Ret til at faae en anden Dagsorden bestemt end den, som Formanden ellers vilde bestemme, indseer jeg ingen mulig Grund til at forhøie deres Antal fra 15 til 25, og det saameget mindre, som jeg ikke veed, at nogen **A:182** sinde det Tilfælde indtraf ifjor, at der mellem alle de 150 Medlemmer var 15, som vilde paanøde Formanden en anden Dagsorden end den, han ønskede. Jeg skal derfor, hvis ingen Anden gjør det, stille det Ændringsforslag, at det bliver ved 15.

[...] **A:186**

Grundtvig: Jeg skal blot anmærke, at naar, som Comiteens Referent udtalte sig, og jeg mener med fuldkommen Ret, den Frihed, Thinget altid maatte forbeholde sig til en større eller mindre Brug af Afdelingerne, skal vedligeholdes, saa burde vel Begyndelsen af § 7 forandres saaledes, at det ikke hedder, at Thingets Medlemmer "fordeles", men at de *kunne* fordeles af Formanden, saaledes som derefter sagt er, i 4 Afdelinger.

[...] **A:199**

Grundtvig: I Henseende til den Bestemmelse, som er foreslaaet i § 12 af det her omhandlede Udkast, at "Lovforslag, som indgives af Thingets Medlemmer maae være affattede i Lovsform", da forekommer det mig, at dette Udtryk "i Lovsform", at det er enten noget tvetydigt, eller har en saa vidtløftig Forstand, at det maatte næsten gjøre, at der ikke kunde komme Lovforslag fra nogle andre Medlemmer end de egentlige Jurister, og da det dog vel ikke skulde være Meningens med det Initiativ, der er givet Forsamlingen, saa skulde jeg ønske, at der idetmindste kommer en nærmere Bestemmelse her, der ikke tillod, at man derunder indbefattede, hvad Juristerne sædvanlig findes tilbøielige til, alene Lovforslag, der vare affattede i et saadant Sprog, at de kunne udgives ligefrem som en Lov, uden videre Omskrivning.

I Henseende til § 14, hvor Talen er om, hvor tidt et Medlem maa tage Ordet under den foreløbige Behandling, da skulde jeg ikke have Noget at indvende mod, at det indskrænkes til to Gange, dersom der kun ingen Undtagelser var herfra. Men saalænge der skal være Undtagelser baade med Ordførerne og ogsaa med Ministrene, saa synes mig, at hiin Bestemmelse ikke er hensigtsmæssig, medmindre Noget lægges til, saaledes, at der ogsaa maatte skee Undtagelser, hvis enten Ordføreren eller Ministrene gjorde det nødvendigt for den Vedkommende, som, om han end havde **A:200** talt to Gange, troede fremdeles at burde yttre sig, for nærmere at forklare eller forsvare sig.

[...] **A:206**

Grundtvig: Det er blot for at bemærke, at naar Ordføreren troede, at jeg forudsatte, at en Minister eller Ordfører skulde være tilbøielig til at misbruge deres Ret til at tale oftere end to Gange, eller saa ofte, som det behagede dem, saa gjorde han mig aldeles Uret, men han vil vist, uden min Erindring, ogsaa indrømme, at det, uden at de gjøre mindste Misbrug af deres Ret, er ikke alene ønskeligt for dem, hvis Tale de have hørt paa, men ogsaa gavnligt, at disse have Ret til i saadanne Tilfælde at give Gjensvar, uden at derover skal afstemmes i den hele Forsamling.

[...] **A:209**

Grundtvig: Jeg vil blot tage mig den Frihed at spørge den ærede Ordfører, hvorledes der skal forholdes i det Tilfælde, at der kommer et Forslag fra Landstinget og som bliver forkastet; thi det var dog muligt.

[...] **A:213**

Grundtvig: I Forbigaaende vil jeg bemærke, at Begyndelsen af den 25de § er saa slet Dansk, at den vil behøve en Ændring. Dernæst i Henseende til § 27, hvor alle mulige Adresser og Meddelelser behandles aldeles som Smaating, da maa jeg, endskjøndt det vel ikke vil nytte videre, vedkjende mig den samme Overbeviisning som ifjor, idet det er min Overbeviisning, at alle saadanne Adresser og Meddelelser, som ikke angaae Personligheder eller Enkeltheder, men som angaae Folket, Riget, almindelige Sager i det Hele, at de burde alle oplæses, naar ikke enten den, som indbragte dem eller Formanden foreslog det Modsatte. Endelig hvad den 28de § angaaer med sine forskrækkelige Indskrænkninger af Retten til at forespørge sig hos Ministrene, da er det Første, jeg maatte vide og som jeg tilstaaer, jeg i dette Øieblik ikke veed og havde aldrig troet at behøve at spørge om, nemlig om det, som den ærede Ordfører sagde, virkelig er en klar og nødvendig Følge af Grundloven, at denne Indskrænkning bør finde Sted, thi i saa Fald er der Intet videre at sige, end at jeg nu og alle Dage maatte beklage det, beklage, at den Ret, som jo aabenbart har været for ethvert Medlem af Rigsdagen til at kunne gjøre en Forespørgsel til Ministrene, uden forud at

erhverve Tilladelse hos den hele Forsamling, at den skal bortfalde, **|A:214**og derved, saavidt jeg skjønner, en stor Deel af Ministrenes Ansvarlighed bortfalde med det Samme; thi hvad jeg alt ifjor og, som det syntes, med Forsamlingens Bifald, anmærkede, var en stor og vigtig Rettighed, som var given alle Folkets kaarne Mænd, at de kunde bede Ministrene om nærmere Oplysning eller Forsvar for enhver af deres Handlinger, det er ogsaa en vigtig Deel af Ansvarligheden, og naar den bortfalder, da maa jeg sige, at, selv om man ikke seer hen paa Loven, som staaer for Døren, om Skrift og om Tale, saa vil jeg ikke indestaae for hvad der bliver tilbage.

[...]

|A:216

Sjette Møde.

Onsdagen den 6te Februar.

[...] **|A:225]**

Grundtvig: I Henseende til § 31, da har jeg kun det at bemærke, at det vel vilde være rettere fra Sprogets Side at sige til Slutning: “man maa hverken tiltale eller omtale et andet Medlem ved Navn”; thi jeg formoder, at det ligesaa vel er Meningen, hvor der nævnes “Tiltalte”, som hvor der nævnes “anføre”, at det er kun ved Navn. I Henseende til § 33, da kan den jo være god nok, men den har dog i mine Øine en Feil, som ofte gaaer igjennem Tale og Skrift, vel især hos Tydsken, men dog ogsaa hos os, at den er for lang. Imidlertid, ligesom Ordsproget siger: “der er gode Raad for den Pølse, der er for lang”, saaledes vil jeg ogsaa raade uden videre at skære en Ende af den, og det skal da — maa jeg bede dem om at undskylde, jeg troer jeg tog feil, det var § 34 — være at udelukke hvad der staaer, om at Formanden kan foreslaae Thinget aldeles at nægte en Rigsdagsmand Ordet i et Møde, hvor han maatte være bleven 2 Gange kaldt til Orden, og naar jeg raader dette, da er det ingenlunde blot for Løier, men er mit ramme Alvor, og jeg haaber med faa Ord at kunne vise, det er ikke uden Grund. Det følger nemlig af sig selv i en saadan Forsamling, at Formanden maa saa at sige have uindskrænket Myndighed til at overholde Orden; men det gaaer da ogsaa med ham, som det gaaer med enhver Enevolds-Konge, at netop fordi han har uindskrænket Myndighed til at virke i hvad Øieblik han vil, saa maa han ogsaa kun virke for Øieblikket; den maa ikke have videre Virkning i det Følgende, og her er det endog saa meget vigtigere, som den Bestemmelse om, at en Rigsdagsmand skal berøves Ordet, den ikke **|A:226]** blot er en stor Lyde ved vor saakaldte Forretningsorden, men vilde ogsaa, naar der fulgtes en

tilsvarende Fremgangsmaade, hvilket i min Tid aldrig er skeet, være baade en stor Skam og maaskee gjøre megen Skade. En saadan Bestemmelse nemlig er jo en Censur for Munden, der bestandig gaaer ud fra den Grundsætning, at naar man tier, saa fortaler man sig ikke, og at det er meget vigtigere, end om der blev talt det Bedste; det er Noget, siger jeg, som jeg vilde forkaste, selv naar det var en Forskrift for Skoledrenge, men maa det dobbelt, naar det skulde være en Forskrift for Rigsdagsmænd. De komme vist i Hu Mange her, ligesom jeg, at vor Formand fra ifjor, en veløvet og en sindig Mand, som vi Alle veed, at han tilstod ved flere Leiligheder, at Udøvelsen af denne Myndighed at kalde Mænd til Orden, at den maatte udøves med den største Forsigtighed, da det i mange Tilfælde kun beroede paa en vis Takt, hvorvidt det kunde ansees for nødvendigt; men naar det er Tilfældet, og naar, som jeg er vis paa, alle de Medlemmer af Forsamlingen, der, ligesom jeg, ikke have alle deres Ord beskrevne, ville tilstaae, at det kan skee for den Bedste, ved et uforsigtigt eller dog stødende Ord at give Formanden Leilighed til, maaskee ogsaa at paalægge ham den Nødvendighed, at kalde til Orden, saa kan heraf ingenlunde følge, at det enten skulde være passende med Hensyn til en Rigsdagsmand eller skulde være gavnligt for Forhandlingerne i det Hele at berøve ham Ordet. Thi vel siger man, det er kun i dette ene Møde, men sandelig, enhver Mand føler det jo vel, at det er i Grunden det Samme som enten at udvises eller sættes i Skammekrogen, Noget, der dog vistnok ikke passer, og dersom det passede, vilde kun sige, at den Rigsdagsmand var uværdig til sin Plads. Jeg skal derfor stille et tilsvarende Ændringsforslag. I Henseende til § 35, da maa jeg erindre Forsamlingen om, at Bifalds-~~A:227~~og Mishagsyttringer, de have aldrig været borte fra nogen levende Forhandling og ville heller ikke blive det; der opstaaer derved, som Erfaringen viser, jo slet ikke hverken nogen Skade eller nogen Skam, naar kun i denne Henseende Formanden har og bruger sin Myndighed til at holde dem indenfor deres rette Grændser, og jeg finder det da egentlig usømmeligt, at vi lade en Paragraph staae i vor Forretningsorden, som vi vide, vi hverken kunne eller ville følge. Jeg skal derfor foreslaae, at denne Paragraph udelades.

[...]

Grundtvig: Tør jeg blot anmærke, at hvad den ærede Taler sagde, det kan være meget rigtigt Altsammen; jeg har heller ikke hverken sagt eller maaskee fuldelig tænkt, at, naar man forestillede sig en Forsamling af hvad de tyske Professorer kalde "rene Mennesker" og en aldeles fuldkommen Tilstand, at det da jo kunde være muligt, at baade Bifalds- og Mishags-Yttringer ville blive borte under Forhandlingerne, men jeg har kun sagt, hvad der er en Kjendsgjerning, at de aldrig blive borte eller aldrig ville blive borte af nogen levende Forsamling af saadanne Mennesker, som vi nu

engang ere det. Derfor fandt jeg det urimeligt, at Paragraphen skulde blive staaende aldeles ørkesløs i vor Forretningsorden.

[...] **[A:229]**

Grundtvig: Tør jeg blot erindre, at jeg synes, at Trods hos et Medlem, det burde der aldrig tales om, naar han virkelig bøiede sig ærbødigt for Formandens Afgjørelse, og derfor maatte der dog ikke tales om, enten han saa var kaldet to eller tre Gange til Orden, at han havde viist nogen Trodsighed. Dernæst maa jeg ogsaa bemærke, at jeg maaskee er uenig **[A:230]** med Ordføreren i, at det skulde komme meget mere an paa en vis Værdighed over Forhandlingerne, end paa hvad der blev sagt og hvem der talte.

[...]

[A:265]

Syvende Møde.

Fredagen den 8de Februar.

[...] **[A:272]**

§ 6.

7) *Grundtvigs Forslag:* Tallet “15” for “25”.

[...] **[A:273]**

§ 12 og 13.

15) *Grundtvigs Forslag:* Ordene: “maa være affattede i Lovform” udelades.

[...] **[A:274]**

§ 21.

30a) *Grundtvigs Forslag:* Der tilføies Paragraphen: Men skulde det blive aldeles forkastet, sendes det til Statsraadet.

[...]

§ 27.

[...] **[A:275]**

37) *Grundtvigs Forslag:* Efter Ordet “blive” i første Sætning indskydes “sædvanlig”, og Slutningen “dog at Oplæsningen kun tilstedes, hvis $\frac{3}{4}$ af de tilstedeværende Medlemmer deri ere enige” udelades.

[...]

§ 28.

39) *Grundtvigs Forslag:* at “Spørgsmaal” forandres til “Interpellation”.

40) *Grundtvigs Forslag:* at “Spørgsmaal” forandres til “Forespørgsel” (optaget af Comiteen.)

Disse 2 Afstemninger angaae formeentlig ogsaa den følgende Paragraph, forsaavidt Ordet “Spørgsmaal” ogsaa der

forekommer.

- 41) *Grundtvigs* Forslag: Anden Sætning: “Dog kan o. s. v.” forandres til: “Vel kan en saadan Forespørgsel kun gøres med Thingets Samtykke, men dette forudsættes altid, med mindre Ministrene udtrykkeligt forlange det sat under Afstemning, som da skeer uden videre Forhandling.”

[...] |A:276

§ 34.

- 48) *Grundtvigs* Forslag: Mellemsætningen: “Naar et Medlem i samme Møde er kaldt to Gange til Orden, kan Formanden foreslaae Thinget aldeles at nægte ham Ordet i dette Møde” udelades.

[...]

§ 35.

- 51) *Grundtvigs* Forslag: At foran “Bifalds- eller Mishags-Yttringer” sættes: “Stærke”.

[...]

- 53) Paragraphen.

Ved denne Afstemning afgjøres Grundtvigs 1ste Ændringsforslag, saaledes lydende:

at § 35 heel og holden udelades.

[...] |A:281

Grundtvig: Jeg veed ikke, om jeg ved denne Leilighed turde bemærke, at da den forrige Forretningsorden ikke i Et og Alt er optagen, og da den heromhandlede Bestemmelse ikke er gjentagen i den nu foreslaaede, turde det maaskee ansees unødvendigt fremdeles at indhente saadan Erklæring.

[...] |A:282

Det af Rigsdagsmanden for Præstø Amts 4de District (Grundtvig) stillede og paa Afstemningslisten under Nr. 7 opførte Forslag om, at Tallet “15” indsættes for “25” blev med 74 Stemmer mod 10 forkastet (...)

[...] |A:283

Grundtvig: Turde jeg spørge den ærede Formand om her er Noget vedtaget om, at Afstemning ved denne Leilighed skal skee uden al Forhandling?

[...]

Grundtvig: Det forekommer mig imidlertid, som om der i nærværende Tilfælde ikke var levnet Tid dertil.

[...]

Grundtvig: Men tør jeg ikke spørge om, hvor det er i Paragraphen, at der istedetfor “vælge” skal staae “danne”?

[...] |A:284

Grundtvig: Ja, saa maa jeg ligefrem erklære mig imod det; thi naar det Udtryk kom til at staae i Paragraphen, saa vilde det jo forudsætte den samme Bestemmelse, som tildeels fulgtes ifjor, at

det var Afdelingerne, som fornemmeligt dannede Udvalgene, men da dette slet ikke har Hjemmel i den nærværende Forretningsorden, saa seer jeg heller ikke, hvorfor der skulde bruges et saadant Ord, som “danne” her, da “vælge” jo vil være det ligefremme Udtryk, naar det skal gjælde det Medlem, hvem Forsamlingen maatte bestemme muligt skal vælges af Afdelingen. Ligeledes maa jeg for min Part stemme for, at Ordene “dog kun” maae blive staaende.

[...]

Grundtvig:Ja.

[...] **A:287**

Grundtvig: Jeg vil blot bemærke, at naar det behager en Afdeling at befatte sig, om det saa var med *alle* Enkeltheder, saa er den paa ingen Maade deri forhindret enten ved Ordene “dog kun” eller ved nogle af de Ord, som findes i Paragraphen, da her slet ikke er Tale om, hvad der maa eller skal udelukkes, men blot om i hvad Hensigt Sagen henvises til en af Afdelingerne.

[...] **A:290**

Nr. 10, Paragraphen *i sin oprindelige Skikkelse*, ligeledes *forkastet* med 79 Stemmer mod 6, hvorimod Paragraphen med den af Comiteen foreslaaede Redactionsforandring, at Ordene “dog kun” i tredie Passus udelades, og Ordet “vælge” første Gang i samme Passus ombyttes med “danne”, *vedtoges* med 84 Stemmer mod 5 (...)

[...] **A:292**

Grundtvig: Det er med Hensyn til den 12te §, at jeg har foreslaaet, at Ordene “maa være affattede i Lovform” udgaae, idet nemlig denne § vilde gjøre Alt, hvad der kaldes Lovform til en Nødvendighed for ethvert Forslag til at forbedre eller ændre Lovgivningen, som fremkommer i Thinget. Jeg har foreslaaet denne Udeladelse, især fordi Ordet “Lovform” aabenbart er tvetydigt, og kunde derfor meget let gives en Udstrækning, som vilde forhindre enhver Ikke-Jurist i Forsamlingen fra efter sin egen Evne eller Fornuft at fremkomme med Forslag til Forbedring eller Ændring i Lovgivningen, og derved troer jeg ingenlunde vilde vindes, men tabs, og ialtfald kan det ikke være Meningen, at der skulde opstilles saadanne Betingelser for Udøvelsen af denne for os Alle fælles Ret, at de Fleste slet ikke kunne benytte den. Forøvrigt skal jeg ikke nægte, at det er min Overbeviisning, som jeg ogsaa før har vedkjendt mig, at hvad Folkets Stemme igjennem Rigsdagen skal virke til Lovgivningen, at den maa helst være langt mere rettet paa Grundsætningerne og Tankegangen end paa den egentlige Lovform, som vistnok helst maatte overlades til Ministrene og Generalprocureuren.

[...] **A:296**

Grundtvig: Jeg veed ikke, om det kan kaldes en Realitets-Bemærkning; det var kun den Bemærkning, jeg vilde gjøre, at jeg

ikke har sagt, at det Udtryk "Lovsform" ikke kunde forstaaes saaledes, at det ikke blev videre til Hinder, men at det er noget saa Tvetydigt, at man maa frygte for, at det bliver anvendt i en langt mere udstrakt Betydning.

[...] **|A:305**

(...) Det af Rigsdagsmanden for Præstø Amts 4de District (Grundtvig) stillede og paa Afstemningslisten under Nr. 15 opførte Forslag:

Ordene: "maa være affattede i Lovsform" udelades.

blev, efter at Forslagsstilleren havde erklæret, at det gjaldt saavel Udkastets §§ 12 og 13, som det under Nr. 16 paa Afstemningslisten opførte Forslag, *forkastet* med 73 Stemmer mod 8.

[...] **|A:319**

1) *Grundtvigs* Forslag: der tilføies § 21: "men skulde det blive aldeles forkastet, sendes det til Statsraadet", *forkastedes* med 78 Stemmer mod 1.

[...]

|A:321

Ottende Møde.

Løverdagen den 9de Februar.

[...] **|A:331**

Grundtvig: Det Forslag, som jeg har taget mig den Frihed at gjøre om, at Slutningen af denne Paragraph, som bestemmer det store usædvanlige Stemmeantal, som skal udkræves, for at en Adresse eller et Andragende fra Folket maatte kunne oplæses her i Salen, dette Forslag anseer jeg virkelig for saa særdeles vigtigt, ligesom der ogsaa ere Flere i Forsamlingen, som dele Mening derom med mig, at jeg maa bede Forsamlingen tage det vel under Overveielse, førend den forkaster det. Det er nemlig allerede efter min Følelse stødende nok for vore Vælgere, at vi gjøre saa **|A:332**mange Ophævelser over at oplæse Adresserne, og det hvilkesomhelst Adresser; men mig synes virkelig det er altfor galt, at man i en saadan *lille Sag* vil forlange større Enighed, end vi have forlangt ved nogen af Grundlovens Paragrapher, eller som vi ville forlange om noget Spørgsmaal, som aabenbart angaaer hele Rigets Velfærd.

[...] **|A:341**

2) Nr. 37:

|A:342*Grundtvigs* Forslag: Efter Ordet "blive" i første Sætning indskydes "sædvanlig", og Slutningen "dog at Oplæsningen kun tilstedes, hvis 3/4 af de tilstedeværende medlemmer deri ere enige" udelades.

forkastedes med 54 Stemmer mod 33.

[...]

§28.

39) *Grundtvigs* Forslag: at “Spørgsmaal” forandres til “Interpellation”.

40) *Grundtvigs* Forslag: at “Spørgsmaal” forandres til “Forespørgsel” (optaget af Comiteen.)

Disse 2 Afstemninger angaae formeentlig ogsaa den følgende Paragraph, forsaavidt Ordet “Spørgsmaal” ogsaa der forekommer.

41) *Grundtvigs* Forslag: Anden Sætning: “Dog kan o. s. v.” forandres til: “Vel kan en saadan Forespørgsel kun gøres med Thingets Samtykke, men dette forudsættes altid, med mindre Ministrene udtrykkelig forlange det sat under Afstemning, som da skeer uden videre Forhandling.”

[...] |A:343

Det under Nr. 39 af Rigsdagsmanden for Præstø Amts 4de District (*Grundtvig*) stillede Forslag frafaldtes.

[...] |A:344

Grundtvig: Tør jeg spørge, om det ikke er tilladt . . .

[...] |A:345

Grundtvig: Idet jeg skal tage Ordet for det i mine Øine meget vigtige Forslag, at der maatte skee en Ændring ved § 28, da den ellers, som den er, næsten vil afskære den hele Frihed, vi hidtil have nydt til at gjøre Forespørgsler hos de ærede Ministre om alle Rigets offentlige Anliggender, i det jeg tager Ordet derfor, kan jeg ikke andet end beklage hvad der ved disse sidste Paragrapher ogsaa nødvendigt maa være faldet mig paa Sindet, at der strengt gennemføres den Bestemmelse af den gamle Forretningsorden at et Medlem ved den endelige Behandling ikke under nogen Omstændigheder eller af nogen Grund maa atter tage Ordet, thi derved er det skeet, hvad vist ogsaa vil skee her, at der fremkom Indvendinger mod Forslaget, som kræve paa det stærkeste et Gjensvar fra Forslagsstilleren. Jeg maa imidlertid jo underkaste mig disse Bestemmelser og altsaa baade begynde og ende. Jeg vil strax gaae til Sagen, thi Spørgsmaalet er jo om den Bestemmelse i Paragraphen “at dog maa intet Medlem gjøre Forespørgsel til Ministrene uden med Thingets Samtykke,” og at, hvis det forlanges, og altsaa af hvilket som helst Medlem, hvis det forlanges, skal det sættes først under Afstemning. Der er Spørgsmaal, siger jeg, om den Paastand hos den ærede Ordfører, hvormed han mødte min Indvending ved den foreløbige Forhandling, om den Paastand er sand, at Bestemmelsen i Forretningsordenen skulde være en nødvendig Følge af § 66 i Grundloven, det er Spørgsmaalet: er det saa eller er det ikke; det forundrede mig nu strax og maatte forundre mig, at jeg hverken selv skulde have lagt Mærke til, eller af

nogen Anden skulde være gjort opmærksom paa en saadan Grundlovs Bestemmelse, der visse[A:346]lig, hvis jeg havde seet paa den, vilde forfærdet mig; men da jeg eftersaae denne Grundlovsbestemmelse, hvor det hedder "enhver Rigsdagsmand kan i det Thing, hvortil han hører, med dets Samtykke bringe ethvert offentligt Anliggende paa Bane, og derom æske Ministrenes Forklaring, ja saa bortfaldt rigtignok min Forundring baade over min egen Uopmærksomhed og den samme Uopmærksomhed, som herskede hos Grundlovs-Udvalget og hos hele Forsamlingen; thi, naar vi ville see efter i Rigsdagstidenden 2423-3311, da vil det findes, at der om denne Bestemmelse i Grundloven ikke af Nogen er talt et eneste Ord. Visselig, dersom det ikke havde været, fordi disse Ord med dettes Samtykke ere saa aldeles løst henkastede midt i Paragraphen, da vilde dette jo være ikke alene uforklarligt, men jeg maa sige umuligt; nu vel, naar der alligevel er en saadan Bestemmelse i Grundloven, da kan jeg godt forstaae, at Ministrene engang, naar Forespørgsler faldt dem altfor hyppige eller altfor ubeleilige, kunde beraabe sig derpaa; men hvad jeg ikke kan forstaae, det er, at Rigsdagens eget Udvalg kan og vil bringe denne Sag paa Bane, og at det vil foreslaae en Indskrænkning, der efter min Forstand er endnu meget større end Ministrene nogensinde kunde være bekjendt at forlange. Jeg mener nemlig, at det Høieste, Ministrene kunde forlange paa Grund af denne Bestemmelse, det var, at, naar de vilde reise Tvivl om Thingets Samtykke, at da skulde Sagen afgjøres ved en Afstemning, og derfor troer jeg, at mit Forslag, som netop gaaer derpaa ud, at Thingets Samtykke skal forudsættes, med mindre Ministrene udtrykkeligt kræve Sagen sat under Afstemning, jeg troer, at det tilstaaer Alt, hvad der paa nogen Maade efter Grundloven kan forlanges, uden dog ganske at afskære den Frihed, som Majestæten havde skjænket os, førend Grundloven blev given, en Frihed, som ikke alene var skjænket, men var paaskjøn[A:347]net og benyttet under Grundlovsforhandlingen, og jeg vil da slutte dermed, at visselig det er stor Indskrænkning nok i en Frihed, hvoraf den bedste Deel af Ministrenes Ansvarlighed er betinget; det er Indskrænkning nok deri, saa at jeg kun med Rolighed kan dvæle derved i det Haab, at Ministrene saa sparsomt som muligt ville benytte den farlige Ret, som derved er lagt i deres Haand.

[...] [A:349]

Der er ved §28 altsaa kun eet Ændringsforslag, som vil komme under Afstemning, det paa Afstemningslisten under Nr. 41 opførte, ifølge hvilket den anden Deel af Paragraphen skulde komme til at lyde saaledes:

“Vel kan en saadan Forespørgsel kun gøres med Thingets Samtykke, men dette forudsættes altid, med mindre Ministrene udtrykkeligt forlange det sat under Afstemning, som da skeer

uden videre Forhandling.”

Ved den derpaa fulgte Afstemning *forkastedes* dette Forslag med 66 Stemmer imod 18.

[...] |A:351

Grundtvig: Det er, som Forsamlingen veed, den Bestemmelse, at naar et Medlem i samme Møde er kaldt to Gange til Orden, kan Formanden foreslaae Thinget aldeles at nægte ham Ordet i dette Møde, eller som det nu er forandret af Udvalget, kan Thinget nu, hvilket er det samme, efter Formandens Forslag, nægte ham Ordet, det er den Bestemmelse, som jeg med al den Kraft, der kunde ligge i mit Ord, vil andrage paa, at Thinget udelader; og min Tankegang er, som jeg ved den foreløbige Behandling allerede vist tydeligt har udtrykt, denne, at, da det at kaldes til Orden, da det er et Uheld, der lige saavel kan træffe den dygtige Ordfører som den utaalelige Ordgyder, og det er Noget, der maa ligge i Formandens Haand, men, som, selv naar han har den bedste Tact, dog altid indeholder noget Vilkaarligt, saa er det aldeles uforsvarligt at belægge dette Uheld, der allerede i sig selv er en Straf med en saadan Tillægsstraf, som det vilde være at faae en saadan Mundkurv fæstet paa sig for det hele Møde. Jeg mener nu vistnok, at neppe nogensinde i denne Forsamling vil en saadan, for en Rigsdagsmand utaalelig Skam, komme til at overgaae Nogen af os, da det maa være os Alle klart, at, medens Ordgyderen vil kunne tage sig det let, saa vilde den dygtige |A:352 Ordfører vist neppe nogensinde mere oplukke sin Mund i en Forsamling, der havde behandlet ham saaledes. Dette er min Grund, at, om det end aldrig skulde indtræffe, som jeg virkelig haaber det aldrig vil indtræffe, hvorlænge det end stod i Forretningsordenen, saa er det dog en Trudsel, som aldrig kan gjøre nogen Gavn, men som derimod kan gjøre megen Skade, gjøre blandt Andet den Skade, at enhver dygtig Ordfører, naar han blot eengang er kaldet til Orden, vil foretrække at tie under det hele Møde, for ikke at nærme sig denne Malstrøm. Jeg vil endelig tilføie, at, om end denne Trudsel i Forretningsordenen, om den saa aldrig havde nogen videre Følge, saa mener jeg, at den Omstændighed, at vi over den maae blive baade røde og blege, om en Engelskmand eller nogen anden fribaaren Udlænding opdagede den og spurgte om Grunden til den, jeg mener, at den Omstændighed maatte være nok for os til at udslette en saadan, Forsamlingen aldeles uværdig, Trudsel i Forretningsordenen, da det er umuligt, at en saadan Trudsel dog i Grunden kan udføres af en Forsamling af danske Rigsdagsmænd, en Trudsel, som aander Trældom og langt bedre kunde passe til de preussiske Kamre. Det bør sig, at den udslettes.

[...] |A:354

- 1) Nr. 48. *Grundtvigs* Forslag: Mellemsætningen “naar et Medlem i samme Møde er kaldt 2 Gange til Orden, kan Formanden foreslaae Thinget aldeles at nægte ham Ordet i dette Møde”

udelades,

forkastedes med 61 Stemmer mod 23.

[...] **A:357**

Grundtvig: Ja, jeg har foreslaaet, at hele denne Paragraph om Bifalds- og Mishags-Yttringer, som uden nogen nærmere Bestemmelse gjøres til en Synd mod god Orden, at den skal aldeles udelades. Jeg har ved den foreløbige Behandling anført som den væsentligste Grund, at vi vide Alle, at den ikke nogensinde er bleven eller vil blive overholdt i en Forsamling, som ei er af døde Sild, men af levende Folk, og den smager ogsaa saa aabenbart af den gamle Stænder-Tid og Cancellie-Stil, som jeg ønsker en god rolig Nat, (Latter) at jeg ikke noget Øieblik kunde betænke mig paa at gjøre dette Forslag. Thi vel blev her forleden sagt, at vi skulde tage os iagt for, at Talen herinde kom til at ligne en Dialog, det er paa dansk en Samtale, men jeg troer, at Meningen var kun, at den nødtigt skulde ligne en Disputats, det er paa Dansk et Mundhuggeri, og jeg er vis paa, at vi alle ere enige om, at vi ikke let kunne tænke os noget mere latterligt, men i Længden kedsommeligt, end naar en Forsamling af gode Dannemænd stod op paa Rad, for at holde Monologer, det er paa dansk: Snakken med sig selv om Allehaande, uden at Nogen lagde mindste Mærke dertil; altsaa jeg vilde gjerne endnu foreslaae, at det Hele gaaer ud; men, da jeg eengang veed, at den ærede Forsamling ikke er og vel heller ikke bør være nær saa rask til at bruge Kniven ved slige Leiligheder som jeg, saa har jeg ogsaa foreslaaet det allermildeste Lægemiddel, jeg kunde tænke mig, ved at foreslaae Ordet “stærke” sat foran Bifalds- **A:358** og Mishagsyttringer, og det bliver jeg ved, thi vel har Ordføreren givet mig at betænke, at det netop er de svage Bifalds- og Mishagsyttringer, saaledes som de kunne falde fra min Mund og Andres, at det egentlig er dem, der skulle forebygges, og at de stærke, ere de berettigede, men det er dog vist, at det skal man ikke kunne see paa denne §, som uden andet Tillæg siger, at Bifalds- og Mishagsyttringer stride mod god Orden, og jeg mener, at Ordføreren selv jo har erklæret sig enig med os i, at i Henseende til denne Livs-Yttring er det ikke total Afholdenhed, men kun Maadehold, man skal hylde. Vi ønske jo ikke, at Formanden skulde kalde til Orden ved ethvert lille uskyldigt “Ja Ja”, “Hør, Hør”, eller “Naa Naa” og “Saa Saa” (Latter), men at det kun skulde blive Tilfældet, naar vi blive for høirøstede, saa at der maa skiftes Lyd mellem os. Jeg vil altsaa foreslaae at sætte det lille uskyldige Ord “stærke” foran Paragraphen, som Enhver kan see gjør ingen Skade, men giver netop Formanden saa meget mere Leilighed til at vise sin Takt og Conduite, den samme Takt og Conduite, han maa vise ved alle andre Foredrag; thi ved at give en Lov, som skal forebygge i nogen Retning hele Livets Brug, derved forebygger man ikke Misbrug, men derved gjør man dem netop herskende.

[...] |A:359

1) Nr. 51 paa Afstemningslisten, *Grundtvigs* Forslag, saalydende: at foran “Bifalds eller Mishagsyttringer” sættes “stærke” *forkastedes* med 65 mod 15 Stemmer.

[...]

3) Nr. 53 paa Afstemningslisten, Udkastets § 35 i sin oprindelige Form, saalydende: “Bifalds- eller Mishagsyttringer af Thingets Medlemmer ansees som stridende imod god Orden”, *vedtoges* med 66 mod 17 Stemmer.

[...] |A:360

Grundtvig: Dette Forslag er jo taget tilbage.

[...]

Grundtvig: Ja, saa er det jo understøttet.

[...]

Grundtvig: Det forekommer mig, efter den Regel, vi hidtil have fulgt, at det ved at optages, blev betragtet som understøttet af den oprindelige Forslagsstiller.

[...]

Grundtvig: Ja, saa understøtter jeg det.

[...]

|A:412

Niende Møde.

Mandagen den 11te Februar.

[...] |A:420

Grundtvig: Da de Beretninger, som jeg har seet om Rigsdagens Forhandlinger hos de saakaldte “Journalister”, hverken have været meget troe eller meget forstandige, saa skulde jeg vistnok ønske dem den allerbedste Plads, ja, om det kunde være dem kjært, Plads lige ved min Side, dersom deres Beretninger herefter maatte blive bedre, mere paalidelige og mere oplysende; men det troer jeg vistnok ikke, og vil derfor indskrænke mit Ønske til, at Formanden, som han vist ogsaa vil, giver dem den bedste Plads, som han har at raade over, mellem Tilhørerne. Da jeg imidlertid har faaet Ordet, skal jeg ikke undlade ogsaa at sige min Mening eller at give min Troesbekjendelse om Orden og Frihed, som der er paastaaet fra flere Sider i Salen, skulle betinge hinanden. Jeg mener, at det er ganske klart baade i og udenfor Slaveriet, at der baade kan være Frihed uden Orden, og Orden uden Frihed, og jeg vil kun benytte dette Øieblik til at erklære, at min Troesbekjendelse er bestandig den, at istedetfor, at det nu længe har været Skik næsten i alle Styrelser, at man ikke vilde give mere Frihed, end hvad der kunde

bestaae med hvad man kalder god Orden, og at den derved ofte er bleven saa lille, at den neppe kan sees, saa er det min Mening, at man herefter skal gaae den modsatte Vei og nøies med den Orden, som kan bestaae med Friheden. Og jeg er vis paa, at der endda kan blive Orden nok, ikke alene til at *see*, men ogsaa til at beundres.

[...] **[A:431]**

Grundtvig: Ja, da Forhandlingerne imidlertid ere blevne saa lange, saa vil jeg indskrænke mig til at minde de ærede Herrer om det Ordsprog, som vistnok er at anvende **[A:432]** herpaa: “man kan nøde et Faar til Vands, men ikke nøde det til at drikke” (Latter).

[...] **[A:436]**

Grundtvig: Jeg veed ikke, om jeg endnu tør anmærke, at det vistnok ikke gaaer an, saaledes som det i sin Tid blev sagt, at Ordet “Spørgsmaal” ogsaa i § 29 skulde forandres til “Forespørgsel” ligesom i § 28, da det ikke vel kan være “Forespørgsel” der tales om i § 29.

[...]

[A:441]

Tiende Møde.

Onsdagen den 13de Februar.

[...] **[A:493]**

Grundtvig: Da den høitærede Finantsminister har erklæret sig veltilfreds med den Fremgangsmaade, som det ærede Medlem for Holbek Amts 2den Valgkreds (Tscherning) har foreslaaet, saa er derved for mig den eneste Indvending bortfalden, som jeg vilde have **[A:494]** gjort, nemlig den, at maaskee Finantsministeren ikke vilde paatage sig at gjøre, hvad der vistnok maa være nødvendigt, naar den foreløbige Behandling her, af en Sag som Finantsloven, skal være saaledes som ønskelig er, og blive frugtbringende. Om jeg derfor end ellers ikke turde vove at bifalde hvad man kalder et stort halsbrækkende Spring, som over Kanalen mellem England og Frankrig, saa vilde jeg det dog i alle Maader, i Henseende til den nærværende Sag, da, om der ikke var anden Grund, jeg dog vilde finde den tilstrækkelig, at om ogsaa Udvalget kom til at bestaae af mindre end 15 — hvilket jeg vist skulde ønske — er der meget Faa, hvoriblandt jeg ingenlunde er, som vilde være istand til med noget virkeligt Skjøn at betegne de Medlemmer, som skulde udgjøre det. Hvorvidt den foreløbige Behandling her forresten vil fremme Sagen til at blive forhandlet i en kortere Tid, derom har jeg egentlig ingen Mening; men derimod synes jeg at maatte erindre, at dersom der skal være Tale om nogen, eller i nogen Henseende Tale om en

grundig Undersøgelse, at vi da ingenlunde maa begynde med at bestemme, at det skal være færdigt, skal være færdigt baade her og i Landstinget inden den 1ste April; thi de Grunde, der kunde have forhindret det ærede Ministerium fra tidligere at tilendebringe de Arbejder, som de vilde forelægge os, maae nu være saa stærke som de ville, saa burde det rigtignok ikke paalægge os den Nødvendighed at forkorte denne Undersøgelse, paa hvilken der beroer en saa vigtig Beslutning. Det ærede Ministerium maa vist ogsaa allerede have forudseet det som rimeligt, at den Tid, der haves, ikke vilde forslaae, og altsaa være betænkt paa en foreløbig Afgjørelse, som kunde give Forsamlingen den behørige Tid til at forberede og fatte sin Beslutning. Jeg veed det jo nok, og jeg vil ingenlunde fortie det, at hvilken Behandlingsmaade man end vælger, saa er det ikke rimeligt, at netop Behandlingen af Finantsloven paa den danske Rigsdag vil være af mere Betydning eller have større Følger og bære større Frugter end den sædvanlig har baaret i Parlamenter og andre store Forsamlinger, og denne er, som Historien har lært mig, hartad saa godt som ingen.

[...]

[A:537]

Tolvte Møde.

Fredagen den 15de Februar.

[...] [A:550]

Grundtvig: Det vil med Nødvendighed følge af sig selv, at der ofte maa opstaae Tvivl om, hvormeget eller hvor lidet der er fastsat ved Grundloven, saa at vi vel skulle vogte os for at reise Tvivl og Strid, hvor [A:551]vi ere enige om, at den Bestemmelse, som findes i ny Lov, stemmer overeens med, hvad der staaer i Grundloven, hvad enten det saa klarlig indeholdes deri eller ikke; og saaledes mener jeg, at dette Spørgsmaal bør være aldeles afgjort. Men der er adskillige andre Spørgsmaal, som ved denne Leilighed *kunde* og jeg meente *burde* fremkomme; thi at udgive en saadan Lov, som saa at sige aabner Riget for en stor Deel Fremmede, det er dog altid en meget betænkelig Sag. Thi vel er det sandt, at den jo ikke gjør Andet, end giver Jøderne den samme Ret til at komme ind i Riget som andre Fremmede, og sandelig den vil jeg paa ingen Maade have Udseende af at misunde Dem, forsaavidt det skulde have sin Grund i den allermindste Forskjel, som jeg vilde gjøre for deres Troesbekjendelses eller Sæders Skyld. Men paa den anden Side mener jeg vistnok, at andre Fremmedes Adgang til Riget og borgerlige Rettigheder i Riget, at den er meget for stor, saa at mig

synes, at vi skulde, førend vi give nogen Ny samme Rettigheder, vel tage under Overveielse, om det ogsaa er rigtigt at aabne Landet for alle Fremmede. Vi skulde tage det under Overveielse, troer jeg, om vi saa eiede det største Land her i Verden; men da vi nu kun have et af de allermindste, saa er det dog aabenbart det samme Tilfælde med os i folkelig Henseende som det er med enhver af os i huuslig Henseende, at skjøndt vi vel ville være saa gjæstmilde som vi kunne være, saa er det dog klart, at vi ikke ville have flere Gjæster end Huset kan rumme; og dernæst ville vi ogsaa, selv naar Huset kan rumme dem, dog tage Hensyn til, om vi ogsaa selv med vore Nærmeste kunne beholde ikke alene det Rum men ogsaa den Bequemmelighed, som vi ikke kunne eller ville opoffre; thi ellers er det kun Skin af almindelig Menneskekjærlighed og Verdensborgerlighed, da er det meget for dyrt kjøbt og betalt. Jeg skulde derfor ønske, at dette Lovudkast maa blive |A:552 behandlet i Forening med Loven om Indfødsretten, da jeg tænker, at man saaledes vilde komme til et Forslag om at give mere omfattende Regler for de Fremmedes Adgang til Borgerskab og Indfødsret her i Riget. Til Slutning skal jeg her kun bemærke, at ligesom efter min Forstand Grundloven for “Danmarks Rige” aldrig kan paaberaabes af nogen Mand, som ikke allerede hører til Danmarks Rige og der er nedsat, saaledes skulde jeg have ønsket meget mere end dette Lovudkast, blot en Lov, der stadfæstede — hvad jeg rigtignok troer allerede ved Grundloven er tilstaaet Jøder saavelsom andre fremmede Religionsbekjendere her i Riget — hellere ønske den end en Bestemmelse om de Fremmede, som vistnok meget godt kunde bide noget, og som jeg troer ogsaa burde bide, da det netop træffer sig saa i nærværende Tid, at der er saavel af Jøder som af Ungarer og Polakker en stor Mængde, som vel kunde have Lyst til at indvandre til et hvilket som helst Land, hvor de blot kunde finde Fred. Jeg skulde derfor, siger jeg, meget hellere ønske, at der var blevet givet en Lovbestemmelse, som gjorde det klart, at de borgerlige og politiske Rettigheder, som uden Indskrænkning skulde være alle Danmarks Borgere tilsikkrede, uden Hensyn til deres Religions-Bekjendelse, at de ogsaa gaves Jøderne, saa at der ogsaa tilkom dem den Rettighed, som det før omtalte Circulaire, eller hvad det nu var, fra Cultusministeren, aabenbart har berøvet dem.

[...]

|A:593

Trettende Møde.

Løverdagen den 16de Februar.

|A:608

[...]

Grundtvig: Hvorsomhelst man nu ellers har ansvarlige Ministre, der pleier man om ikke før, saa dog senest ved Forelæggelsen af Overslaget paa det sidste Aars Udgifter at aflægge et Slags Regnskab for deres Huusholdning i det forrige Aar, og i det Hele at give en Udsigt over Rigets Stilling, dets nærværende Stilling og dets nærmeste Udsigter, saa at allerede her er vort ansvarlige Ministerium en sær Undtagelse fra Reglen. Jeg er imidlertid langt fra at sværme for den strenge Iagttagelse af saadanne Regler, og jeg er ligesaa langt fra at fryde mig over det Regnskab, som enten Præsidenten i Nordamerika eller han i Paris eller hans og Andres ansvarlige Ministre sædvanligt aflægge for den Magt og de Midler, som have været dem betroede, saa jeg skulde ikke være den, som paatalte denne Uregelmæssighed hos os, dersom Kongeriget Danmark befandt sig i Rolighed, dersom Alt gik sin sædvanlige rette eller skjæve Gang; men da, som vi alle vide, Danmark i alle Maader er kommen af Lave, og det befinder sig i en Tilstand, hvor det hvert Aar, ja hver Dag er udsat for den Fare at udslettes af Rigernes Tal, saa forstaaer jeg i Sandhed ikke, hvorledes det danske Folkeraad skulde kunne indlade sig paa nogetsomhelst Overslag for næste Aar, førend det, under hvad Forfatning vi end leve, maatte kræve af sin Regjering al mulig Oplysning om Rigets Stilling og dets Udsigter i den nærmeste Fremtid. Jeg tænker derfor, at **A:609**det maa dog have forbauset Flere end mig, at vort nærværende Ministerium under saadanne Omstændigheder har forelagt os en Finantslov med overordentlige Afgifter og med ny Skatteligning uden at sige os et eneste Ord om, enten vi ere kjøbte eller solgte; ja der er jo ikke sagt os mere om dette, end at, naar Omstændighederne vare heldigere end de nærværende, saa vilde vi ogsaa have bedre Udsigter til Fred; det er Noget, vi ikke engang behøvede at sige os selv, endnu mindre at høre det af Andre. Endelig har jo den ærede Finantsminister selv sagt os, at det Overslag, han fremlægger, passer Hverken til Fredstilstand eller Krigstilstand, men kun til en uhyggelig og ulykkelig Mellemtilstand, en Vaabenstilstands-Tilstand, hvormed vi have begyndt dette Aar, og som det synes efter Ministeriets Forudsætning skal vedvare det hele Aar ud. See! under disse Omstændigheder kan jeg ingenlunde forstaae, hvorledes det danske Folkething med god Samvittighed kan indlade sig paa dette; jeg idetmindste for min Part kan umuligt, under nærværende Omstændigheder indlade mig det allermindste paa Sligt, men maa, saa godt som jeg kan, fraraade enhver videre Bevilling iblinde. Jeg veed det meget godt, at mit Raad har ikke Stort at betyde her i Salen, og ligesaa lidet udenfor, men jeg føler mig ligefuldt forpligtet til at gjøre det efter min fulde Overbeviisning, og at ende med det Ønske, det Ønske, som er Alt hvad jeg har, at vort elskede, men betrængte Fædreland maa faae en ligesaa kjæk og bestemt og aaben

Styrelse, som den nærværende Styrelse for mine Øine har viist sig raadvild og frygtssom og hemmelighedsfuld, thi trods Ministrenes Taushed, saa veed jeg dog nok, ja mere end nok om det nærværende Øiebliks Stilling og Fare, til at sige og turde sige, at der har ikke været noget Øieblik, hvori Danmark trængte mere til et anderledes Ministerium, end netop nu.

[...]

|A:788

Syttende Møde.

Torsdagen den 21de Februar.

[...] |A:798

Grundtvig: Da jeg heller ikke kan skjønne rettere, end at den første Behandling af de Love, som ere meddeelte, at den maa være uden disse Oplysninger aldeles ubetimelig, saa kan jeg heller ikke lægge stor Vægt paa, hvorledes en Forhandling, naar den skal føres, begyndes; men det forekommer mig dog soleklart, at i Afdelingerne kan der allermindst begyndes en Forhandling, som kan have det allermindste Gavn, det skulde da være det Gavn, at de modsatte Sider i Sagen ville kunne finde sig fornøiede med, at der følges en saadan Middelvei i de to Dage, hvorefter der skal vælges et Udvalg.

[...] |A:802

Grundtvig: Jeg maa imidlertid vedkjende mig, at jeg bliver ogsaa ved det Forslag, at her skal være den første foreløbige Behandling.

[...] |A:806

Grundtvig: Jeg skal blot tillade mig at bemærke, at jeg aldeles slutter mig til, hvad den ærede Rigsdagsmand for Holbeks Amts 2det District (*Tscherning*) har yttret.

[...] |A:818

Grundtvig: Allerede da forleden Dag den ærede 9de kjøbenhavnske Rigsdagsmand (Fenger) holdt sin udmærkede Jomfrutale, som tiltrak sig hele Husets Opmærksomhed, og naturligviis ogsaa min, da kunde jeg imellem det Meget, jeg fandt at billige deri, dog allermindst billige den Glæthed, hvormed Talen gled over det store, det vigtige Spørgsmaal, om Skattebyrden i Danmark; alt da stod det klart for mig, hvad jeg idag igjen er bleven mindet om, baade ved den foreliggende Lov og ved de Taler, jeg har hørt. Denne Fordeling efter Folketallet, denne Beregning over hvad et Land kan bære efter en Beregning om, hvormeget der vilde komme paa hver Krop i Landet, dersom hver Krop betalte ligemeget, er aldeles forkastelig. Da hiint er saa langt fra at være Tilfældet, at der ere mange Kroppe, som, langt fra at betale Noget, meget mere

ovenikjøbet maae underholdes, og altsaa falde til Byrde for dem, som virkeligt betale Skatten, og, med Hensyn til hvad der i den **|A:819**foreliggende Lov, hvad der hentydes paa, at Folketællingen skal lægges til Grund for en Skattefordeling, hvad enten det er i en større eller i en mindre Grad, hvad enten det gjælder en enkelt Skat eller det gjælder den hele Afgift, som gaaer til Statens Fornødenheder, da maa jeg erklære, at jeg troer ikke, der kan indvendes det Allermindste derimod, at den er aldeles forkastelig. Jeg vil forresten ikke her indlade mig dybt paa, hvad der maa blive Tilfældet, dersom virkeligt Skattebyrderne hos os saavel som andetsteds skulle lettes. Jeg vil ikke gaae ind derpaa, men blot ligesom i Forbigaaende bemærke, at vi kunne i den Henseende aldrig komme til nogen rigtig Slutning, dersom vi ikke gaae ud fra at betragte de Afgifter, der som Følge af Loven skulle udredes, betragte dem som den paahvilende Byrde, uden Hensyn paa, enten den er bleven kaldet Skat eller ikke. Jeg mener fremdeles, at, idet vi kunne vente snart en Lov forelagt om Hartkornets Egalisering, da, forsaavidt jeg forstaaer dette, rigtignok fremmede, halvt tyske, halvt franske Ord, saa skjønner jeg ikke rettere, end at Hartkornets Egalisering, den er allerede i en Grad tilstede, som vi maae kalde meget for stor. Det er nemlig, hvad den Taler, som nys satte sig, anmærkede med den fuldeste Ret, virkeligt Tilfældet, at en Tønde Hartkorn midt i Lolland og 1 Tønde Hartkorn paa de skarpeste Egne i Jylland, svare eens Skat, og ere dog saa forskellige, at det er umuligt, at man noget Øieblik kan tænke, at de kunne bære den samme Byrde. Der er da, naar man først faaer et Overblik over hvad der maa udredes, hvad der virkeligt udredes og hvad det Offentlige trænger til, vistnok ingen anden rigtig Maade at fordele det paa, end at man bestemmer derefter, hvor stor en Deel af hver Indtægt der maa tages i Beslag. Da først kan der komme nogen Ligelighed, og jeg maa ved den Leilighed gjøre opmærksom paa, at — man kalde det Skat, man kalde det Afgift, man kalde det for mig hvad man vil — det er vist, at der er en 10 pCt.s Afgift af Næring paa al den hidtil saakaldte upriviligerede Jord. Jeg kalder ikke nogen Fordeling af Skatter ligelig eller retfærdig og billig, før der kommer **|A:820**til at hvile paa enhver anden Næringsvei, eller paa den samme Næringsvei stillet under gunstigere Forhold forresten, en ligedan Indtægtsafgift.

[...]

|A:839

Attende Møde.

Fredagen den 22de Februar.

[...] |A:877

Grundtvig: Ligesaa lidt som det kan forundre mig, at enten den høitærede Finantsminister eller nogen anden af det nærværende Ministeriums Medlemmer kunde optage mig ilde, hvad jeg har sagt om dem, optage mig ilde, at jeg har sagt vel ikke som Ordene faldt, idag, at Ministeriet hverken kunde begynde Krig eller slutte Fred, men dog, at for mine Øine turde Ministeriet hverken føre Krig eller slutte Fred. Men det vil da heller ikke forundre enten det høitærede Ministerium eller ogsaa den ærede Forsamling, at jeg føler mig kaldet til med et Par Ord at udhæve og, saavidt det behøves, nærmere forklare mine Ord. Jeg vil ikke, og jeg behøver ikke at forsvare Ordene i sig selv eller mindst idag, da den høitærede Finantsminister aabenlydt har erklæret, at forsaavidt har jeg Ret. Det er vidst, at Ministeriet for Øieblikket heller ikke tør bestemme sig til enten at føre Krig eller at slutte Fred, og altsaa, da det er indrømmet som givet, saa er det kun min Pligt at sige min Grund, hvorfor jeg uden alt Hensyn paa Andet maa erklære, at det Ministerium, som for nærværende Tid hverken tør føre Krig eller slutte Fred, er uforeneligt med Danmarks Frelse og Redning.

Ministrene maa vide meget bedre end jeg, om det allerede er kommet saa vidt under den lange bedrøvelige Krig, at den mæglende Magt har ladet os forstaae, at med vores vankelmodige, vægelsindede og vaklende Diplomati kan den ikke mere have at skaffe, men dersom det ikke er skeet, saa tør jeg sige det skeer vist engang med det første. En stor Deel af de ærede Rigsdagsmænd vide det formodentligt ogsaa bedre end jeg, hvad det er for en Stemning, der har hersket i vor modige Hær siden Vennereisen sidste April og fremfor alt siden Vaabenstilstanden den 10de Juli; men jeg veed det dog ogsaa, at Stemningen er saaledes, at selv hos de Modigste er Modet sjunket uberegneligt. Jeg kan ikke forstaae Andet, end at Stemningen maatte blive aldeles fortvivlet, dersom det nærværende Aar ligesom det forrige skal kræve og lamme Hærens yderste Anstrængelser, og skuffe alle dens billige Forventninger.

|A:878 Endelig vide vi jo allesammen, at baade i denne Sal og udenfor den ere der allerede Mange, som føle sig stærkt fristede til, istedetfor den nærværende langvarige og i Længden utaalelige Vaabenstilstands Krig, at ønske sig en Fred, en Fred paa hvilket som helst Vilkaar, og derfor siger jeg efter min fuldeste Overbeviisning, at dersom dette Aar skal ogsaa gaae hen uden at Krigen føres til Ende, eller dog Freden sluttet, kan jeg ikke forstaae andet, og jeg tvivler paa, at nogen tænkende Mand med Overblik af Begivenhederne kan see Andet, end at det maa blive Fjenden klart, at nu hverken kunne eller ville vi længer gjøre ham Overmagten stridig, og hvad Ende Sagen da faaer, behøver jeg ikke at sige, det kan man see med aabne Øine. Derfor siger jeg endnu, hvad det nærværende Ministerium end vil eller ikke vil, saa Gud lade os faae

et Ministerium, der tør føre Krig eller slutte Fred inden det er for sildigt, tør gjøre det, medens vi endnu have Valget. Det er mine Ord.

[...] |A:939

Grundtvig: Saavidt som jeg forstod den høitærede Cultusminister, saa gik hans Løfte ikke et Straaesbred længere end til at forelægge Noget for Rigsdagen, hvorved der skulde gives Tilladelse for et Ægtepar, hvoraf den Ene var Jøde og den Anden var Christen, til, ligesom der ved andre Leiligheder har været bestemt i vore Love, at lade Døttrene opdrage i Moderens og Sønnerne i Faderens Religion (Nei!); var det ikke saa? (Nei! Nei!). Saa skal det glæde mig, om det var Meningen, at der skulde forelægges et Lovudkast, hvorved det overlodes til Forældre, som ere blevne enige om at gifte sig, ogsaa at blive enige om, i hvilken Tro deres Børn skulde opdrages, forsaavidt som Nogen lader sig opdrage i nogen Tro. Naar dette nu er Tilfældet, saa skulde jeg naturligviis ikke have mere at ønske i denne Henseende, thi, naar dog Nogen skal bestemme, hvilken Tro der skal tilraades Børnene, saa bør det dog langt snarere være Forældrene, end at det skulde være enten Cultusministeren eller Biskoppen eller nogen Anden; men det er, som den høitærede Cultusminister anførte, de blandede Ægteskaber, de frembyde mange andre Spørgsmaal foruden det om Børnenes Opdragelse, og det kan vistnok hænde sig, at, især naar en fuldstændig Lov derom skulde forberedes gennem hvad man kalder Kirken, det er altsaa Gejstligheden, jeg veed ikke hvad, at, skulde |A:940den gives, da kunde den blive baade meget svær at faae istand og meget tung at følge; men jeg skulde dog virkelig mene, at Sagen er afgjort, er afgjort for Danmarks Vedkommende ved den Bestemmelse i Grundloven, at i Henseende til borgerlige og politiske Rettigheder maa der ikke være Spørgsmaal om, til hvad Troessamfund man hører, thi derved er, skulde jeg mene, Veien afskaaren for enhver særlig Lovbestemmelse om visse Religionsbekjendere i Henseende til dette eller hiint borgerlige Anliggende, og at det er et borgerligt Anliggende at knytte et Ægteskab, det indrømmede den høitagede Cultusminister, og det lader sig vist heller ikke nægte. Naar den høitærede Minister mener, at det dog var et stort Spørgsmaal, om det ogsaa ligefrem fulgte af den anførte Paragraph i Grundloven, saa maatte det saameget mere forbause mig, som den samme høitærede Cultusminister, om jeg husker ret, forleden her i Salen selv erklærede, at han ikke noget Øieblik havde taget i Betænkning at følge den høitærede Finantsministers Exempel og antage det for noksom afgjort ved Grundloven, at alle de, som hidtil havde havt Forslagsret enten til Kirke- eller Skoleembeder, at de skulde miste den, saa der var kun Spørgsmaal om, til hvem den skulde overdrages; men nu er det dog aabenbart, at der ikke er nogen Paragraph i hele Grundloven, hvor der findes et eneste Ord om denne Ting; det er dog klart, jeg vil ikke sige, man jo med Ret kan

gjøre Slutninger, men det er dog klart, siger jeg, at man maa gjøre en Slutning, og det endog af flere Led, derfra, at alle de Fortrin, som ere knyttede til Rang, Adel og Titler, skulle bortfalde — jeg siger, inden man kommer derfra til den Slutning, at altsaa de, som hidtil have havt Forslagsret til disse eller hine Embeder eller Betjener, skulle herefter miste den; thi paa Veien hertil findes jo aabenbart den Mulighed, jeg siger blot den Mulighed, at Thinget eller Rigsdagen nu kunde bestemme, naar den blev spurgt, at vel skulde ikke Nogen mere have en saadan Rettighed, fordi han enten var af Adel eller havde en Titel eller havde Rang, men at de skulde Alle have den Ret, som enten vare største Lodseiere i en Commune eller havde en Eiendom af en vis |A:941|Værdi, eller det kunde bestemme, at den skulde gaae over fra dem, som hidtil havde været i Besiddelse af Forslagsretten, til hele Menigheden, og altsaa, hvis den høitærede Cultusminister har fundet, at denne Slutning, at den var saa godt som klart udtrykt i Grundloven, da forstaaer jeg sandelig ikke, hvorledes han ikke skulde finde det udtrykt soleklart i Grundloven, at der ikke maatte gjøres nogen Indskrænkning for noget Menneske i Henseende til Ægteskab eller hvad det var, blot fordi han var en Jøde.

[...]

|A:1164

23de (22de offentlige) Møde.

Torsdagen den 28de Februar.

[...] |A:1183

Grundtvig: Jeg skal ikke opholde Forsamlingen med at gjentage, hvad der allerede er sagt, og det Meste af hvad jeg ved denne Leilighed troede mig beføiet til at sige, det er allerede sagt; jeg skal kun, i Anledning af den høitærede Finantsministers gjentagne Paastand, at Ordet “kan” i Grundloven maatte om ikke tvinge, saa dog drive Ministeriet til allerede nu at fremlægge en Lov om Apanagerne, bemærke, at jeg mener, det er dog aabenbart, at, dersom Ministeriet vilde tage ethvert saadant “kan” i Grundloven næsten for et “skal” ved det første Thing, da vilde vi faae vel Meget at gjøre; thi jeg mener, at naar det blot skulde forelægge de Love, hvorom der er sagt, at det skal skee snarest muligt, at da, tænker jeg, vilde der neppe blive Tid eller Rum for Apanageloven. Dernæst kan jeg ikke andet end ogsaa med et Par Ord bifalde, hvad der er sagt, og om det behøvedes, skærpe det, at saa inderligt af mit Hjerte, som jeg ønsker de nuværende kongelige Personer Alt, hvad dem er tillagt, |A:1184|saa kan jeg dog ikke noget Øieblik sige, at denne

Udgift skulde, uden noget Hensyn til, hvorledes Omstændighederne kunde forandre sig, hvorledes Landets Pengevæsen stillede sig, og uden alt Hensyn til, om end ikke enten Embedsmænd kunde faae deres Lønninger, eller Statsindretningerne ellers holdes i Gang, dog skulde udredes, og mig syntes, det var det, den ærede Finantsminister paastod, thi det var jo stillet aabenbart frem her, at det, vi meente, var kun, at mere urokkelige end alle andre Contracter, mere urokkelige end hvad der hørte til at underholde Embedsstanden og derved den hele borgerlige Indretning, mere urokkelige kunde disse Apanager ikke være. [En Stemme (Krieger): Ja!]. Endelig saa, naar der er blevet anført om Forhandlingerne, som forrige Aar gik forud for Bestemmelsen om Apanager eller om Maaden, hvorpaa de skulde bestemmes, da maa jeg ogsaa aldeles bifalde, hvad den ærede Rigsdagsmand for Københavns Amts 4de Valgkreds (Krieger) allerede har bemærket, og blot sammenfatte det i det gamle Spørgsmaal: Hvor er den Snee, som faldt ifjor? Endnu skal jeg kun bemærke, at mig synes, Loven om Appanagerne vilde først være paa sin rette Plads da, naar vi kunne see, hvad Ministeriet udtrykkeligt erklærer ikke for Øieblikket er Tilfældet, hvorvidt den skal gaae, hvormange der skal tilstaaes saadan Apanage.

[...] |A:1204

Grundtvig: Jeg behøver neppe at sige, at jeg aldeles deler den Følelse, som den ærede Rigsdagsmand for Københavns 9de District (Fenger) vedkjendte sig, og formodede eller følte sig forvisset om, maatte deles i hele Danmark, Følelsen for vore djærve, vore modige Krigere, som have vovet Alt, hvad Mennesker kunne vove for det fælles elskede Fædreland, og tillige den Følelse, at Alt, hvad vi kunne gjøre for, at de med frit Mod kunne, naar det behøves, udføre deres Daad, og for at Taarerne af dem, de elskede og efterlade, kunne strømme saa blidt som muligt, derom kan da ikke være noget Spørgsmaal; men jeg beder om, at man ikke vil sammenblande den Ting med det Spørgsmaal, om det er nødvendigt, nødvendigt for at Fædrelandet ikke skal synes utaknemmeligt, eller for at Hæren ikke skal savne den fornødne Opmuntring, som den bør have, at derfor udgives en Lov, en Lov med Bestemmelse om Invalider i deres Classer med deres bestemte Erstatning eller Godtgjørelse eller Ophold, og, om det ogsaa er betimeligt, midt under de Forhold, hvor vi ikke kunne sige, om det meste Blod er flydt eller skal flyde — nu, de to sidste Ting er det, som jeg maa benægte, det er ikke nødvendigt, thi hvad der er nødvendigt i mine Øine, det er kun, at Regjeringen og Rigsdagen udtaler det paa det udtrykkeligste og paa det stærkeste, at vi ville gjøre Alt, hvad der staaer i Rigets Magt, til at formilde Følgerne af Krigen, saavel hos dem, som have personligt lidt, som hos dem, der derved have tabt; og hvad der forundrer mig, det er, at dette ikke allerede er skeet, og at den høitærede Finantsminister ikke har forlangt en Bevilling, som han synes kan

være tilstrækkelig for Øieblikket til at afhjælpe al den nærværende Nød, som maatte findes hos Krigerne, hos dem, som have mistet Lemmer eller Førlighed, og hos dem, de have efterladt i Mangel. Men, naar dette var skeet, da skal jeg mene, det var bedst at afvente en vis Tid, for at give bestemte Love, bestemte Love med Classe-Inddeling og med Summer og om hvad Enhver kan have at fordre. Jeg er heller ikke paa nogen Maade enig med den ærede Rigs|A:1205dagsmand, og jeg veed med mange Andre derom at det, naar vi ellers kunne faae, hvad vi fattes, at det da skulde være bedre at modtage det efter den kolde Forpligtelse, som gaaer igiennem Statens Lov, end at modtage det af Venner og Medborgeres varme Hænder. Lægerne maae vide det, om de kolde eller de varme Omslag ere de bedste for udvortes Saar, men jeg er vis paa, at de varme ere ikke alene de bedste, men de eneste gode til indvortes Saar.

[...]

|A:1238

24de (23de offentlige) Møde.

Fredagen den 1ste Marts.

[...] |A:1250

Grundtvig: Hvad den høitærede Justitsminister anmærkede, at det vilde være en meget vanskelig Sag at bringe en Gift-Anordning istand, som virkelig kunde forebygge enten de forsætlige eller de uforsætlige Misbrug af den, det er vist saa aldeles sandt, at jeg, uden at høre til de Sagkyndige, godt turde erklære det for en reen Umulighed. — Den høitærede Justitsminister anmærkede fremdeles, at man havde gaaet tvende Veie i denne Henseende og snart søgt ved Love, ja ved mange Love, som besværede Samfærdselen og Udsalget, at forebygge om muligt alle mulige Misbrug, og at man andre Steder derimod havde overladt |A:1251Sagen til Menneskenes egen sunde Forstand og gode Tænkemaade og til Domstolene, Domstolene, som nødvendigviis da i Loven ville finde Medhold, naar de ikke alene erklære det for strafskyldigt, hvad der er en stor Forbrydelse, forsætligt at bruge Gifter til Medmenneskers Skade, men ogsaa den grove Uforsigtighed og Skjødesløshed, som meget ofte foraarsage de bedrøveligste Følger. Dette Sidste er jo Tilfældet i England, det er der ligesaa let at kunne faae Gifter i Handelen, som enhver anden Ting, men ligesaa vist er det, at der tages Hensyn derpaa, om Nogen ved strafskyldig Uforsigtighed har fremkaldt Ulykkes-Tilfælde, og det maa jeg nu sige, det Sidste anseer jeg for det eneste Rigtige, og

derfor vil jeg naturligviis ogsaa stemme mod det nærværende Forslag; thi vel har man sagt, at det gjorde hverken fra eller til, men det er dog vist, at, naar Thinget gaaer ind paa et saadant Forslag, hvis vedkjendte Hensigt er strax nu at formere Antallet af de til Salg forbudne Gifter, saa er det ligefrem, at Thinget dermed tilkjendegiver, at det ønskede den Virksomhed i Lovgivningen fremdeles fortsat.

[...] |A:1267

Grundtvig: Om det end skulde være en Tycho Brahes Dag, saa er jeg dog ikke bange for den; jeg har imidlertid ikke isinde at friste enten Dagen eller den ærede Forsamlings Taalmodighed længe, thi jeg tog kun Ordet for at gjøre den ærede Forsamling opmærksom paa, hvad der virkeligt synes mig at være af stor Vigtighed, at man ikke, hvilket der flere Gange ogsaa idag er hentydet paa, bestandigt skulde tænke paa Skolelærerstandens Kaars Forbedring, som det, der baade var det Første, og hvoraf alt andet Godt vilde flyde. Nei! Dersom man virkeligt har isinde, at det skal være til Gavn, hvad ogsaa jeg ønsker, at de, som skulle være Almuelærere, ogsaa komme til at staae i det Forhold, saa de ikke behøve at nedtynges af daglige Nærings|A:1268sorgen, saa maae vi dog virkeligt først komme til at spørge og til at faae et ordentligt Svar derpaa: i hvad Forhold den nuværende Almueskole og dens Lærere staae til den almindelige Oplysning, som de skulle fremme, og først, naar vi ere komne paa det Rene dermed, eller dersom vi komme paa det Rene dermed, at de staae paa det Punkt, at de kunne virkelig fremme den almindelige Oplysning, som Folket trænge til, da først kan der være Tale om at give dem den dertil svarende udvortes Stilling. Til Slutning skal jeg, siden et æret Medlem anmærkede, at det vel ikke kunde være et Beviis paa Bifald, naar ikke Tinget viste eller gav noget tydeligt Mishag tilkjende mod hvad der kunde være sagt de Høilærde til Forkleinselse, kun sige, at det var dog heller ikke paa nogen Maade Beviis paa, at jeg bifaldd den Bemærkning, som om Lærdommen skulde have lidt Skade her i Landet, enten her eller noget andet Sted, jeg mener den Lærdom, der vistnok kunde taale at betragtes med et klarere Øie end den hidtil er bleven, at det ikke var noget Beviis paa mit Bifald, at jeg ogsaa taug, da den ærede Taler havde havt Ordet.

[...] |A:1276

Grundtvig: At vi skulle oplade Landet for alle Fremmede, det mener jeg vist aldrig vil falde det danske Folk eller noget andet Folk ind, som har mindste Følelse for sin Ejendommelighed og sin Ret til deres Fædres Land. Og vi vide ogsaa, at det ingenlunde er saa, at vi i andre Lande blot behøve at komme derhen, naar vi forsaavidt ere skikkelige Folk, at vi ikke gjøre nogen Ulykke, for at faae Indfødsret eller lige politiske Rettigheder med Borgerne.

Jeg skal forøvrigt indskrænke mig til at bemærke, at det jo er to

forskjellige Ting: Fremlæggelsen af et Forslag til at give disse eller hine Personer Indfødsret, og Spørgsmaalet om vi dog ikke trænge til, istedetfor den forrige Forordning om Indfødsretten at gaae ind paa en Lov, som gav almindelige Bestemmelser om, hvad der maatte være Betingelsen for at faae Indfødsret og altsaa være Reglen, som paa Rigsdagen anvendtes paa de enkelte Tilfælde. Naar jeg saaledes seer i Motiverne, at der om een af de foreslaaede Personer staaer: “Han har gode Vidnesbyrd om Duelighed, Redelighed og Færdighed i det danske Sprog”, saa mindes jeg derved om, hvad man dog vel ikke skulde tænke, at der imellem os skulde være Uenighed om, at vi som kloge Folk |A:1277| dog aldrig bør meddele Indfødsret til Nogen, som ikke har denne Færdighed i vort Sprog og Modersmaal; og det er da, som mig synes, den Betingelse, som skulde sættes eengang for alle, den, som under ingen Omstændighed kunde være borte. Det følger iøvrigt af sig selv, at Den, der ikke har nogen Følelse af, at der er et *eget* lille Folk, som hedder det *danske* — som ikke blot har *egen* Nytte eller Fordeel, men som ogsaa har et *eget* Kald og *egne* Anlæg — som altsaa har en *egen* Berettigelse i den lille Krog, som Forsynet har skjænket det — Den der ikke føler det, men seer blot paa *Mit* og *Dit* som enkelte Personers Eiendom — om *han* ogsaa kunde tænke verdensborgerligt, at det er det Samme, hvad enten der kommer Folk i Sneseviis, Hundredeviis eller Tusindeviis hertil fra andre Lande og nedsætte sig blandt os — han er ingen dansk Mand eller fortjener at være det.

Men een Ting maa jeg dog gjøre opmærksom paa, nemlig, at det dog visseligt ikke er det Samme, naar vi blot betragte det udvortes Liv, den legemlige, ikke blot Velstand, men Næring — det er dog ikke det Samme, om enten en større Deel eller Halvdelen af Landets faste Eiendomme komme i Fremmedes Vold. Det er da ogsaa, mener jeg, Noget, som vi i vor almindelige Fremmed-Lov, i Loven om Indfødsret — hvad vi nu skulle kalde den — maae mindes, at vi langtfra bør sige, at naar Nogen blot vil købe et stort Stykke Land i Danmark, saa skal han faae Indfødsret, uden deri at sætte nogen Betingelse for, at Fremmede kunne erhverve faste Eiendomme i Danmark. Saaledes veed man vel, at det blandt Andet er for en Deel Tilfældet i England.

[...] |A:1280|

Grundtvig: Dersom jeg ret har fattet, hvad den ærede Rigsdagsmand for Holbek Amts 2det District (Tscherning) bemærkede, saa var det hans Mening, at der slet ikke turde gives nogen almindelig Lov om Indfødsretten. Men i Alt, hvad han anførte, fandt jeg ikke mere af hans Paastand derved bestyrket, end at det ikke ved en almindelig Lov skal afgjøres, men maatte i ethvert enkelt Tilfælde bestemmes af Rigsdagen og de øvrige Vedkommende, om Indfødsretten skal meddeles eller ikke. Men nu

kunde jo ogsaa den almindelige Lov eller Regel, den kunde jo blot, — og det var min Mening — fastsætte hvem der ikke maatte erholde Indfødsret; den befattede sig derfor slet ikke med Undersøgelse om de enkelte Personer, men maatte fremfor Alt nævne Kundskab i Modersmaalet, som vi vel maae fordre hos Enhver, som skal tage Deel i Valgene og som skal kunne vælges til Rigsdagen. Jeg meente, at saameget idetmindste turde der være en almindelig Regel om, saa at de, som fattedes en saadan Egenskab, som overalt ikke kan fattes uden en vis Grad af Ringeagt for de Personer, iblandt hvilke de ønske at leve, at hvor en saadan Kundskab |A:128|fattedes, der skulde Indfødsretten hverken kunne forlanges eller skjenkes.

[...]

|A:1296

25de (24de offentlige) Møde.

Løverdagen den 2den Marts.

[...] |A:1299

Grundtvig: Hvad den ærede Taler har sagt, at Danmark ikke forlanger Krig eller udæsker Nogen, men vil, saalænge som det har Midler dertil, være fattet paa den, det er vistnok sandt. Intet Folk har gennem Tidens Løb udmærket sig ved en større Fredelighed, end det danske. Der kan jo heller ikke være noget Spørgsmaal om, at, trods al Fredelighed, Folket ogsaa nu maae være fattet paa en Krig og følgelig ogsaa være fattet paa de Udgifter, |A:1300|som den kræver. I alt dette er jeg aldeles enig baade med den ærede Taler og vistnok med hele Thinget; hvori jeg derimod er uenig med ham og ventelig ogsaa med en stor Deel — og ventelig med den største Deel af Thinget, det er, som jeg allerede har sagt, men ved denne Leilighed dog nødvendig maa gjentage — det er, at jeg ingenlunde troer om det nærværende Ministerium, at det har eller kan have Folkets Tillid — Folkets Tillid under de nærværende farlige Omstændigheder — Folkets Tillid, med en Krig for Øie, hvilket er den eneste Grund, hvorfor der enten kan begjæres eller kan tillægges Rettighed, Magt og Myndighed til at gjøre et nyt Laan, og besvære Landet med ny Gjæld, med nye Udgifter, som kunne og maae hvile baade paa os og vore Efterkommere. Det er nemlig min Overbeviisning, at Krigens Førelse i sidste Aar baade tillands og tilvands er aldeles uforsvarlig. Der blev ifjor indrømmet 11 Millioner, som man sagde vilde behøves, men ogsaa være tilstrækkelige til Krigens Førelse hele Aaret om. Der blev ført Krig i det Høieste i 3 Maaneder, og vi fik at høre, at 13 Millioner vare gaaede med dertil. Ministeriet erklærede høitideligt ifjor, at vistnok

vare de langt fra at udæske Fjenden, langt fra at ønske Krig, men dersom de ikke kunde opnaae en hæderlig Fred, vilde de med alt Eftertryk lægge Sværdet i Vægtskaalen. Under denne Forestilling og med disse Tanker var det, at der betroedes dette Ministerium af Folket alle Midler af Folk og Penge til at løse dets Ord. Men jeg mener, at det er ikke blot hele Danmark, men hele Europa vitterligt, at da Sværdet saa at sige lagde sig selv, eller jeg vilde sige, at da Danmarks Lykke endelig lagde Sværdet i Vægtskaalen ved den dyrkjøbte, men paa sit Sted afgjørende Seir ved Frederits, da løftede dette Ministerium Sværdet af Vægtskaalen, da sluttede det umiddelbart derefter — og som det synes uden mindste andet Hensyn, end Frygten for, at det skulde være til Skade for Vaabenstilstandens Afslutning — da sluttede det en Vaabenstilstand, hvorved Slesvig, dette Tvistens Æble, gjordes utilgængeligt for vor Hær, saavelsom for os Alle — da sluttede det en Vaabenstilstand, hvorved Slesvig underkastedes et fremmed Herre|A:1301dømme; thi det er underkastet fremmed Herredømme i dette Øieblik, da vi kun have $\frac{1}{3}$ Stemme i dets Bestyrelse. Under disse Omstændigheder kan jeg naturligviis ikke stemme enten for noget nyt Statslaan, beregnet paa Krig, eller for Noget, som skal betroe Krigen, skal betroe Sværdet, skal betroe de Midler, Danmark har til sit Forsvar — vi maae vel næsten sige de *yderste* Midler — betroe det til et Ministerium, som i det mindste i mine Øine, enten ikke kan eller vil bruge dem til Danmarks Redning.

[...]

|A:1354]

26de Møde.

Mandagen den 4de Marts.

[...] |A:1357

Grundtvig: Jeg maa ogsaa tillade mig at erklære, at, uagtet det ikke er forbudt i Forretningsordenen, saa anseer jeg det dog for aldeles uparlamentarisk at stemme paa en Minister til en Comitee.

[...] |A:1390

Grundtvig: Dersom det danske Folk kun bestod af Herremænd og Fæstebønder, eller dersom de vare de eneste Skatteydere, saa vilde vistnok nærværende Lovforslag ligesaavel høre til Landbosagen som en Lov om Fæstebaandets Løsning; og i saa Fald skulde jeg ogsaa ønsket, at de havde fulgtes ad, saa at ved indbyrdes Godtgjørelse den ene Haand kunde vaske den anden. Men nu er det aabenbart aldeles ikke saa. Nu er jo Spørgsmaalet om en ny Skatteligning, og det er et Spørgsmaal, som angaaer Selveierbønderne ligesaavel som

Fæsterne, ja angaaer dem i Grunden meget mere, fordi jo Herremanden har maattet indestaae for Skatterne for Fæsteren, medens Selveieren naturligviis har maattet indestaae for sig selv.

Dernæst angaaer jo Spørgsmaalet ligesaavel Kjøbstadfolk som Landboere, og det angaaer fremdeles Præsterne, maa jeg sige, endnu mere end baade Borgere og Herremænd, siden Præsterne jo her skulle være det uskyldige Offer, — jeg veed ikke om for Regjeringens eller Herremændenes Synder. Nu som Præst kunde jeg godt tie dertil, hvad jo ogsaa havde været Meningen, siden Præsterne ere de Eneste af alle Embedsmænd og af Alle dem, som have været i Besiddelse af det saakaldte privilegerede Hartkorn — de Eneste, som aldeles ingen Erstatning skulle have — vi skulle tie, og det gjør jeg gierne, og det saameget hellere, som jeg ikke engang ret veed, om det personligt vilde angaae mig eller ikke, og saameget mere, som jeg virkelig erkjender Regjeringens og Folkets **A:1391** Ret, vistnok ikke til at forurette Præsterne mere end andre Embedsmænd, men deres Ret til, hvilket Øieblik de ville, at inddrage alle de Indtægter, som ere til Præstestandens Lønning, og give den heel og holden sin Afsked.

Det er kun som *dansk* Rigsdagsmand, at jeg ikke kan tie til et Lovforslag, som under Skin af en ny Skatteligning, en Udjævning mellem Skatterne paa det privilegerede og uprivilegerede, det begunstigede og det misbegunstigede Hartkorn, — under Skin deraf, jo er noget ganske Andet. Thi Forskjellen mellem Skattebyrden paa disse to, vi kunne ikke sige Slags Hartkorn, thi de ere jo af et Slags, men paa de to Slags Eiere, som vi ikke kunne kjende nogen Forskjel paa, som i mindste Maade skulde berettigede det ene til Begunstigelse fremfor det andet, det er jo kun paa Papiret og i Skattebøgerne, at den ved dette Lovforslag vilde forsvinde, undtagen naar man seer langt hen til Enden af det Tidsrum, da den $\frac{1}{2}$ pCt., som Staten vilde vinde, det vil sige: vinde fra sig selv, kunde have udgjort et synkende Fond, eller hvad vi ville kalde det, som kunde tilintetgjøre den Gjæld, vi frivilligt skulde paatage os til Eierne af det hidtil begunstigede Hartkorn. Jeg kan nemlig ikke indsee Andet, end at, saasnart denne Sag skal komme til folkelig Behandling og det findes, at det er en Kjendsgjerning, at en stor Deel af Hartkornet er belagt med Skatter, og det andet ikke førend til en vis Tid, førend ved Begyndelsen af dette Aarhundrede, og at der endnu finder en Forskjel Sted, som aldeles ikke har nogen anden Grund end Regjeringens Villie — at, saasnart det kommer til folkelig Behandling, at da Følgen maa blive, at alt Hartkornet kommer til at svare lige Skatter, uden at der kan være Spørgsmaal om noget Slags Godtgjørelse, med mindre der har paahvilet Eierne af det begunstigede Hartkorn visse Byrder som saadanne, som da unægteligt bør bortfalde. Er det saaledes Tilfældet, hvad jeg ikke kan sige, men er det Tilfældet, at enten alle eller dog endeel af dem,

som eiede begunstiget, privilegeret Hartkorn, at de paa Grund deraf ere ansatte til en høiere Krigsskat, end de ellers vilde komme til at svare, saa finder jeg det aldeles naturligt, at, saalænge denne Krigsskat |A:1392 staaer, at da, hvad meer de maatte komme til at svare ved en ny Skatteligning paa deres Hartkorn, at det blev afdraget i deres Krigsskat; men, saasnart den ophørte, mener jeg, maatte ogsaa al baade retlig og billig Godtgjørelse ophøre. Thi jeg veed ikke rettere, end at de Eneste, som kunne tale med Rette om Godtgjørelse, at det maatte være dem, som hidtil i saa lang Tid have maattet bære en saa uforholdsmæssig Deel af Byrden. (Hør!) Man taler saa meget om, at fordi det privilegerede Hartkorn i Handel og Vandel er solgt til høiere Priis, at man derfor skulde have billig Krav paa Godtgjørelse. Men, dersom det var sandt, maatte jo enhver Gang, Regjeringen og Folket var nødt til at paalægge en ny Skat, en ny Skat paa Jord eller anden fast Eiendom, det Samme blive Tilfældet. Thi unægteligt er det baade solgt og kjøbt efter de Skatter, som de dengang havde at udrede, og som de nærværende Tider, da der indtræder Krigsskat, og da der indtræder mange Udgifter, som aldrig kunne forudsees, saa vil det Samme blive Tilfældet. Og ligesaa lidt, som der vilde have været Mening i, hvis Regjeringen vilde have foreslaaet enten om Nogen af os, eller om os Alle, at vi skulde have Godtgjørelse for den Krigsskat, vi udrede, da det var en uforudseet Byrde, og som maaskee kunde gjøre meer Forvirring i vor lille finansielle Etat — ligesaa urimeligt er det i Sandhed i mine Øine at tale om Godtgjørelse for en Skattelighed, som skal indføres. Jeg forstaaer det aldeles ikke. Om ogsaa vort Pengevæsen for Øieblikket var i den Stilling, at vi hverken behøvede flere Indtægter eller endogsaa behøvede at opgive Haabet om snart at faae en Skattelettelse, selv da indseer jeg aldeles ikke, hvorfor der skulde skee en Gave til visse Personer — thi det blev det dog altid, og vilde, i Forbigaaende sagt, saa meget vissere blive det, som vi med det Samme stræbe alt hvad vi kunne, at faae Fæstegodset bortsolgt. Herremændene synes i det Hele at ønske at realisere deres Eiendomme — altsaa personligt gik de af med en Godtgjørelse. Jeg siger derfor, en saadan Godtgjørelse til Personer kan jeg aldrig finde mig i, selv naar vort Pengevæsen var i den ypperste Tilstand, men nu til en Tid, da vi nødvendigt maae udrede høiere Skatter, og da flere Byrder maae paatages, hvorunder ogsaa Efterkommerne maa lide, under disse vilde det være den høieste Urimelighed uden alt Retskrav at paatage os en Gjæld, og en stor Gjæld til de hidtilværende Eiere af det begunstigede Hartkorn, det kan jeg ikke noget Øieblik tænke, skulde være klogt i nogen Maade, og at det enten er ret eller billigt, det maa jeg paa det stærkeste benægte. Jeg skal derfor stemme mod dette Lovforslag paa alle Trin, og, dersom det alligevel fremmes, vil jeg forbeholde mig et Ændringsforslag til at der ikke gives nogen Godtgjørelse, uden forsaavidt som egne

Byrder kunne have paahvilet endeel af Eierne af det begunstigede Hartkorn, som nu komme til at svare høiere Skat.

[...]

|A:1394

27de Møde.

Tirsdagen den 5te Marts.

[...] |A:1456

Grundtvig: Jeg vil blot henstille, om, da det vel ikke er at forudsætte, at hele Forsamlingen husker, af hvilke Medlemmer det nedsatte Udvalg bestaaer, da ikke førend Afstemningen disse Navne maatte blive oplæste.

[...]

|A:1457

28de Møde.

Torsdagen den 7de Marts.

[...] |A:1510

Grundtvig: Det følger af sig selv, at jeg maa stemme mod denne Lov, som mod enhver Bevilling af Udgifter til Krig, under nærværende Omstændigheder, men jeg maa dog ogsaa ved denne Leilighed gjentage: det er, fordi det forrige Aars Erfaring har sat mig fast i den Overbeviisning, at Krig med Eftertryk vil der under nærværende Bestyrelse ikke blive ført i noget Tilfælde, enten til Lands eller til Vands; men Midlerne, som bevilges, ville blive fortærede, og der vil rækkes efter Mere, og med denne Overbeviisning maa jeg som dansk Rigsdagsmand naturligviis sige kort og godt Nei, og atter Nei, saa ofte som jeg spørges.

[...]

|A:1521

29de Møde.

Fredagen den 8de Marts.

[...] |A:1582

Grundtvig: Jeg vilde blot tage mig den Frihed at spørge den

høistærede Justitsminister, om der kunde være noget Upassende i, at, naar den omtalte Sag var undersøgt, de vedkommende Papirer da bleve fremlagte paa Bordet her i Huset; thi, dersom det skete, saa synes det mig, at der var en meget nem Leilighed, og som vel neppe burde forsømmes, til at blive bekendt med Sagen, efterat den er kommen offentligt frem her i Huset.

[...]

Grundtvig: Men da vilde det jo ikke feile, at, dersom der behøvedes noget mere, end Brugen af disse Papirer, vilde man kunne gjøre en Forespørgsel til den høitærede Minister.

[...]

|A:1598

30te Møde.

Løverdagen den 9de Marts.

[...] |A:1609]

Grundtvig: Det forekommer mig, at naar der skal være en saadan Lov, som den foreslaaede, at der da ikke maatte blive Spor tilbage af, at det var Troesbekjendelsen, som her kunde komme i Betragtning; thi jeg mener, at netop, ved at forvandle Ordet "mosaiske Troesbekjendere" eller hvad det nu er, til "*Jøder*," har man villet skille det aldeles fra Grundloven, som ikke omtaler *Jøder*, og at det altsaa kom til at staae som en maaskee *overflødig* Ophævelse (Hør!) af tidligere Bestemmelser imod Folk under Navnet *Jøder* og ikke Andet.

[...]

Grundtvig: Jeg skulde ønske, at den sidste ærede Taler slet ikke havde berørt dette, da jeg mener, at det jo er en saadan Læmp|
|A:1610]ning, vi skulle ønske af nærværende Lov, at den aldeles ikke blander sig i Trætten om, hvorvidt det var afgjort ved Grundloven eller ikke (Ja! Ja!).

[...]

|A:1666

31te Møde.

Mandagen den 11te Marts.

[...] |A:1671

Grundtvig: Turde jeg spørge den ærede Formand, om Afdelingerne kunne constituere sig, før der er blevet omdeelt Lister

over dem, da jeg ikke veed, om man kan forudsætte, at Alle vide, til hvilke Afdelinger de høre?

[...] **[A:1673]**

Grundtvig: I Anledning af hvad den ærede 4de kjøbenhavnske Rigsdagsmand (Rothe) har anført, at det skulde være nødvendigt for det allerede nedsatte Udvalg at faae den nærværende Sag henviist til sig, hvis det ikke skulde komme til at standse i sine Forretninger, saa vil jeg kun bemærke, at dette kan ikke holde Stik, thi, dersom det var nødt til at standse i sin Fremgang, fordi det, naar Sagen var her til foreløbig Behandling, endnu ikke kunde vide, hvad Skjæbne den vilde faae i Huset, saa er det soleklart, at det endnu mindre kan vide det, naar den bliver ligefrem henviist til Udvalget. (Ja!)

[...] **[A:1674]**

Grundtvig: Jeg vil blot anmærke, at den næstsidste ærede Taler ikke anførte Noget imod, hvad jeg sagde; thi det er jo klart, at Comiteen kan meget godt være sig bevidst, og ogsaa lade det kjendes paa sine Forhandlinger, at det Forslag, som vi nu have, at det er forelagt, altsaa at det er tilstede, og naar han da siger, at han vil ikke tage videre Hensyn til dets mulige Skjæbne her i Thinget, saa **[A:1675]** kan det jo ogsaa være ham det samme, hvorledes det forhandles her i Thinget ved den foreløbige Behandling.

[...] **[A:1676]**

Grundtvig: Turde jeg blot anmærke endnu engang, at dette Udvalg kan jo ligesaa godt tage Hensyn til det; det kan jo ligesaa godt tage Hensyn til hvad der blot er forelagt, som hvad der er *forelagt* og tillige henviist.

[...] **[A:1695]**

Grundtvig: Jeg skulde maaskee ikke idag paa det nærværende Trin af Sagen have taget Ordet, eftersom jeg allerede, da dette Lovforslag blev indbragt, har sagt, saa tydeligt som jeg kunde, at jeg for min Deel hverken i det Hele yndede Retningen og heller ikke paa den anden Side kunde ansee Øieblikket for betimeligt, men ansaae det netop for det Modsatte. Jeg skulde derfor neppe idag have talt mere derom, dersom ikke en æret Rigsdagsmand, **[A:1696]** den 2den fra Skanderborg Amt (M. Drewsen), havde paa en egen Maade omtalt hvad jeg forrige Gang yttrede. Om Smag og Behag skal jeg ikke trættes, men det syntes dog ikke mere end billigt, og ialtfald maa jeg finde det billigt, at Forsamlingen erindres om, hvis den skulde have glemt det, at jeg erklærede, det var paa ingen Maade min Mening, at Staten Intet skulde gjøre for dem, som ere blevne vanføre eller aflægs i Statens Tjeneste; jeg meente blot, som jeg sagde, at hvad der efter min Overbeviisning for Øieblikket, imedens vi endnu ikke vide, om vi kun have begyndt Krigen eller ere nær ved dens Ende, hvad der da kunde og burde gøres, var, at man stillede en Sum til Finantsministerens Raadighed, hvorved Trang hos dem, som have mistet Lemmer eller Førlighed i Krigen, kunde afhjælpes

for Øieblikket, saavidt som det ikke skete ved de paa anden Maade samlede Bidrag. Jeg har derfor kun foretrukket den Maade, at sammenskyde frivilligt, og deraf at bestemme Bidragene til deres Forsørgelse; jeg har kun foretrukket den, forsaavidt som jeg dermed vilde fralægge mig den Følelse, at jeg skulde, naar jeg betragter det personligt, eller jeg sætter mig i deres Sted, som for deres Fædreland opoffre, hvad der ellers udvortes er os meest dyrebart, at det skulde være mig kjærere, at kunne med Trods, om jeg vilde, kræve en Slags Erstatning eller Forsørgelse af Staten, end at jeg med Taknemmelighed maatte modtage, hvad mine Medborgere og Landsmænd dybt følte, jeg ikke blot havde ærligt fortjent, men hvad de ogsaa inderligt gjerne skjænkede mig. Det var kun derom, jeg talte, og altsaa ikke for paa nogen Maade at fraraade eller forhindre, at der skulde fra Statens Side gøres Alt, hvad gøres kunde; thi i Henseende til Staten da stod jeg kun paa, hvad vi maae staae paa til Enden, at vi ikke gaae hen og paatage os eller paalægge Staten Forpligtelser, som vi slet ikke vide, om den nogensinde vil være istand til at opfylde. Kun dette var det, og jeg skal ikke tale mere herom paa nærværende Trin; men da jeg nu er kommet til Orde, maa jeg dog yttre mig imod, hvad Forslagsstilleren idag aldeles forkasteligt talte om Stiftelser for saadanne udtjente eller aflægs og vanføre Kri|A:1697gere under vore Omstændigheder. Han har vist meget meget Ret i, at hvor ikke Krigen saa at sige hører til Dagens Orden, saa enten hele Staten, som i Preussen, er bygget paa Krig, eller dog, som i Frankrig, idelig Krig, er Noget, som ansees for at være et nødvendigt Middel til at vedligeholde Statens Ære, Værdighed og Vægt i de store Magters Vægtskaal, det er meget rigtigt, at i saadanne Lande er Trangen ganske anderledes stærk til saadanne Boliger og Hvilesteder i det Store, som enten det for Sømænd i Greenwich eller det for Landkrigere i Paris eller om der er noget andet, som er blevet ligesaa berømt over hele Europa; men fordi vi ikke trænge saa stærkt eller til noget saa stort, som i hine Lande, da synes mig, det kunde vist aldrig skade, men var vist en af de Maader, hvorpaa Staten baade lettest og bedst kunde gjøre noget for de Krigere, som enten tilsøes eller tillands miste deres Førlighed, at der ogsaa var saadanne Hvilesteder, et for Sømænd og et for Landkrigere.

Jeg mener fremdeles, at ligesom det jo aldrig skulde være noget tvungent Opholdssted, og følgelig paa ingen Maade kunde komme til at krænke Vedkommendes Følelse, at saaledes er det, naar det virkelig for Alvor foretages, en af de sikkreste Maader til at lade Understøttelsen komme paa det rette Sted, thi det skeer ikke nær saa let og kan aldrig skee nær saa tidt, at Folk, som ikke havde det behørigte Krav paa Understøttelse, at de kom til at leve i en saadan Anstalt, som at de imellem den store Mængde ogsaa kunne faae deres Deel af Livrenten eller hvad det ellers skulde kaldes, ligesom

det, naar der er et saadant Sted, hvortil de kunne søge, som ikke paa nogen bedre Maade efter deres egen Følelse kan opholdes, da skeer det ikke nær saa let, at nogen saadan skulde blive overseet eller oversprungen, og endelig kan jeg ikke alene efter den Følelse, som jeg har havt, ved at see saadanne Huse og ved at tale med deres Indbyggere, men ogsaa efter Alt, hvad jeg kunde baade see og høre af dem og af de Folk, som de tilhørte, ikke skjønne rettere, end at det er en af de Foranstaltninger, som tjene mærkeligt til baade at bevare Mindet om de Bedrifter, |A:1698| hvori de have deeltaget og til hos den yngre Slægt at vække og at forstærke Følelsen for Fædrelandet, Modet til Kamp og Haabet om Seier. Endelig vil jeg gjøre den Bemærkning, at naar man mener der behøves mindre Fremsyn, mindre Foranstaltninger hos os end hos Andre, fordi Krigen hos os maa betragtes som en saa stor Sjeldenhed, at den maaskee kun indtræffer een Gang i eet Aarhundrede, saa anseer jeg det for aldeles uklogt og uhistorisk; thi, vel veed jeg det, saa vel som vi Alle, at der var, men kun ved en sjelden Undtagelse, og som vel neppe noget Aarhundrede kan ventes at ville vise, saalænge Verden endnu skal staae, eet Aarhundrede, det attende, hvori Danmark egentlig maatte sige, at det var fri for Krig i hele 80 Aar; men ligesom det vilde være urimeligt under nogen Omstændighed at bygge det allermindste paa et saadant Tilfælde, hvorom det gjælder, at een Svale gjør ingen Sommer, saa mener jeg, at i det nærværende Aarhundrede, hvor det allerede er den tredie Krig, hvori vi ere indviklede, indviklede, før vi endnu naaede Midten af Aarhundredet, da kan det slet ikke mere taales, at vi gjøre os saadanne Tanker, og jeg mener fremdeles, det kan saameget mindre taales, og vil være saameget mindre raadeligt, som vi aldrig kunne vente, at den gamle Trætte, der ingenlunde er fra igaar eller fra iovergaars, men er saa gammel som Danmarks Rige, skjøndt det er ældgammelt, nu skulde ophøre. Er nemlig først den gamle Folketrætte atter vaagnet, saaledes som den jo nu er lysvaagen, da, hvorledes end den nærværende Kamp eller jeg vil sige det nærværende Optrin af Kampen endes, da skulle vi kun ikke indbilde os, at der skal blive hele Menneskealdere end sige mere mellem saadanne Optrin, og derpaa maae vi være beredte, og vi maae paa den ene Side ikke gjøre andre Foranstaltninger for det nærværende Øieblik end vi kunne vente at holde ud i Fremtiden, og paa den anden Side ikke undlade Noget i den Formening, at idag eller imorgen, naar Freden kan sluttes, saa kunne vi være sikre paa, at ikke mere i vore Dage og rimeligviis ikke heller i vore Børns vilde der komme til at behøves enten videre Forsørgelse eller Huus eller noget andet Saadant.

[...]

|A:1767|

33te Møde.

Onsdagen den 13de Marts.

[...] **A:1803**

Grundtvig: Skjøndt det var mig meget kjært nyligt at høre, at der, om end ikke kjøres godt, saa dog rides godt, uden at der smøres godt, saa skulde jeg dog derfor ikke **A:1804** have reist mig, for at tage Ordet, og heller ikke er det egentlig for at bifalde, hvad jeg har hørt herinde om, at det bliver ordnet paa en anden Maade med Rytterhestene, saavel i Fredstid som fremfor Alt ved Udbrud af ny Krig, men hvad jeg egentligt synes, jeg dog maa sige et Ord imod, det er, hvad den høitærede Indenrigsminister anmærkede, som Noget, der skulde kunne nedslaae alle de Indvendinger, der vare reiste imod det at lægge den overordentlige Udskrivning, som kunde falde ved Begyndelsen af en Krig, uden videre paa Hartkornet. Han meente nemlig, om jeg forstod ham ret, at det maatte Altsammen nedslaaes blot ved den Tanke, at det vilde være Regjeringen ubehageligt eller ubeqvemt, naar man ved Begyndelsen af en Krig først skulde til at betænke, hvor man skulde faae Heste fra, og skulde til at see efter, om man ogsaa havde Penge til at betale dem med. Men jeg mener, at dette maatte saameget mindre komme i Betragtning her, idet Regjeringen nu har foreslaaet en saadan Forholdsregel, som jeg mener, at Danmarks Folk ikke har fortjent; da det har baade ved mange andre Leiligheder, og ogsaa netop ved Hestes Levering ved Udbrudet af Krigen, bevirket, at Regjeringen undgik Ubehageligheden eller Ubeqvemmeligheden derved. Det har derfor ikke fortjent, at der skulde midt under Krigen paabydes en Forholdsregel, som baade med sin Ubestemthed og tillige med sin aabenbare Ubehagelighed er saadan, at den nu maa paatvinges dem.

[...] **A:1808**

Grundtvig: Jeg skal tillade mig at bifalde det, som vi nylig have hørt; og jeg tilstaaer, at jeg aldeles ikke begriber, hvorledes man, naar man ikke er istand til at forelægge os et Lovudkast, som skal tjene os i at sætte Grundlovens Bestemmelser i Kraft, om at løse Baandet paa Næringsvejene, at man da den første Gang, for dog at have Noget at forelægge os, fremlægger en Lov, som netop er i modsat Retning, som er til at formere og vedligeholde, hvad man selv erklærer for at **A:1809** være en Tvang i Næringen og Næringsdriften, som ikke bør taaes.

[...]

A:1849

34te Møde.

Torsdagen den 14de Marts.

[...] |A:1853

Grundtvig: Ja, det er Hovedsagen her at ønske Sagen en saa fuldelig Fremme, som den kan finde, og det skal jeg gjøre af mit ganske Hjerte, men da det vel kunde tænkes og siges, at netop i en saadan Sag min Stemme burde have saa lidt at betyde, som det var muligt, saa tør jeg vel føie et Par Ord til, som idetmindste ville vise Huset, at det ikke er første Gang, jeg vender mit Øie til Sager af dette Slags. Jeg er nemlig vel, som de Alle vide, bleven graa imellem Bøger, og det har for det Meste været ganske andre Bøger end det kongelige danske Cancellies og det kongelige Rentekammers enten samlede eller udvalgte Skrifter, som De nok vide, ikke høre til Danmarks skønne Litteratur (Almindelig Latter), men jeg har dog altid seet at holde klare Vinduer, for at see hvad der skeete udenfor, ikke blot paa Gaden, men ogsaa i Landet. Nu! det var ikke stort, hvad der skeete i de forbigangne Aar, og hvad der skeete, som kunde være værd at see nøiere efter, det skeete jo, saavidt muligt, saa hemmeligt, at Ingen let skulde see, hvordan, og da det ogsaa var en vanskelig Sag, offentligt at omtale eller omskrive det, saa blev med saameget Andet ogsaa det indhyllet for mig i Mørke, hvordan det egentligt hang sammen med de nedlagte Landsbyer ved Skjoldnæsholm, men jeg har aldrig glemt det, ligesom jeg aldrig har overseet det, at der var Ugler i Mosen (Latter). Det var der sikkert, hvorledes det nu end egentlig hænger sammen baade med den første Nedlæggelse, som skal have havt sin Grund i et Magelæg, hvorved jeg dog ikke har hørt, at der opstod en anden Bondeby eller andre 7 Gaarde for dem, som bleve nedlagte i Valsølle (Hør!) og hvordan det end fremdeles hang sammen med Bevillingen af 1831 til at nedlægge ikke alene de nedlagte Gaarde i Allindemagle, men ogsaa saameget, man vilde, indtil 100 Tdr. Hartkorn, hvilket efter en Resolution eller en Contract fra 1721 Danneskjold-Laurvig og hans Efterkommere skal have havt Ret til at |A:1854gjøre, og skjøndt jeg med spændt Opmærksomhed har hørt paa, hvorledes Sagen er bleven indbragt heri Huset, og paa hvad den høivelbaarne Indenrigsminister derom videre har oplyst, saa er det dog langt fra, at jeg derved kunde finde en nøiere Undersøgelse unødvendig, men jeg er meget mere blevet bestyrket deri, at, naar den førtes ret, saa vilde den kunne give og maatte give mærkelige Oplysninger. Jeg skal derfor paa Sagens nuværende Trin indskrænke mig til at bemærke to Ting, som mig syntes med Uret bleve forbigaaede deels ved Sagens Indførelse her og deels ogsaa ved den høitærede Indenrigsministers videre Oplysninger. Naar man nemlig tænker derpaa, at Ansøgningerne om disse Gaardes Nedlæggelse først fandt

Sted i 1812, men at den efter den daværende Amtmand over Sorøs Erklæring, som jo var Geheimeraad Steemann, blev afslaaet, og at den, som kom igjen eller gik igjen 1827, da nemlig denne med sit Amt saare vel bekjendte Amtmand var bleven Cancelliepræsident og Justitsraad Harhoff var constitueret Amtmand, og man da seer, at Hr. Justitsraad Harhoff i denne Egenskab anbefalede Ansøgningen, deels fordi den var bleven mere moderat, og gjaldt kun 5 Gaardes Nedlæggelse, og deels fordi han ansaae Sagen, juridisk talt, for at være tvivlsom, da maa man vel spørge, hvad kan det vel have været for en Sag, hvis juridiske Afgjørelse ved Domstolene han ansaae for tvivlsom? Det kunde dog vel ikke være den Sag, om Rentekammeret med Rette havde afslaaet Ansøgning af 1812, eller om Amtmanden med Rette havde tilraadet et saadant Afslag, saa jeg kan slet ikke tænke, det var andet end den Sag om Dispositionen af 1780 (Hør!), om den dog ikke skulde være tvivlsom, naar den kom til Afgjørelse ved Domstolene. Vistnok har efter Minister Bangs Erklæring eller Svar samme Justitsraad Harhoff angaaende denne Sag erklæret, at han slet ikke paa den Tid kjendte denne Disposition, men hvis han ikke kjendte den dengang, saa maa han vel enten have glemt, hvad han sikkert vidste før, eller ogsaa han maa nu senere, da han er bleven ældre, forhuske sig. (*Monrad*: Maa jeg udbede mig Ordet?) Der er en anden Ting, som mig synes træner [A:1855](#) til nærmere Oplysning, det var i den høitærede Indenrigsministers Anmærkning, hvorefter det ansaaes for utvivlsomt, at den Ret, som 1721 var givet Danneskjold-Laurvig til at nedlægge Bøndergods indtil 100 Tdr. Hartkorn og danne en Hovedgaard deraf, at denne Ret virkelig var gaaet over til Neergaarderne, til de nuværende Eiere, thi da synes mig, der maatte være Spørgsmaal om, hvad Skjødet her siger, og derom hørte jeg slet Intet. Idag har jeg faaet en Udskrift af dette Skjøde at see, men deri findes ikke et eneste Ord derom, men derimod det udtrykkelige Ord, at det er solgt og skjødet saaledes, som den daværende Eierinde, Grevinde Danneskjold-Laurvig, havde det, og havde det efter at endog Dispositionen af 1780 baade var gjort og kongelig confirmeret. Under disse Omstændigheder vilde jeg høilig forundre mig over at den forrige Indenrigsminister, uagtet sit høitidelige Løfte ifjor her i Salen, ogsaa uden Landbocommission at ville lade undersøge Alt, hvad der kunde være skeet i den forbigangne Tid, til Værste for Bønderne, naar det kunde blive oplyst, at der var nogen Grund til at antage, at noget Saadant havde fundet Sted. Jeg vilde, siger jeg, forundre mig meget over det, at han derefter kunde besvare et saadant Andragende, som det angaaende hvad skeet er ved Skjoldnæsholm, og besvare det saaledes, dersom ikke i samme Øieblik, da jeg hørte hans Løfte her i Salen, det da havde staaet klart for mig, at det var store Ting, om hele det bekjendte Ordsprog derpaa kunde anvendes, men det var vistnok, at den sidste Deel af det, var ikke blot et

Spørgsmaal, men at det var sikkert, at det ville befindes sandt. Ordsproget er: Loven er ærlig, men Holden er besværlig.

[...] **A:1868**

Grundtvig: Først kan jeg ikke tilbageholde min Forundring over, at det kunde synes næsten forfatningsstridigt at sige, at den dømmende Myndighed dog tilsidst har sin Oprindelse fra den lovgivende; thi det er klart, at det er kun, at man ikke skiller imellem den grundlovgivende og den almindelige, daglige lovgivende Myndighed; thi at den grundlovgivende Myndighed vil staae derover, det er jo, hvad vi selv have erklæret, idet vi arbeidede paa en Grundlov for Danmark, som bestemte baade Grændserne for den dømmende Myndighed og Alt, hvad Domstolenes Myndighed kan gjøre Fordring paa i vort borgerlige Selskab. Dernæst skal jeg med et Par Ord bemærke, at, naar en æret Taler, Rigsdagsmanden for Maribo Amts 4de District (Monrad) syntes **A:1869** at erklære det for den eneste Betydning af de Commissioner, som Grundlovens § 50 bemyndiger ethvert af Thingene til at nedsætte, at det skulde være for derved at forberede et eller andet Lovgivnings-Arbeide, da, mener jeg, det er taget saa eensidigt og indskrænket, at det umuligt kan bifaldes; thi for slet ikke at anvende det paa nærværende Sag eller nogen anden, saa vil jeg blot bemærke, at hvad denne Ret til at nedsætte Commissioner over almeenvigtige Gjenstande angaaer, da menes dermed andre Steder, og maa vel ogsaa menes her, Retten til i paakommende Tilfælde at nedsætte en Commission, til i det Hele at betragte og overveie Landets og Rigets Tilstand, men det er noget ganske andet end at forberede Lovgivnings-Arbeider. Endelig, hvad jeg begjerte Ordet, for at sige min Mening om, det var, hvad den ærede 6te Rigsdagsmand for Kjøbenhavn (Mourier), hvad han indskjærpede os om Domstolene og om deres Virkekreds, som vi skulde tage os meget nøie i Agt for paa nogen Maade at komme altfor nær. Der var nemlig i den Henseende to Betragtninger, som syntes mig maatte ligge meget nær; den ene er, at naar det er udtalt i Grundloven, at vi trænge til noget Nyt i Domstolenes Virkekreds, at vi trænge til at faae Offentlighed og Mundtlighed indført i hele vor Retspleie, at vi trænge til Nævninger i alle Retninger, da have vi vistnok dermed udtalt, at vi ansaae den nærværende Indretning for at lide af adskillige Brøst, som vi maae søge at faae afhjulpne. Desuden er der under denne Sag, baade af den forrige Indenrigsminister, og tildeels ogsaa af den nærværende, lagt stor Vægt paa de Domme, som ere afsagte i Sagen mellem enkelte af Skjoldnæsholms Godeses Bønder og sammes Eiere. Der er ogsaa ved denne Leilighed faldet nogle for mig ret besynderlige Ord om Høiesterets Guddommelighed og om dens Domme, som skulde være saaledes næsten aldeles ikke blot uforanderlige, som de jo maae være i Rettens Gang, men at de ogsaa skulde være saa hellige og urørlige, dette kan jeg slet ikke paa nogen Maade antage, og jeg

maa gjøre opmærksom paa, at, naar der hos os tales om Høiesterets Præjudicater, som jo paa Dansk vilde hedde For-~~|A:1870~~Domme (Latter), da er det næsten noget ubegribeligt; thi at man i England taler om saadanne Præjudicater, det kan jeg begribe, fordi, naar man der oplyser et saadant Præjudicat, saa gjælder det, men om man her i Danmark oplyser 10 Præjudicater, saa gjælde de ikke. Man har altid i vor Høiesteret havt Noget, som jeg har hørt Folk fra Retten selv kaldte deres nye Testamente, og derfor kan der komme en aldeles ny Dom, hvad Dag det skal være, i en ganske lignende Sag, og dermed antager jeg er nok sagt om vore Høiesterets-Præjudicater. Endelig vil jeg tage mig den Frihed at bede om Husets Opmærksomhed for en Ting, som ogsaa berøres ved denne Leilighed, og som sandelig i mine Øine er af stor Vigtighed, det er en saadan Sag, som den om Nedlæggelsen af Bøndergaarde ved Bevilling, som endelig og endelig er erhvervet af Rentekammeret, og i dette Tilfælde, som det maa synes idetmindste Uindviede, tvertimod den almindelige lovgyldige, retsgyldige og af Kongen bekræftede Disposition. Det er netop en saadan Ting, som virkelig har noget Ophidsende, virkelig har noget Oprørende ved sig (Hør! Hør!), og, dersom det er sandt, saa veed jeg heller ikke nogen enkelt Gjenstand, som det maa være os saa vigtigt at faae sat i sit fulde Lys, om der end ellers ikke var det Allermindste videre ved Sagen at gjøre for denne Gang eller paa denne Tid, det maa være os overordentligt vigtigt, for at Folket kan see det i sin Heelhed, og at Regjeringen kan see, hvad det er, som har frembragt, og hvad det er, som derfor ene kan dæmpe den Uro, som er opkommen i Gemytterne. Jeg skal saa ikke længere opholde Thinget paa dette Trin af Sagen, men kun gjentagende ønske, at Sagen maa erholde den fuldeste Fremme, og, da det syntes, som om Thinget misforstod en æret Taler, som bemærkede, at Alt, hvad Folket kalder Almeenvigtigt, det er Almeenvigtigt her i Salen, saa vil jeg, idet jeg vedkjender mig aldeles den Overbeviisning, bede Huset lægge Mærke til, at det er netop, hvad der hører til den nye Tingenes Orden baade her og allevegne, at det er Folket, som skal have sit Retsbegreb gennemført, at det er Folket, som har det Krav baade til sine Fuldmægtige og sin Regjering, ~~|A:1871~~at de skulle virkelig see paa, hvad der er Folkets Tankegang, og derefter styre og raade.

[...] ~~|A:1877~~

Grundtvig: Jeg vilde blot med et Ord anmærke det, at skjøndt jeg vist har opfattet den ærede 6te kjøbenhavnske Rigsdagsmand (Mouriers) Ord saaledes, at han ønskede, denne Sag skulde fremmes, saa kunde jeg dog, især i hans Modsigelse imod den ærede Rigsdagsmand for Præstø Amts 2den Valgkreds (Schack), ikke finde Andet, end at han ligefrem benægtede, at Undersøgelsescommissionen her kunde være paa sit rette Sted (Ja!), uden Skade for Domstolenes Myndighed. Mig synes, han

benægtede derved, at der burde nedsættes en Undersøgelsescommission, om den end kunde komme til det Resultat, at her var en Sag, hvor der maatte finde offentlig Paatale Sted.

[...]

|A:1937

36te Møde.

Mandagen den 18de Marts.

[...] |A:1953

Grundtvig: Den ærede Rigsdagsmand, som nu satte sig, har egentligt meget bedre, end jeg kunde gjøre det, udviklet, hvad der er min Mening i denne Sag, og jeg skal derfor kun henholde mig dertil i alle Dele, fra først til sidst. Skal jeg derfor endnu lægge Noget til, saa skal det være at udtrykke i det Hele og i Almindelighed min store Uvillie mod Alt, hvad der i Henseende til Kunst, Videnskab og Oplysning og alle aandelige Interesser er eller ligner Privilegium eller Monopol, fordi jeg er aldeles vis paa, at det aldrig vil blive til Gavn, men altid til Skade for de Interesser, som man derved mener at beskytte. Ligesom der vist ikke er nogen Tvivl om, at vi for nærværende Tid vilde ligesaavel have bedre som billigere Almanakker, dersom det ikke var et Privilegium og et Monopol for Universitetet at udgive Almanakkerne, saaledes troer jeg ogsaa bestemt, at vi ville faae ikke alene billigere, men ogsaa bedre Afstøbninger i det Hele og Efterligninger af Thorvaldsens Arbejder, naar det bliver frit, end naar Bestyrelsen faaer Privilegium og Monopol derpaa; thi det er jo foranderligt med Personlighederne i slige Bestyrelser, og det vil til Jævnshold gaae med denne Bestyrelse ligesom med alle Corporationer, der have Privilegier og Monopoler. Det maa vi vente, at de bære mindre Omsorg for, at, hvad de levere, er enten saa billigt, som det kan være eller saa godt, som det kunde være. Jeg vil i denne Henseende kun bemærke og nævne, hvorledes man ikke vel kan tænke sig nogle værre Udgaver af Bøger end vore Psalmebøger og Bibler, som ret skulde beskyttes, for at komme correct og paa det allercorrecteste ud i Folket ved at betroe til det kongelige Vaisenhuus og dets Bestyrelses Omsorg. Jeg skal derfor aldeles stemme imod enhver Forlængelse.

[...] |A:1954

Grundtvig: Den ærede 9de Rigsdagsmand for Kjøbenhavn (Fenger) syntes at glemme een Ting, som jeg maa erindre om. Det er, at hverken han, eller, som jeg tænker, |A:1955Nogen, enten i Huset, eller i hele Danmark, kan paatage sig Garantien for, at de

Afstøbninger, som til enhver Tid udgaae fra Thorvaldsens Museum, at de virkelig ere bedre end Andres. Thi, kunde de det, saa vilde jeg indrømme den Undtagelse, som han fordrede.

[...] |A:1972

Grundtvig: Den høitærede Justitsminister anførte, om jeg husker ret, ved den første Behandling af Sagen det bekjendte Ordsprog: Det er for sildigt at skyde Brønden til, naar Barnet er druknet, og det vil jeg ogsaa anvende paa den Udvei, som Ministeren nævnede, at naar Administrationen havde taget sine Forholdsregler, saa kunde Vedkommende jo gjøre deres Indsigelser. Jeg kan forresten ikke sige, saa stor en Ven jeg end er af Offentlighed i alle Henseender, at jeg troer at det er synderligt praktisk at lade en Bekjendtgjørelse udgaae om, at Administrationen havde nogle Forandringer isigte, som de derfor ønskede Vedkommende itide vilde erklære sig imod, hvis det vilde foraarsage nogen Ulempe og Indskrænkning i deres Næringsvej, men jeg er derfor ogsaa aldeles enig med den høitærede Justitsminister om, at Sagen maa hellere hver Gang afgjøres af Thinget, thi da vi have hørt og vistnok ikke tvivle om, at det, hvorom der er Spørgsmaal ved det Foreliggende, det, hvad der i Henseende til giftige Stoffer skal underkastes større eller mindre Indskrænkninger i Handelen, at det er aldeles vilkaarligt saa bør det vistnok ikke overlades til Justitsministerens Godtbefindende, hvilke og hvormange saadanne Gjenstande han mere eller mindre vil tage ud af den frie Handel, og jeg skal derfor, ligesom fra Begyndelsen, stemme imod det foreliggende Lovudkast, som skulde give Ministeriet en saadan Bemyndigelse.

[...]

|A:2005

37te Møde.

Tirsdagen den 19de Marts.

[...] |A:2008

Grundtvig: Da jeg stemte imod Finantsloven i det Hele, da sagde jeg, haaber jeg, tydeligt nok, mine Grunde; men desuagtet saa vil jeg dog saameget mere bekræfte det, at det var af de Grunde og ikke af nogle andre, at jeg stemte derimod, ved at understøtte det nærværende Forslag, da det følger af sig selv, at jeg ligesaa lidt som nogen Rigsdagsmand kunde ønske for noget Øieblik at standse Tingenes ordentlige Gang.

[...] |A:2010

Grundtvig: Da jeg ogsaa har stemt mod enhver Erstatning, som skulde gives Eierne af det privilegerede Hartkorn, uden forsaavidt

det laae i, at dersom de havde særegne Byrder knyttede til dette Privilegium, at de da maatte bortfalde, saa har jeg ikke det imod mig, **A:2011** hvad den sidste ærede Taler anførte, at jeg agter Herremændene mere end Bagerne. At nu de 50 Bagere i Kjøbenhavn, hvoraf dog efter Underskrifterne paa Andragendet til os kun de 47 synes at være ilive, at de paa den ene Side, naar man taler om, at de have en meget stor Fordeel paa alle *deres* Bekostning, som spise Brød, og da især paa *deres* Bekostning, som kun spise tørt Brød i Kjøbenhavn — at de da forsikkre os, at deres Fordeel ikke er værd at nævne, saaledes at de kjøbenhavnske Bagere egentlig kun leve af deres Midler, og bage kun til det almindelige Bedste (Latter); og paa den anden Side, at naar Regjeringen da vil skaffe dem Medarbeidere i dette Værk og saaledes i alle Maader ligeligere fordele Byrden baade for dem og for os, at da gjøre de baade med Mund og Pen Opstand mod Indenrigsministeren (Latter) — see det er vistnok en Selvmodsigelse; men det er nu engang en af dem, vi maae vænne os til i denne Verden; det er nu ikke anderledes, hvormeget man end taler om Kjærlighed til Næsten som til sig selv. Det er dog ikke Andet end at Alle føle og vise, at deres Næste, det ere de dog egentlig selv (Latter). Altsaa denne Modsigelse, den vil jeg ikke videre regne, og det er langt fra mig at henstille til den ærede Justitsminister, om ikke disse Bagere for deres uærbødige Skrivemaade om den *nærværende* Indenrigsminister og deres urimelige Lovtaler over den *forrige* — om de ikke derfor skulde ansees efter Trykke-Forordningen af 1799 (Latter).

Men der er en stor Sprogfeil i dette Andragende fra Bagerne til det danske Folkething — en stor Sprogfeil, som har sin Grund i en ikke usædvanlig Misforstand, det er nemlig den, at *Fordeel* og *Eiendom*, at det skulde være hvad vi kalde eenstyldige Ord, saa at Fordeelsretten skulde være det samme som Eiendomsretten. See det kan jeg paa ingen mulig Maade lade gaae upaataalt eller upaaanket hen; thi deraf skulde følge i alle Retninger ligesom ogsaa i denne, at Enhver, som i længere Tid har havt en stor Fordeel, skjøndt det er paa det Heles Bekostning, skulde have Ret til, dersom man vilde betage dem samme, at han da skulde have fuld Erstatning, som om det var hans fulde Eiendom, og som om han havde Ret til **A:2012** sine Medborgeres Gods — see dette kan jeg nu paa ingen mulig Maade indrømme. Jeg vil sige, at dersom Privilegierne vare en Sag her mellem Bagerne og ellers mellem de Privilegerede og Regjeringen, saa at Regjeringen enten ved at sælge Privilegierne i dyre Domme, eller dog ved at see paa deres egen Fordeel, havde samlet Skatte — da vilde jeg sige, at det ikke var saa urimeligt, at naar de vilde ophæve Privilegierne, at der da faldt Lidt af til de Privilegerede. Men eftersom vi nu vide, at dette er langt fra, da Regjeringen istedetfor Skatte har opsamlet Gjæld, og at det er

Folket først og Folket sidst, som maa betale Gildet, og at det fremfor Alt her netop er dem, der, som sagt, have knapt det tørre Brød, kan jeg paa ingen mulig Maade indsee, hvorledes det skulde blive det danske Folks og den danske Regjerings Pligt at give Bagerne Erstatning for den Fordeel, som de i lang Tid have havt paa mange Andres Bekostning. Naar derfor Bagerne sige os, at deres Fordeel har været saa stor, at det i Gjennemsnit gjør en Forskjel af 7,000 Rbdlr. paa enhver af de 50 Bagergaarde — naar de sige dette, skal jeg aldeles ikke indlade mig derpaa, endskjøndt der var egentlig meget at sige om den Regning, meget at sige om den, som ogsaa den ærede Indenrigsminister allerede i Motiverne eller i Grundgivningen har yttret, at det er jo vist, at det gaaer dermed, som overalt, hvor en Næring er deelt mellem Saamange som denne er, at Nogle af dem have god Næring og Andre ingen, at Nogle blive rige og at Andre blive ved at være fattige, hvilket ogsaa allerede har viist sig ved en Bagergrund paa Christianshavn, som er solgt for 2,000 Rbdlr., og som jo havde et lisaagodt Privilegium som de andre, og hvoraf man da ret kan see, hvormeget Privilegiet agtedes værd, naar man tog Gaarden fra. Saaledes kan jeg da paa ingen Maade være enig med Bagerne, men jeg kan rigtignok heller ikke være enig med den høitærede Indenrigsminister. Jeg kan ikke være enig med ham i, at det vel skulde ophæves, hvad de kalde deres Privilegium, ophæves, saa at det traadte ud af Kraft om 10 Aar, men vedblive i Kraft saalænge. Jeg kan ikke gaae |A:2013 ind derpaa, med mindre jeg nødes dertil, fordi det er en Slags Indrømmelse, som ogsaa den forrige ærede Sidste Taler (B. Christensen) bemærkede — et Slags Indrømmelse af det, som benægtes, af deres Privilegium, af deres Ret til en Slags Erstatning eller Godtgjørelse; og dernæst fordi jeg finder det aldeles uværdigt, baade for Regjeringen og Rigsdagen at nægte Bagerne, naar de ønske det, den Fornøielse at føre Proces.

Derfor, ligesom jeg har forundret mig derover i mange Aar, saaledes forundrer jeg mig over det i dette Øieblik, at Regjeringen ikke har afgjort denne Sag ad den administrative Vei. Jeg mener vistnok ikke hermed, at det med Negtelse af Retten til at søge, hvad man kalder sin Ret ved Domstolene, skulde afgjøres ved et Rescript, enten som det af 1761, hvorved det paa Rescriptsveien allerede for lang Tid siden er blevet afgjort, eller ved noget lignende; men jeg mener kun paa den simpleste Maade, at Regjeringen, som jo vistnok bør sørge for, at Folket i Hovedstaden, og fremfor Alt Fattigfolk —, at de have Brød til saa godt Kjøb, som det kan leveres, og at de ogsaa have det, om de end ikke have givet sig under Fattigvæsenet; jeg mener simpelthen, at den skulde lukke Porten op for Brødet. Og jeg forundrede mig dobbelt derover for nogle Aar siden; jeg mindes ikke bestemt Aaret, men vi huske Alle den Vinter, da der ikke var saa megen Brødtrang som Dyrtid paa Brødet her i Kjøbenhavn, da vare der mange, som der Gud skee Lov altid findes mange

velgjørende Naturer, som i Hovedstaden gjorde Sammenskud, for at skaffe de Fattige Brød, enten for Intet eller til en lempelig Priis. Alt dette er i sin Orden, naar Portene havde været aabne, naar Priserne paa Brødet vare komne til at staae saaledes, som det efter Priserne paa Kornet i det mindste maatte være. Men nu var det aabenbart, at de, som sammenskjød, at de sammenskjød Pengene i Bagernes Lomme. Ligesom dette er den Udvei, som jeg vil tilraade, saaledes maa jeg ogsaa endnu i Henseende til det saakaldte Privilegium og altsaa i Henseende til den Kjendsgjerning, at de i lang Tid og alt for længe have havt denne Eneret til at bage og sælge **|A:2014** Brødet, bemærke, at det stod jo dog ikke saa ganske alene; der var jo en Taxt — paa den ene Side, og en Forpligtelse i det ringeste i lang Tid for Bagerne til at have Forraad af Korn; og altsaa Muligheden var given til, at deres saakaldte Privilegium eller deres Eneret, at den dog ikke skulde blive saa skadelig for Hovedstaden, og frem for Alt for de mindre Velhavende, som den maatte blive, dersom det var overladt til Bagerne selv at bestemme Priserne. At dette ikke synderlig hjalp, det er vistnok; og det er heller ikke vanskeligt, at finde Grunden, hvorfor dette ikke hjalp; men jeg skulde mene, at naar Regjeringen efterat være kommen til den Overbeviisning, at det ikke hjalp, at det ikke dannede den Modvægt, som det skulde danne, at Regjeringen, naar den ophævede det, da ogsaa er aldeles beføiet til at ophæve den Eneret, som ikke paa nogen Maade er i Samklang med det almindelige Bedste. Derfor, ifald der nødvendigviis skal komme et Lovforslag som dette, da skal jeg forbeholde mig at stille et Ændringsforslag, hvorved det kom til at hedde i Lovudkastets første Linie: “Fra 1ste Januar 1851”, istedetfor “fra 1ste Januar 1860”, og at hele Slutningen af Lovforslaget faldt bort, saaledes, at det simpelt hen kun blev det, at Privilegiet er ophævet.

|A:2054

38te Møde.

Onsdagen den 20de Marts.

[...] **|A:2068**

Grundtvig: Jeg skulde neppe idag være gaaet til det Yderste af hvad der er mig tilladt, gaaet til endnu engang at lukke Munden op, dersom jeg ikke igaar var bleven besynderlig sigtet af en æret kjøbenhavnsk Rigsdagsmand, Tallet veed jeg ikke, og jeg nævner Ingen, men det var ham, som sagde, at han selv sad i Magistraten 1846 (Latter), og, saavidt jeg forstod ham, sigtede han mig ikke blot for ubillige og urimelige, — eller hvad Tillægsordet var, — Beskyldninger mod eller Angreb paa de ærede Bagere i

Hovedstaden, men han paastod endog, at der var factiske Urigtigheder i hvad jeg havde anført. Kun om dette Sidste vil jeg tillade mig at tale et Par Ord. Saavidt jeg kunde høre og forstaae, skulde de factiske Urigtigheder i hvad jeg anførte, søges deri, at jeg sagde, at, da i den dyre Tid endeel Folk her i Byen skød sammen til de Fattige for at købe Brød hos Bagerne og overlade det for en lempelig Priis til de Nødlidende, kom disse Penge i Bagernes Lomme. Jeg hørte efter med spændt Opmærksomhed, om den ærede Rigsdagsmand kunde og vilde oplyse, at de kom i Andres Lomme; men det hørte jeg ikke Noget til, og altsaa factisk rigtigt maa vel ogsaa det, jeg anførte, være. Forøvrigt om de derved vandt Noget eller ikke, det bliver jo et andet Spørgsmaal, men ogsaa derom savnede jeg al Oplysning i den ærede Rigsdagsmands Tale; thi vel paastod han, at de vandt Intet, vel paastod han at Brødet var ogsaa i den Tid saa billigt, som det kunde være, men jeg hørte ikke, at han anførte Noget til Beviis for, at det var saaledes. Jeg hørte ikke, at han paa nogen Maade svækkede min Mening, at, naar man havde lukket Porten op og ladet Brød føre ind, saa vilde man have faaet det endeel billigere. Det Eneste, han sagde, som jeg kunde tænke mig, skulde være et Slags Beviis for Paastanden, det var, at den høivise Magistrat, hvori han selv sad, havde meget omhyggeligt eftertænkt og raadslaaet, om den ikke selv skulde tage sig paa

A:2069at bage Brød for de Fattige, men den havde fundet, at derved vilde Brødet hverken blive bedre eller billigere, end naar det overlodes Bagerne at besørge det, og deri troer jeg vel, han havde aldeles Ret, men jeg kan ikke indsee, at derved er det Allermindste sagt eller oplyst om min Paastands Urigtighed. Dermed skal jeg nu lade dette fare og kun lægge et Par Ord til om hvad jeg fremdeles hørte her i Salen. Jeg hørte saaledes en anden æret Rigsdagsmand fra Kjøbenhavn, en boglærd Mand, udvikle, hvorledes det vel paa den ene Side kunde være tvivlsomt, hvorledes Domstolene vilde afgjøre dette Spørgsmaal om Bagernes Ret til Erstatning, men at det dog paa den anden Side forekom ham klart, at, naar man vilde læse rigtigt og uden alle Kunster holde sig til Ordenes simple og rette Betydning, som jeg havde troet, at Domstolene netop vilde, at da kunde der ikke være Spørgsmaal om, at de jo havde denne Ret. Da jeg oftere har erfaret, at de saakaldte latinske Jurister og jeg ikke ret forstaae hinanden, hvilket maaskee nærmest kommer af det Forskjellige i Tungemaal, saa undrede det mig heller ikke, at jeg ikke ret forstod ham, men, saavidt jeg kunde forstaae, saa var dog Alt, hvad han udviklede, bygget paa visse Ord i Forordninger og Placater, som vare udkomne i ordentlig Lovsform, og jeg mener nu, at dersom det var det, som skulde afgjøre Spørgsmaalet alene, saa maatte jo dog vel Ordene i Placaten eller Rescriptet, hvad det hedder, af 1841, have ikke alene samme Vægt som i det andet af 1739, men maatte vel, eftersom jeg troer, det gjelder for Domstolene

som den sidste Lovgivningsudtalelse, aldeles ophæve dem. Endelig hørte jeg da ogsaa den fjerde Kjøbenhavnske Rigsdagsmand (Rothe) opstille som det Ønskeligste, hvad ogsaa den 6te Rigsdagsmand fra samme Sted (Mourier) idag har fastholdt, at der skulde forsøges, om der kunde naaes en Overeenskomst mellem Bagerne og Stadens særegne Bestyrelse, om et Slags, om det ikke kunde kaldes Erstatning eller Godtgjørelse, saa dog et Slags Understøttelse til at afvende Tabet for dem ved Overgangen fra den gamle til den nye Tilstand, og hvis Saadant er muligt, følger det af sig selv, **[A:2070]** at jeg ogsaa skulde ønske det. Men, naar man søger at tale om disse Bagergaarde som dem, det egentlig er, vi have med at bestille, og som have Fordring paa Erstatning eller Godtgjørelse eller Understøttelse, saa at det ikke er Menneskene vi skulle see paa, men det er Gaardene, da veed jeg ingenlunde hvad jeg skal sige dertil, ikke heller hvorledes nogen Overeenskomst skal træffes; (Mourier: *Eierne* af Bagergaardene) thi foruden at tale om alt Andet, saa mener jeg det blev noksom baade af den høitagtede Indenrigsminister og ogsaa af Eierne af Bagergaardene selv fremhævet, at det er jo ingenlunde saa, om der ogsaa for Øieblikket var Tale derom, og jeg er vis paa, at det aldrig har været saa, at der i de 50 Bagergaarde, som brugtes til Bagernæringens Drift, har været nær den samme Næring til dem alle, saa at de som Gaarde betragtede virkelig ved det saakaldte Privilegium staae i en saadan Priis, at der kunde være Tale om, at der skulde skee Udjevning, saa at alt, hvad derpaa er bygget, det kan jeg slet ikke forstaae anderledes end som en behagelig Indbildning, som alene skal faae sin Virkelighed ved de respective Gaardnisser, som mulig kunne have fulgt dem fra Begyndelsen.

[...]

[A:2121]

39te Møde.

Torsdagen den 21de Marts.

[...] **[A:2133]**

Grundtvig: Jeg skal visseligt stemme for det Ændringsforslag, hvorefter alle Politisager, uden Hensyn paa hvor stor Summen er, der er idømt, kan indankes; thi det gjør jo aabenbart ved mangfoldige af disse Politisager slet ingen Forskjel om Bøderne vare 2 Sk. eller 20 Rbd (Hør!), det er jo aabenbart, at saasnart der sættes en Pengesum, saa staaer det i Underdommerens Magt netop at idømme en lille Mulkt for derved at hindre, at hans Dom skal komme under høiere Paakjendelse (Hør!), og sandelig, det er i

mange Tilfælde og som for hvem, der har levet lidt i Verden, vil være nærværende for Hukommelsen, det er i mange Tilfælde en af de største Krænkelser, der kan tilføies en Borger, at han saaledes kan stemples som en Lovovertræder, ja undertiden til mere, uden at han er istand til at |A:2134faae en Kjendelse indanket til nogen høiere Ret.

[...] |A:2142

Grundtvig: Den ærede 6te kjøbenhavnske Rigsdagsmand (Mourier) formodede velvilligen, at det Ord, jeg tog mig den Frihed at fremføre om Muligheden af, at man kunde blive idømt for Politiesager eller ved Politieretten en ringe Mulct, netop fordi Vedkommende ikke ønskede Sagen bragt videre, det var Noget, som var *undsluppen* mig, da maa jeg erklære: nei, det var med velberaad Hu. Jeg vil nu paa ingen Maade trættes med den ærede Rigsdagsmand, om hvad han troer eller ikke troer; thi jeg er en afgjort Ven af Troesfriheden. Men, naar det samme Medlem syntes at ville foregribe eller erstatte Kaldelsen til Orden, da skal jeg gjøre Gjengjeld ved at formode, at de Ord, som kunde saaledes optages, ere undslupne den ærede Rigsdagsmand, og iøvrigt maa jeg glæde mig ved, at hans Skjøn ikke var en Politieretskjendelse med 5 |A:2143Rbd. i Mulct, som om jeg ved mine Udtryk havde fornærmet den dømmende Myndighed eller Domstolenes Hellighed (Hør!).

[...] |A:2165

Grundtvig: Blandt det Meget, jeg har maattet forundre mig over at høre, er det ikke det Mindste, hvad jeg hørte af den ærede Rigsdagsmand for Kjøge (Krieger), som, idet han advarede mod de mange Ændringsforslag, hvori han jo i Almindelighed kan have Ret, dog især satte sig imod dette Ændringsforslag; skjøndt jeg skulde mene, at det er jo dog hverken grebet ud af Luften og heller ikke med Møie opsøgt i Tankens og Mulighedens store Verden; thi hvad vi have foreliggende, det er jo netop en Forandring af den forhenværende Tilstand, hvorunder de paa Landet i Politiesager havde en Appel, og det er derfor ikke forunderligt, men aldeles naturligt, at man kommer derved til at spørge: er det ogsaa godt, at der herefter aldeles ingen Appel bliver for disse Sager, naar de udgjøre ikke 11 Rbd. men 9 Rbd.?

Dernæst maa jeg ogsaa sige, at jeg forundrede mig særligt ved at høre af den ærede Rigsdagsmand for Maribo Amts 4de District (Monrad), at han vilde give os at betænke, |A:2166baade at alle Indretninger nødvendigviis have deres Brøst, saa at vi ikke skulle tænke at faae en Lov, som var fuldkommen, og paa den anden Side, at det var urimeligt at sætte flere Penge til paa en Proces, end hele den Sag, hvorom man stred, var værd. Begge Dele synes mig aldeles Intet at have at bestille her; thi det Samme vilde jo gjælde, om Mulcten for en Politiesag er 12 Rbd., eller om den er 8 Rbd. Det vil altid være et stort Spørgsmaal, om den Pengesum er værd at gjøre

videre for, eller om det ikke her gjælder, som Ordsproget siger, at et magert Forlig er bedre end en fed Proces. Alt dette kan paa ingen Maade her komme i Betragtning. Og endelig, naar, som den ærede Ordfører og flere Andre have anmærket, at det skeer jo heller ikke, at man vil nægte dem, som i Politiesager have høiere Interesse for andre Punkter end for Pengesummer — Lov til at appellere, skal jeg derom blot tillade mig at bemærke, at det er jo netop det gale, naar man der, hvor man vil søge sin Ret, skal ene behjælpe sig *med Naade*.

|A:2177

4ode Møde.

Fredagen den 22de Marts.

[...] |A:2180

B. Christensen foreslog, at dette Lovforslag skulde komme umiddelbart til 1ste Behandling i Thinget, hvorimod *Grundtvig* foreslog Nedsættelsen af et Udvalg, bestaaende af 3 Medlemmer, valgte i Thinget. Ved den derefter stedfundne Afstemning *forkastedes* imidlertid sidstnævnte Forslag med 48 mod 17 Stemmer, og var saaledes B. Christensens Forslag derved vedtaget.

[...]

J. A. Hansen foreslog, at Lovforslaget kom til umiddelbar Forhandling i Thinget, hvorimod *Grundtvig* foreslog Nedsættelsen af et Udvalg, bestaaende af 7 Medlemmer, de 4 valgte i Afdelingerne og de 3 i Thinget. Dette sidste Forslag blev imidlertid ved den derefter stedfundne Afstemning *forkastet* med 52 mod 14 Stemmer, og var saaledes derved J. A. Hansens Forslag vedtaget.

[...]

Ordføreren (Grundtvig): Det har altid, mine Herrer! en vis Grad af Høitidelighed for En selv, naar man første Gang kaldes Ordfører her i Forsamlingen, og med den Slags Høitidelighed følger der ikke usædvanligt noget Keitet, og da, som vi hørte igaar, og som der staaer i Grundloven, der ingen Forrettigheder følger med Titler, saa maa jeg forud udbede |A:2181 mig Thingets Overbærelse, hvis der for denne Gang skulde indløbe noget Saadant. Jeg vil da tage mig den Frihed med Thingets Tilladelse at oplæse Udvalgets Betænkning, som ikke er meget lang, der lyder saaledes:

“Da det er første Gang, Meddelelsen af dansk Indfødsret ved Lov, efter *Grundlovens* § 54, skal finde Sted, og da Indenrigs-Ministeriet i Forslags-Grundene har yttret sig noget tvivlsomt om de forhen gjældende Regler for Indfødsrettens Meddelelse, som findes i Forordningen af 15de Jan. 1776; saa finder Udvalget det passende

først at yttre sit Skjøn om Sagen i sig selv.

Indfødsretten er da vistnok ikke blot, som Forordningen af 1776 indskjærper, grundet paa det Billigheds-Krav, at “Landets Børn skal nyde Landets Brød”, men udspringer nødvendig af Folkets Eiendoms-Ret og Arve-Ret til sit Fæderneland, som Det vel kan have gyldig Grund til at skjænke enkelte Udlændinger Deel i, men bør aldrig gjøre det uden med Hensyn paa sit eget Tarv og det almindelige Bedste. Udvalget maa derfor vel være aldeles enigt med Indenrigs-Ministeriet om, at det ved Indfødsrettens Meddelelse hos os maa komme i væsenlig Betragtning, om de Paagjældende ved Herkomst og Slægtskab eller paa andre Maader kan ansees for knyttede til Folket; men derimod kan Udvalget ikke antage, at Regjeringen og Rigsdagen maa formodes at ville lægge særdeles Vægt paa de for Indfødsrettens Meddelelse hidtil gjældende Bestemmelser. Det synes saaledes Udvalget i sig selv lidet hensigtsmæssigt, med Forordningen af 1776 at skjelne skarpt mellem Militære og Civile, og ved de Første egenlig kun at lade udviist Tapperhed komme i Betragtning, eller med Hensyn paa en vis Eiendom og Pengesum at give Udlændinger Krav paa dansk Indfødsret; men desuden er saavel Embedsmændenes Stilling til Folket, som Folkets Stilling til Regjeringen og Lovgivningen nu saa væsenlig forandrede, at der maa tages ganske andre Hensyn ved Meddelelsen af den danske Indfødsret, som efter *Grundlovens* §§ 22, 35, 36, 39 og 40 aabner Adgang baade til Embeder og alle politiske Rettigheder.

A:2182 Ligesom derfor Ministeriet selv har bemærket, at de ældre Bestemmelser om Indfødsretten hverken kan binde Regjeringen eller Rigsdagen, hvem Spørgsmaalet efter *Grundlovens* § 54 i hvert enkelt Tilfælde foreligger til fri Afgjørelse, saaledes forudsætter ogsaa Udvalget, at de ældre Bestemmelser, som saadanne, ingen særdeles Vægt kan tillægges under de aldeles forandrede Omstændigheder.

Idet nu Udvalget henstiller til Regjeringens og Rigsdagens modne Overlæg, om det maatte være hensigtsmæssigt udtrykkelig at ophæve Forordningen af 15de Januar 1776, med Alt hvad dertil hører, og deristeden at give nye grundlovmæssige Bestemmelser saavel om Indfødsrettens hele borgerlige Betydning, som om de almindelige Vilkaar for Adgang dertil, saa forudsætter Udvalget trøstigt, at det danske Folkething nu og altid vil lægge særdeles Vægt paa, om de Paagjældende kan tale og forstaae det danske Folks Modersmaal, og kan antages ved Herkomst og Slægtskab eller paa anden Maade at være fast knyttede til Folket og til fælles Bedste!

Med disse Grundsætninger for Øje, har Udvalget ej havt mindste Betænkelighed ved at anbefale Thinget de under Nr. 1-7 anførte Personer til Meddelelse af den danske Indfødsret, da de 6 første af dem, ved, som *Frivillige*, at vove Liv og Blod for Danmarks

Ret og Ære, har kjærlig og klarlig knyttet sig til det danske Folk og Rige, og den 7de har lige fra Barndommen havt sit Hjem midt iblandt os og først ved at see sit Navn udslettet paa Valglisten opdaget, at han ei ansaaes for dansk. Hertil kommer, at 6 af de 7, som Svenskere og Nordmænd, er ved Blodets Baand saa tæt knyttede til os, at de neppe nok kan kaldes fremmede, da Grændserne mellem dem og os er langt mindre folkelige end borgerlige og politiske. Den under Nr. 5 Anførte (Robert Laing) er vel, som Engellænder, kun længere ude beslægtet med det danske Folk, men ved de sjeldne Opoffrelser, han har gjort for at kunne indtræde i Rækken af Danmarks Forsvarere, og ved sin udmærkede Deeltagelse i vor Kamp for Modersmaal og Fæderneland, har han, efter Udvalgets Skjøn, aabenbar fortjent, **A:2183** at vi skulle tilbyde ham den danske Indfødsret, han søger om.

Vanskeligere har Udvalget havt ved at enes om de 3 under Nr. 8-10, der alt længe har været vore Medborgere og fattes kun de politiske Rettigheder; thi det blev gjort gjældende i Udvalget, at netop politiske Rettigheder kunde det danske Folk neppe nok tænkes villigt til i dette Øjeblik at skjænke Nogen, som af Byrd og Blod tilhører et Folk, med hvilket vi ligge i aaben Feide; men i Betragtning af, at disse Tydskfødte ei blot har boet mange Aar iblandt os, erhvervet Ejendom og Manges Agtelse, men har ogsaa ved at gifte sig ind i danske Slægter, og ved at lægge sig efter vort Modersmaal, vakt grundet Formodning om, at de ogsaa inderlig har knyttet sig til Folket og fælles Bedste, saa har Udvalget dog forenet sig om ogsaa at anbefale dem til Meddelelse af den danske Indfødsret.

Saaledes anbefales da nærværende Lovudkast om Indfødsrettens Meddelelse til forskjellige Udlændinger det danske Folkething til Antagelse.”

Dersom jeg nu idag skulde tale i mit eget Navn ved Meddelelsen af dansk Indfødsret, den første folkelige Meddelelse deraf til Udlændinge, tale i mit eget Navn, da maatte jeg vistnok som den gamle danske Pennefører, som jeg nu eengang er, udbede mig Thingets hele Opmærksomhed for en dansk Udvikling deraf, hvor sørgeligt og uforsvarligt det vilde være, hvis den danske Rigsdag, ligesom desværre Regjeringen hidtil over en overdreven, eller rettere en misforstaaet Gjæstmildhed eller Verdensborgerlighed, eller Christen-Kjærlighed, hvad man nu vil kalde de Dyder, som man i al Beskedenhed selv har tillagt sig, om man derover vilde glemme den tørre og nøgne Sandhed, som alle Tider forkynde, at ethvert Folk, der ikke sætter den høieste Priis paa sin Arveret og Indfødsret til sit Fædreland og paa sit **A:2184** Modersmaal, at et saadant Folk, det giver nødvendigviis sig og sit Modersmaal og sin hele Dannelse i de Fremmedes Hænder, og maa tage Skade for Hjemgjæld, naar det, som det altid hidtil er skeet, og ventelig altid

vil skee, naar de Fremmede opkaste sig til deres Herrer og behandle dem omtrent som Tydskerne behandle Slaver; men idag har jeg slet intet videre at tale om Indfødsretten i mit eget Navn, som selvstændig dansk Rigsdagsmand, og jeg skal derfor indskrænke mig til, om det behøves, at forsvare denne Betænkning, hvorom Udvalget er blevet enig, og til, hvis Omstændighederne skulde kræve det, nærmere at oplyse, hvorom Udvalget ikke har kunnet blive enig.

[...] |A:2187

Ordføreren (Grundtvig): Det lovlærde Medlem af Udvalget har nu selv forkyndt Thinget, hvorom vi ikke kunde blive enige. Jeg havde troet, at naar vi ikke gjorde Andet i Betænkningen end at overlade det — med Ord, som vi altid maa i Gjærning, — til Regjeringen og Rigsdagen selv at betænke, hvorvidt de maatte finde det hensigtsmæssigt eller ikke, at ophæve den omtalte Forordning af 1776 og at træffe nye Bestemmelser, saa meente jeg dog vel, at det ikke kunde være for meget. Imidlertid har det lovlærde Medlem sagt Thinget, at allerede dette syntes ham for meget, fordi det dog fremstillede denne Sag, som om den var værd at betænke; medens han syntes at være *aldeles* overbeviist om, at derom maa aldeles ikke være Tale, og blandt Andet, at derom ikke kunde være Tale, fordi Forordningen af 1776 maa ansees *aldeles* for at være ophævet ved Grundloven. Men det har jeg nu ikke kunnet indsee og jeg formoder, at Thinget heller ikke kan indsee det, hvorledes dette kunde være Tilfældet, og man dog, som ogsaa den ærede Rigsdagsmand udtalte, skulde ansee sig forpligtet til at lægge særdeles Vægt paa Bestemmelserne i samme Forordning *som saadanne*; thi det er jo dog kun *som saadanne*, at det gjælder om. Thi hvorvidt de ellers i sig selv kunne have nogen Vægt for os, naar vi betænke, hvad der bør være Vilkaarene for Indfødsrets Meddelelse, derom kan her ikke være Spørgsmaal. Men mig synes, at det er aabenbart, at naar jeg siger, at jeg troer, at denne Forordnings Bestemmelser burde baade for Regjeringen og Rigsdagen og burde for os have særdeles Vægt *som saadanne*, saa nægter jeg dermed, at den er op|A:2188hævet, saa siger jeg derved, at den trænger til at ophæves, for at kunne ophøre at virke som en Forordning baade paa os, Regjeringen og paa Rigsdagen.

Forøvrigt maa jeg endnu erklære, at ligesom det ærede Medlem langtfra har villet henstille, men meget mere vilde *fraraade*, saaledes maa jeg ogsaa erklære, at jeg ikke blot vilde henstille, men vilde ogsaa *tilraade* — tilraade en Ophævelse, en udtrykkelig Ophævelse af denne Forordning — og tilraade en ny Bestemmelse, som jeg allerede tilraadede, da Sagen først var for her i Thinget — tilraade en Bestemmelse, hvorved det blandt Andet blev Lov, at Enhver, som vilde indgaae med Ansøgning til Thinget om at faae dansk Indfødsret, ogsaa skulde kunne bevise, at han kunde tale og

forstaae det danske Folks Tungemaal, og dernæst, at der vel maatte ønskes nogen Bestemmelse om, hvorvidt dansk Borgerret kunde tildeles og nydes, førend Indfødsret var erhvervet — og dette kalder jeg *grundlovmæssige* Bestemmelser. Det ærede Medlem, som dog ikke har modsat sig *dette* Ord i Betænkningen, meente nu, at det var urigtigt — og det er vist ogsaa urigtigt, forsaavidt som Ordets Ende er lidt tydske —, men forøvrigt skal jeg mene, at dersom det er vist, at der er mere lovmæssigt, end hvad der staaer i Loven, saa er der ogsaa meget Grundlovmæssigt, som ikke staaer i Grundloven.

Jeg skal forøvrigt ikke opholde Thinget med længere Tale, men kun i Henseende til det Raad, som jeg vilde give, dersom jeg spurgtes, og i Henseende til, hvad jeg har henstillet med Udvalget til Regjeringens og til Rigsdagens Opmærksomhed, bemærke, at det er Noget, som jeg visselig dog ikke er ene om i Landet; og derfor — skjøndt ogsaa kun *derfor* — vil jeg ved denne Leilighed bede Thinget at erindre, at vi have allerede modtaget Andragender med flere Tusinder Underskrifter, som gik ud derpaa, at man ønskede, at det ved Lov maatte bestemmes, at før Nogen har faaet Indfødsret, skal han hverken kunne være Grundejer, ikke heller kunne vinde Borgerskab i Riget.

[...] **A:2193**

Ordføreren: Da nu det ærede Medlem for Københavns Amts 4de District (Krieger) har erklæret, at efter hans Overbeviisning kunde Forordningen af 1776 slet ikke ansees for at være ophævet ved Grundloven i Henseende til de Regler, som den foreskrev, eller i Henseende til de Krav, som den giver paa Indfødsretten, saa følger det af sig selv, at **A:2194** jeg endnu paa det Bestemteste maa tilraade, at dog endelig denne Forordning maatte blive i lovlig Form ophævet; og naar den ærede 6te Rigsdagsmand for København (Mourier), saavidt jeg forstod, meente, at de, som for nærværende Tid have ansøgt om Indfødsret, at dem maatte og kunde Noget, som stod i Forordningen af 1776, komme tilgode, og da Indenrigsministeriet syntes at have været af samme Mening, da vi anførte som Bevæggrund til at skjenke de Tydske Indfødsret, at de havde en Eiendom og tildeels en Eiendom til en vis høi Priis, som Forordningen af 1776 anfører, saa maa jeg tillade mig den lille Oplysning, at dersom Forordningen af 1776 strengt skulde anvendes netop paa de Tydskfødte, da troer jeg netop, at man maatte nægte dem Indfødsret. Der staaer nemlig i fornævnte Forordning i den 6te Artikel, at dersom de, som ifølge de foregaaende Artikler have Krav paa Indfødsret eller kunne forvente sig den meddeelt, at dersom de ikke inden et Aar er omme ansøge derom, saa skulle de uden al Forandring være udelukkede; det er altsaa aabenbart Meningen i den Forordning, at dersom Udlændinge, som ere i den Stilling, at de efter den kunne faae Indfødsret, lade en længere Tid gaae hen, inden de ansøge den, saa antages de ved denne deres Færd at have

ringeagtet den, og saa skal deres Ansøgning ikke herefter bevilliges, saa at jeg troer, at netop disse Tydskfødte kunne være meget glade over, at Sagen afgjøres efter Rigsdagens og Regjeringens frie Bedømmelse af Forholdene, uden mindste bindende Hensyn til Forordningen af 1776.

[...] **A:2196**

Ordføreren: Naar den høitærede Indenrigsminister anmærkede, at det udtrykkelig i Motiverne var anført, at der burde lægges Vægt og tages væsentlig Hensyn paa, hvorvidt de Udlændinge, som ønske Indfødsret, enten ved Fødselen vare knyttede eller selv havde knyttet sig til Folket, saa maa jeg blot erindre om, at dette ogsaa udtrykkelig findes anført i Betænkningen. Naar fremdeles den høitærede Minister udtalte sin Anskuelse, om hvad Forholdet skal være mellem Indfødsretten og andre Rettigheder, som Fremmede kunne faae i Riget, da anførte han de 2 yderste Ender, men nævnede ikke, hvad der laae i Midten. Han anførte paa den ene Side de politiske Rettigheder, som efter Grundloven nødvendigen skal være bunden til Indfødsretten, og paa den anden Side den tarvelige ja den ynkelige Forsørgelsesret, som der gives i Almindelighed, og den Ret til at ernære sig ved visse Haandværker, men den store Borgerrettighed, som ligger midt imellem, den at være Grundeier, at være Godseier, det er noget, hvorom Indenrigsministeren ikke udtalte sig, og det var egentlig det, som jeg i Forbigaaende nævnte som Noget, der efter min Anskuelse vistnok ikke burde tilstaaes Nogen uden at han havde Indfødsret, og jeg maa i den Henseende tage mig den Frihed, at erindre Thinget om, at det ikke er Spøg, om man tilstod Fremmede, at de kunne have betydelige faste Eiendomme i Landet og udøve en stor og mægtig Indflydelse paa Befolkningen uden at have politiske Rettigheder, thi da vil jeg sige, at de havde Midler ihænde til at virke stærkt og kraftigt, og de havde ikke den Opfordring og den Bevæggrund til at gjøre det i Folkets Tarv og til deres Gavn, da de ikke havde Deelagtighed deri. Naar vi saaledes tænke over, at da kunde der jo ikke være noget mere Uklogt, ja det modsatte af Statskløgt, end hvad vi gjorde her i Landet lige indtil den sidste Tid, da vi havde givet Jøderne Ret til at eie, om det saa var, det hele Land, men ikke gav dem Ret til at være saa meget som Vælgere, end sige at være valgbare til **A:2197**vort Folkeraad. Det var det, som slog mig isærdeleshed netop paa den Tid, da vore Landeiendomme og vore Jordegodser bleve givne hen næsten for Intet, da tænkte jeg netop meget ofte paa, at nu kunde jo Rotschild, om han vilde, købe det halve Danmark, og havde dog ikke engang Lov til at vælge En til Stænderne, og hvilket Forhold vilde det ikke være? Jeg mener derfor ogsaa fremdeles, at nu et Forhold som dette, ikke nu mere maa finde Sted, og at det er en betænkelig Sag, især saalænge der er Godser i Landet, at lade Fremmede, som ikke har faaet Indfødsretten meddeelt af Grunde,

som Folket kan forsvare for sig selv, have Lov til at købe Godser og Herregaarde og saaledes i mange Henseender blive Herrer ikke blot over vore Medborgere, men over vore Brødre, uden maaskee engang at forstaae et eneste Ord af deres Tale. Derfor troer jeg, at paa dette Punkt maa vi nødvendig see, at Indfødsretten staaer i den nøieste Forbindelse med Retten til at have faste Eiendomme i Landet.

[...] **[A:2198]**

Ordføreren: Jeg maa erindre om, at jeg naturligviis heller ikke har sagt, at efter den Forordning kunne nærværende Personer ikke faae Indfødsret, men jeg sagde, at Tankegangen i denne Forordning vilde de ikke have været tjente med.

[...] **[A:2199]**

Ordføreren: Ja, jeg veed det jo meget godt, og jeg har aldrig ventet Andet, end at, skjøndt det for mig hører til Børnelærdommen, at, hvor man vil være paa nogen Maade berettiget til at dele et Folks Goder, der maa man først og fremmest ogsaa kjende dets Sprog, da det overalt er umuligt at sætte sig ind i dets Tankegang eller dets Følelse uden ved Hjælp af det; jeg har ikke ventet Andet, end at jeg herom maatte høre Modsigelse, men visselig, det kan ikke røkke min Overbeviisning, og det vil heller aldrig røkke noget Folks Overbeviisning. Naar det er sagt, at det kom ikke derpaa an, da man gjerne kan ikke tale dansk og dog være aldeles dansk, og man derimod kan tale dansk og slet ikke være dansk, da kan der vistnok være noget Sandt deri, men det er visselig ikke det, som afgjør Folks og Rigers Skjæbne, det er ikke saaledes at forstaae, at man skulde sige, at Fremmede, de kunde være de herskende, baade aandelig og legemlig, i et Land, og det kunde dog gaae Folket lige godt; det er vist, at Aanden kan forsvinde ogsaa fra dem, som have Tungemaal, men det er ogsaa vist, den hviler ikke over dem, som fattes det, og overalt, naar man siger: har det Danske kunnet holde sig, det danske Sindelag og selv det danske Tungemaal, skjøndt — og det er vist nok — skjøndt der er skeet Alt, hvad der vel kunde skee i noget Land for at nedtrykke Folket og det Folkelige, naar jeg kun undtager det, at der ikke er indvandret en bevæbnet fremmed Folkestamme blandt os — naar man siger det, da bløder mit Hjerte i mig, fordi at jeg seer det med Forundring, at der er et dansk Folk endnu (Bravo!), og at man derfor vilde sige: derfor kan man nu frit gjøre Alt, for det kan jo ikke døe, det er seiglivet som Katten, lader os kun prøve det — ja, da bløder mit Hjerte i mig.

[A:2210]

41de Møde.

Løverdagen den 23de Marts.

[...] **[A:2218]**

Grundtvig: En høitæret Minister har paa det Allerklareste udviklet, at dersom det, der forlanges fra Thorvaldsens Museum, er, som han troer, aldeles intet Monopol, og dersom, hvad han ogsaa forudsætter, Thorvaldsens Arbejder og Thorvaldsens Eftermæle vil være bedst tjent med at Museet beholder sin Eneret, at da er der ikke mindste Grund til at modsætte os et saadant Forslag, og deri er jeg enig med den høitærede Minister; men derimod kan jeg slet ikke være enig med ham i nogen af de Forudsætninger, hvorpaa denne Slutning Hviler, thi naar han erindrer, at det er urigtigt, og at det er en Misbrug af Ordet, naar man vil kalde det, hvorom her er Tale, et Monopol, da er det jo Noget, som man godt kan paastaae om ethvert fremmed Ord som ikke **[A:2219]**er overgaaet i Folkets Bevidsthed og som ikke deri har sin levende Grund. Men saa vist som det er, at Monopol paa Dansk betyder Enesalg, saa vist er det ogsaa, at naar Thorvaldsens Museum faaer Ret til ene at sælge Afstøbninger af Thorvaldsens Værker, saa er det ligesaavel et Monopol som et Enesalg. Den høitærede Minister meente vel at gjøre en virkelig Forskjel derimellem ved at fremstille ethvert Monopol som om det var en Eneret til at sælge, som gaves en enkelt Mand eller en Enkelt uagtet i Grunden alle Andre havde samme Ret dertil, og dersom det var rigtigt, saa vilde jeg ogsaa maatte erkjende Slutningens Rigtighed; men det er efter min fulde Overbeviisning aldeles ikke saa, thi der er et ganske andet Hensyn, som skal i Almindelighed gjøre sig gjældende ved dette Spørgsmaal, og det er hvad der er til Gavn for det Almindelige, og saaledes ogsaa i denne Henseende. Uagtet ikke Andre kunne have saa at sige nogen Ret til at sælge saadanne Ting, saa bør man, dersom der ved at det bliver til en almindelig Ret, kan ventes at faae disse Ting bedre og billigere, gjøre Retten almindelig. Altsaa dette mener jeg da, at saa længe det ikke kan bevises eller gjøres rimeligt, at vi ville faae bedre og billigere Afstøbninger af Thorvaldsens Værker, og at de i det Hele ville blive mere frugtbringende og virksomme derved, at Thorvaldsens Museum endnu i 10 Aar beholder Eneret til at forfærdige og sælge dem, naar det ikke kan gjøres høist rimeligt, vilde det i mine Tanker være aldeles urimeligt om vi derved gjøre Undtagelse fra den almindelig, den almindelig erkjendte Regel, at alle saadanne Forrettigheder ere skadelige, skadelige maaskee ofte for dem, som have dem, og altid for dem, som fattes dem. Nu i Henseende til Spørgsmaalet om de kunne vente Afstøbningen bedre og billigere, naar Thorvaldsens Museum beholder Eneret til at forfærdige og sælge dem, da har allerede den første Rigsdagsmand fra Kjøbenhavn (Wilkens) vel sagt Alt hvad derom behøves, men dog lod Rigsdagsmanden for Holbek Amts 2det District (Tscherning) ved den forrige Behandling et Ord falde, som jeg fandt var meget for godt til at blive liggende paa Jorden, og som jeg derfor

tog op og skrev bag Øret. Det var det |A:2220|Ord, at dersom der var Tale om Andet end dette særegne Tilfælde, dersom der var Tale om Industrien i det Hele, saa vilde han bemærke, at der vandtes jo ikke Noget ved at give denne Rettighed til Thorvaldsens Museum uden det, at Fortjenesten bliver hos Udlændinge istedetfor hos os herinde (Hør!). Thi det Ord slog mig strax, saa at jeg forundred mig, som man altid gjør, naar man faaer Syn paa en klar Sandhed, forundrede mig over, at det ikke var faldet mig selv ind. Thi det følger af sig selv, at naar man ønsker udenlands at have billige Afstøbninger af Thorvaldsens Værker, at da vil man søge at frembringe dem selv naar man ikke paa en meget næm Maade kan faae dem her fra os. Alt Andet hvad der er blevet talt om Grunden hvorfor vi skulle gjøre denne mærkelige Undtagelse fra den klare og rigtige Grundsætning, det er vist ikke meget værd at tale om; men jeg skal dog tillade mig at berøre et Par af de forunderlige Ting, jeg ved denne Leilighed har hørt. Den ene var den, at vi skulde betragte Thorvaldsens Museum og dets Bedrifter egentlig som en Fortsættelse af Thorvaldsens Liv; nu dertil er jeg ialfald for langt fra at være Billeddyrker, til at jeg kunde gaae ind derpaa, skjøndt jeg af mit inderste Hjerte skulde ønske, at Thorvaldsen virkelig kunde og maatte leve i Museet og overalt i Verden, om det end var til Dagenes Ende. Der blev ogsaa en anden Ting anført, nemlig, at det var Thorvaldsens Ønske, at det var med hans Samtykke, og jeg vil ikke sige, om der blev sagt, at det var ligefrem efter hans eget først yttrede Ønske, at Museet ansøgte og fik den Bevilling, som det har nydt i 10 Aar, og derom kan jeg jo Intet sige, da jeg ikke saaledes har hørt til den afdøde Billedhuggerkonges nærmeste Venner, at jeg tør paastaae noget Afgjørende derom; men det vil jeg blot anmærke, og saameget venligt Bekjendtskab havde jeg til den store Kunstner, at jeg tør sige det, han var som alle kongebaarne Sjæle aldeles rolig ved langt anderledes Vædekampe, end den her er Tale om; han havde bestaaet en saadan paa Kunstens store Skueplads og havde seiret hæderlig, men han var som alle Konger gjerne er meget føielig mod sine Venner, saa jeg tvivler ikke paa, at han |A:2221|ogsaa har givet sit Samtykke til dette som til Meget, men hvad jeg tvivler paa, det er, at den Tanke enten var opstaaet i hans Sjæl, eller om han stod midt iblandt os, at han vilde tilegne sig den.

[...]

|A:2245|

42de Møde.

Mandagen den 25de Marts.

[...] [A:2264]

Grundtvig: Det er fremstillet heri Salen, som om det var en ikke blot lille men en stor Ulykke, hvad der skete her forleden Dag; og da jeg ikke alene hørte til dem, som stemmede for, men ogsaa til dem, som talte for, at det skulde skee, maatte jeg jo blive meget bedrøvet, dersom jeg troede, at jeg virkelig havde været med at gjøre en saadan Ulykke. Jeg er imidlertid meget rolig; thi jeg kan, synes mig, ret godt oversee Sagens Følger. Der har været, som vi jo ved denne Leilighed ere blevne mindede oftere om — der har været for Politisager paa Landet en Appel til Amtmanden som Overpolitidommer, uden Hensyn til Størrelsen af Summen. Jeg har ikke hørt, at man har sagt, at *denne* Appel var bleven benyttet saa ofte, skjøndt den dog sædvanlig var langt nærmere for Beboerne eller dem, som havde Sagerne, end Apellen til Overretterne nu vil være. Og er Appellen da ikke blevet tidligere saa hyppigt anvendt, at man har Ret til at kalde det en stor Ulykke, saa seer jeg dog ikke rigtigt, hvorledes man skulde være bange for, at den nu saa hyppigt skulde anvendes, hvor den vilde fordre flere Bekostninger og mere Uleilighed. Og paa den anden Side kan jeg ikke skjønne rettere, end at en saadan Bestemmelse om Retten til at indanke hvilkesomhelst Politisager til Overretterne, at den vil alene ved sin Tilværelse bevirke baade saa megen Tillid hos Folk i Almindelighed, og megen mere Opmærksomhed og Betænkksomhed, i det mindste hos nogle Underdommere, som skulde affatte Dommene, at der vil blive langt mindre Grund til at indanke en saadan Dom.

(Fortsættes.)

[A:2265]

42de Møde.

Mandagen den 25de Marts.

(Forts.)

Grundtvig (forts.) Endelig, da den ærede Rigsdagsmand for Holbek Amts 2den Valgkreds (Tscherning) ikke alene har indrømmet, men meget mere udviklet, at denne Mistillid til Underdommerne netop i Politisagerne, den turde have meget forklarlige Grunde, saa maa jeg ogsaa erklære, at det er mig dobbelt ubegribeligt, hvorledes den samme ærede Rigsdagsmand baade har erklæret sig og har stemt mod Retten til Appel, og at han kan troe, at et Haab om et Gjennemsyn, en Revision af Politiprotokollerne skulde kunne give Folket den samme Tillid som deres Ret til, hvis de troe sig beføiede eller nødte dertil at kunne appellere Sagen uden

Hensyn til, hvor stor Underdommeren har gjort Mulcten. Jeg idetmindste maa sige, at saavidt jeg har kunnet see paa Virkningen af disse Controller og Revisioner, da har den været saa lille, at jeg maa troe, at der skal langt skarpere Øine til at opdage den end mine, og at den derfor ikke har været meget stor. Derimod kan jeg godt forstaae, at naar Offentlighed og Mundtlighed, som der staaer i Grundloven, skal snarest muligt indføres ved hele Retspleien, at naar den engang kan komme frem ogsaa ved Politiretterne, at da vil det hjælpe. Da vil der vistnok ikke blive nær saa mange Appeller til Overretten som nu; thi da vil det sikkert ikke behøves. Men det er jo Noget, hvormed jeg ikke kan trøste mig for Øieblikket, da det høitærede Justitsministerium ingenlunde har erklæret sig for at ynde saa stærkt som jeg Adskillelsen mellem den administrative og dømmende Myndighed, og eftersom vi have hørt her i Salen, at der ogsaa er yttret den Mening, at meget hellere end at der skulde staae Appel frit fra alle Politiretter til alle Overretterne, saa maatte |

[A:2266] meget hellere den administrative og dømmende Myndighed igjen forenes hos Amtmanden.

[...] [A:2277]

Grundtvig: Da jeg forrige Gang tog lidt Deel i Talen om denne Gjenstand, om Lodseriet ved Grenaa, da forekom det mig som om den høitærede Marineminister ingenlunde var gunstig stemt for dette Forslag, saa at han kun for at føie Communen eller Havnecommissionen i Grenaa havde fremlagt det, og at han Intet hellere ønskede, end at vi skulde stemme derimod. Det forundrede mig derfor høilig, nu idag at møde det i en ganske anden Skikkelse, det forundrede mig meget; men jeg kunde jo forstaae, at det ikke var kommet saavidt, uden at det maatte have faaet Hjælp, og at det jo ikke kunde være kommet saavidt, uden at det maatte selv i Forsamlingen have faaet saamegen Hjælp, at det nu gjorde hverken fra eller til, hvad jeg vilde stemme. Men da nu et saadant Held — det være ventet eller uventet — slet ikke kan have mindste Indflydelse paa min Overbeviisning om Sagen selv, saa skal jeg da idag, ligesaavel som før, stemme mod det, og vil kun gjøre opmærksom paa, hvad Folk, der ere klogere end jeg i denne Sag, sige, at de, der egentlig komme til at betale Gildet, det vil være de smaa Baadførere, som aldrig have Trang til nogen Lods.

[...]

[A:2314]

43de Møde.

Tirsdagen den 26de Marts.

[...] **A:2315**

Ordføreren (Grundtvig): Ja, jeg tænkte det nok, at der sagtens vilde indløbe et eller andet Keitet, da jeg første Gang skulde optræde **A:2316** som beskikket Ordfører her i Salen, og medens maaskee Thinget i denne Henseende veed noget Mere end jeg, saa veed jeg dog ogsaa Noget, som jeg maa sige og bekjende, og det er, at jeg med et mindre fortroligt Bekjendtskab til den Forretningsorden, som jo dog i mange Henseender endnu er og vedbliver at være mig et Snørliv, at jeg derved har glemt, at det var ved 2den Behandling af Sagen, at det maatte afgjøres, om der skulde stemmes over hele Lovforslaget paa eengang, eller om der skulde stemmes tillige over de enkelte Dele hver for sig. Det havde været min Pligt, eftersom hele Udvalget var enigt om, at der rettest her burde stemmes over ethvert Nummer som en særskilt Paragraph af det nærværende Lovforslag, det havde da været min Pligt at gjøre denne Ret saavidt muligt gjældende, eller at faae det forandret til, hvad jeg ogsaa troer, at hele Udvalget saavel som jeg selv vilde være fornøiet med, at faae stemt over det i to Gange, saaledes at der først stemtes over de syv, som vi lige fra Begyndelsen af Alle uden Betænkelighed vare enige om, at Indfødsretten skulde meddeles, og dernæst om de tre sidste, hvorom det holdt haardere; thi det er min Overbeviisning, at, foruden at det var min Pligt at have gjort det gjældende, saa vilde det være godt, naar der var en kjendelig Forskjel imellem dem, som søgte Indfødsret, at Folkethinget da fik Leilighed til at vise, hvem det gjerne og eenstemmigt gav Indfødsretten, og hvem det kun neppe eller neppe nok vilde meddele den.

[...] **A:2317**

Ordføreren: Turde jeg spørge Herr Formanden, da jeg ikke kjender det saa nøie, om det dog ikke var muligt, at Forsamlingen kunde tage en Beslutning i saa Henseende!

[...] **A:2319**

Grundtvig: Ja jeg stemmer naturligviis til det Yderste imod nærværende Lovforslag, og jeg vilde inderlig beklage, hvis Folkethinget ved det første Monopol, som her er kommet under Forhandling, af en misforstaaet Ærbødighed for Billedhuggerkongen Thorvaldsens Minde og af en meget mislig Omhu for hans Eftermæle og hans Kunstværkers Udbredelse vilde lade sig bevæge til at oversee den frie Grundsætning, som maa blive ufravigelig hos os, dersom Vindskibelighed skal trives, og dersom den ædle Væddestrid i alle Livets Retninger og Sysler skal bringe os sine skønne og gyldne Frugter. Endelig vil jeg ogsaa gribe denne Leilighed til at takke den høitærede Minister, med hvem jeg i denne Sag har maattet være uenig, takke ham, fordi han ikke tiltroede mig den urimelige Mening, at Bestyrelsen for det Thorvaldsenske Museum, hvori en af vore ypperste Kunstnere har Sæde, ikke skulde ansees baade for villigere og dygtigere til at skaffe os værdige

Afstøbninger af den udødelige Kunstners Billedstøtter end Gibserne i Almindelighed; thi det har jeg aldrig noget Øieblik kunnet tvivle paa; men jeg har troet, og jeg troer endnu, at ethvert Monopol, enhver Eneret til at forfærdige og sælge Nogetsomhelst, ethvert saadant Monopol vil efter den fælles menneskelige Skrøbelighed, jo længere det varer, desto mere bevirke, at Den, som besidder det, bliver eller befindes mindre levende, driftig eller omhyggelig til at betænke Kundernes Tarv og til at levere gode og billige Varer. Derfor er det min Overbeviisning, at det Thorvaldsenske Museum vil gjøre Kunstnerens Navn langt mere Ære og gjøre os og Verden langt mere Gavn og bedre Tjeneste, **|A:2320** forsaavidt som det har Medbeilere, end forsaavidt som det ingen skulde have, saa at jeg er vis paa, det er ligesaavel i det Thorvaldsenske Museums som i vor og i Kunstens sande Tarv at stemme imod dette Monopols Forlængelse.

[...] **|A:2322**

Grundtvig: Hvorledes den Rigsdagsmand, som paastod, at her var et reent Eiendomsforhold, vilde bære sig ad for at bevise det, det kan jeg rigtignok slet ikke begribe, thi han maatte jo altsaa sige, at Eiendommen var slet ikke sikkert her i Landet hverken ved Grundloven eller ved nogensomhelst anden Lov, dersom Vedkommende ikke fik et saadant eget Privilegium; thi dersom Eiendomsretten forresten ved Lovgivningen er sikkert, saa kan der jo slet ikke være Spørgsmaal om nogen egen Lov for, at Thorvaldsens Museum skal blive ved **|A:2323** at besidde sin Eiendom. Naar der tales om, at saaledes er det jo med Skribenter og med Eftertryk, saa skal jeg blot i den Henseende, som selv er Lodseier i det, sige min simple Mening, at dersom det ikke var, fordi man, saalænge man lever i Verden, maaskee kan behøve det, saa skulde jeg da rigtignok ønske, at mine Bøger maatte blive eftertrykte jo mere jo bedre, og naar jeg tænker mig efter min Død, at de, som skulle være mine Arvinger, skulde have en Ret til at ruge over det eller til at gjøre det mere eller mindre bekjendt og gavnligt, end det ellers kunde være, ja, da maa jeg sige, jeg vilde græde over den Lov, som beskyttede, hvad man kaldte min Eiendom.

[...]

|A:ii

Rigsdagstidende.

Forhandlingerne paa Folkethinget

1ste Session 1850.

2^{det} Bind.

Nr. 148-311.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker *Bianco Luno*.

[A:2345]

44de Møde.

Onsdagen den 3die April.

[...] [A:2361]

Grundtvig: Som den høitærede Indenrigsminister anmærkede, staaer jo den hele Sag, som her nærmest foreligger, nemlig om at skaffe de Huusvilde paa Landet Boliger, i den nærmeste og nøieste Forbindelse med Fattigvæsenet, med det tvungne Fattigvæsen, som vi til Landets Ulykke have faaet at drages med. Jeg skal derfor ikke vidtløftigt udbrede mig over denne ene Side, men blot erindre, ligesom jeg fra den første Dag, jeg traadte ind i denne Forsamling, ved Leilighed erindrede om, at, tør man ikke røre ved vor Fattiganordning, saa vil det kun lidet nytte, hvad man søger at bestemme der udenom. Det skulde vistnok være mig særdeles kjært, og det vilde være til stor Gavn for hele Landet, dersom det kunde lykkes den 2den Deputerede for Holbek Amt (Tscherning) at forelægge Bestemmelser, hvorved paa den ene Side saavidt muligt de Huusvilde kunne sikkres Optagelse og sikkres Huusly, og paa den anden Side Communerne eller Menighederne ikke blive saaledes besværede, at de kunne være nærved selv at gaae fra Huus og Hjem; men jeg anseer det vistnok for en stor Opgave, som er vanskelig at løse, og som jeg ikke mener lader sig løse, naar det ikke skeer i Forbindelse med hele Spørgsmaalet om Fattigvæsenet, tvungent og frivilligt. Thi det er aabenbart, at den vigtigste Grund, hvorfor Menighederne krympe sig ved at skaffe Huusleilighed, det er den, at de derved ligesom æklede sig for en heel Deel Enkelte, som kunne og meget ofte ville falde til Byrde siden for

Fattigvæsenet, saa at, naar det ikke var en Hindring, troer jeg, at der ved en enkelt Lovbestemmelse meget let lader sig skaffe Udveie for Huusleilighed overalt, saalænge Landet ikke er langt mere befolket end nu.

[...]

|A:2463

46de Møde.

Fredagen den 5te April.

[...] |A:2475

Grundtvig: Uagtet Præsten ved Vartou, som er beneficeret med en Tiende, har nogen fast Løn og er desuden skattepligtig for Næringsdrift, ikke heller er gaaet Ram forbi, saa erkjender jeg, han skulde heller ikke, og jeg vil da ingenlunde opholde Forsamlingen med Tale om disse Ting, som jeg mener, man ganske roligt kunde overlade til Forsamlingens Skjøn og Afstemning. Men den høitærede Finants|A:2476minister yttrede igaar sine Betæneligheder ved Udvalgets Forslag, ikke om at nægte Krigsskat, men blot om at fordele den paa 2 Aar, ligesom den første Krigsskat, uagtet den blev udskreven midt under Vaabengnyet, fordeeltes paa 1 1/2 Aar, og disse sine Betæneligheder indledede den høitærede Minister med en Lovtale over det danske Folks Utrættelighed i at gjøre Opoffrelser; men, skjøndt der er Ingen, jeg hellere hører rose og roser selv end det danske Folk, saa kan jeg dog hverken rose Folket eller Rigsdagen for den Stumhed, hvormed de betragte den uhyggelige og i Længden aldeles utaalelige Tilstand, hvori Skatterne og i Grunden alle fredelige Sysler blive ved at staae paa Krigsfod, medens Vaabnene og alle Krigens Sysler staae paa Fredsfod. Om jeg derfor end skulde være den Eneste, og om jeg end skulde tale snarere til Mishag end med Bifald, maa jeg dog spørge de høitærede Ministre, hvorlænge de troe, at Danmark baade kan og vil blive ved at anstrenge sig til det Yderste, ikke blot uden at see mindste moden Frugt af sine Anstrængelser, men ogsaa uden at faae mindste klækkelig Oplysning om sin Stilling og om, hvorvidt der er Udsigter til, at det ved sine yderste Anstrængelser kunde naae det ønskede Maal, Fædrelandets Frelse og Fred. Den høitærede Minister følte det vistnok selv og sagde det ogsaa paa en Maade, at, naar Ministeriet efter alle de store Opoffrelser og efter alle de skuffede Forventninger, efterat 7 Maaneders Vaabenstilstand har kostet Landet Mere, end Ministeriet selv krævede til ligesaamange Maaneders Krigsførelse og endelig efter et nys bevilget Statslaan paa 8 Millioner, ikke blot udskriver en ny Krigsskat, men gjør

endogsaa Vanskeligheder ved at fordele den paa 2 Aar — Ministeren, siger jeg, følte det vistnok selv, at, naar man gjør det, og gjør det, medens Vaabnene hvile, og medens alle Rygter sige, at enten er Freden undertegnet, eller den maa ventes undertegnet hvert Øieblik — at, naar saa er, da skylder man vistnok Folket og Rigsdagen al den Oplysning, man kan give om et saadant Krav, som ellers maa findes ligesaa uforsvarligt som uforklarligt. Men hvad Oplysning gav den høitærede Minister herom? Saavidt jeg kunde samle, var det aldeles |A:2477|ikke Andet, end den Forsikkring, at Ministerraadet havde paa det omhyggeligste overveiet, Ministeren sagde ikke, om det nu var Tid at udskrive Krigsskat, men kun, om man ved at indkræve denne Krigsskat i eet Aars Løb virkelig gik Skatteydernes Skatteevne altfor nær, og om det var aldeles nødvendigt: denne Forsikkring og den Oplysning, at Ministrene da havde fundet, at vel turde de ikke kalde det aldeles nødvendigt, men fandt det dog saare ønskeligt, da vi næste Aar maaskee vare ligesaa langt fra Freden som nu, og da, om vi end havde faaet Fred, vilde der være saamange Huller at stoppe, at Ministeriet helst vilde have hele Skatteydernes Skatteevne bevaret heelt ubeskaaren til deres Raadighed. See dette var, saavidt jeg kunde samle, al den Oplysning, vi fik om de tvingende Grunde, som skulde kunne byde Noget, som for det almindelige Øie er saa aldeles ubetimeligt.

Nu kunde jeg jo spørge, om det er saaledes, at ansvarlige Ministre gjøre Rede paa Rigsdagen for deres Huusholdning; og jeg kunde spørge, om der hos et frit Folk ved deres Skattebevilling slet ikke er Spørgsmaal om Andet, end om, hvorvidt Skatteydernes Skatteevne, naar den blev strakt til det Yderste, kunde staae til, hvorvidt det var muligt at udrede alle de Skatter, man krævede; men jeg vil meget hellere spørge, om det danske Folk ved sine Store Opoffrelser, ved sin overvættes Tillid og mageløse Taalmodighed har fortjent saaledes at affærdiges, naar det ved sine udvalgte Mænd under hele Krigens Opsættelse kun forlanger Opsættelse med den halve Krigsskat. Jeg hørte jo nok, at den ærede Minister forsikkrede, at han ikke kunde give mere Oplysning, end han gav, uden at røbe Statshemmeligheder; men den høitærede Minister kunde dog neppe vente, at vi skulde tage denne Hverdagstalemaade for Andet end hvad den er, og ialfald kunne Ministrene dog aldrig medrette forlange, at, naar de, som det synes, i Fredsslutningens Øieblik kræve nyt Statslaan og ny Krigsskat, at vi da skulde føle os tilfredsstillende blot ved den Oplysning, at de fremdeles baade i Fred og Krig ville tage Alt ud, hvad de kunne faae, og at de iøvrigt hverken vide ud eller ind.

|A:2478|Naar under disse Omstændigheder den ærede Rigsdagsmand for Nykjøbing (Monrad) ønskede, at Ministeriet havde gjort Heelskatten i Aarets Løb til hvad man kalder et Cabinets-Spørgsmaal, da synes det mig vistnok altfor tappert, altfor

tappert, eftersom den ærede Rigsdagsmand jo sagde, at i saa Fald vilde han med begge Hænder holde paa Ministeriet. Men, da jeg uforbeholdent ønsker idag som igaar, at Danmark maatte faae et nyt Ministerium jo før jo hellere, maa jeg nødvendigviis tilegne mig hans Ønske, og hvad enten det var Heel-Skatten eller Heel-Staten eller hvadsomhelst det nærværende Ministerium vilde gjøre til Cabinets-Spørgsmaal, da behøver jeg vist ikke at sige, hvordan jeg vilde stemme, saalænge Ministeriet ikke har viist os, baade at det forstaaer sin Dont og at det har Tillid til Folket og Rigsdagen, og baade tør og vil sige os reent ud, hvorledes Sagerne staae, og endelig, at det har Kraft til at handle derefter i Folkets Tarv og Folkets Aand.

[...]

|A:2703

50de Møde.

Onsdagen den 10de April.

[...] |A:2726

Grundtvig: Jeg synes, at den ærede Formand pleier at sige, hvilke Talere der ere indtegnede.

[...]

|A:2769

51de Møde.

Torsdagen den 11te April.

[...] |A:2771

Af Rigsdagsmanden for Præstø Amts 4de District (Grundtvig) er der indgivet et Andragende fra 30 Gaardbrugere i Skippinge Sogn i Præstø Amt om, at Thinget vilde virke til en Forandring i Lovgivningen, saa at Kirkeeierne blive forpligtede til selv at sørge for Kirkernes Vedligeholdelse, uden noget Pligtarbeide fra Sognebeboernes Side. Endvidere er der af den samme Rigsdagsmand indgivet forskjellige Andragender, som gaae ud paa een og samme Gjenstand, nemlig: et Andragende med 1662 Underskrifter fra Hjørring og Aalborg Amter, et lignende fra Mors med 660 Underskrifter, et fra Viborg Stift med 170 Underskrifter, et lignende fra Veile Amt med 121 Underskrifter, et fra Kjøbenhavn med 107 Underskrifter og et fra Bagsværd med 12 Underskrifter, som alle gaae ud paa, at Indfødsret maatte være Betingelsen for at

drive Hartkorn eller borgerlig Næring, saaledes som i flere tidligere til Thinget indgivne Andragender er blevet udtalt; disse Andragender ville blive henlagte paa Thingets Bord.

[...] **A:2785**

Grundtvig: Ja, efter at Thinget har hørt baade Banken og den høitærede Finantsminister om denne Sag, vil jo det Par Ord, jeg kan have at sige, ikke kunne gjøre Fordring paa nogen synderlig Vigtighed; men ikke desto mindre maa jeg dog ved denne Leilighed erindre om, at National-Banken, netop fordi den har kostet Landet og Folket saa store Opoffrelser, derfor i mine Øine er saameget mindre berettiget til at foraarsage Folket og Landet nogen Vanskelighed som den dog aabenbart gjør, naar den i nærværende Nødsfald, hvor der maa udstedes Creditbeviser af Regjeringen, skal have Ret til ved sin Protest aabenbart at gjøre disse Creditbeviser mindre værd.

Hvorvidt nu Octroyen er saaledes affattet, at Domstolene rimeligviis maatte tilkjende Banken Ret til at forbyde Regjeringen Udgivelsen af saadanne Creditbeviser, som skulde kunne modtages i de kongelige Kasser, ligesaavel for andre Indbetalinger som for Krigsskatten — **A:2786** hvorvidt det er saa, ja det maa vist Landets Jurister langt bedre vide end jeg. Og da de Alle, eller næsten Alle, skulle være enige om at erklære Spørgsmaalet for tvivlsomt, skal jeg vistnok ikke prøve paa at afgjøre det; men jeg kan ikke skjønne rettere, end at Grundloven har jo ladet Spørgsmaalet om Banken, dens Octroy og dens Stilling til Regjeringen og Folket aldeles uberørt; og derfor maa jeg protestere mod, at Lovgivningen skal i denne Henseende være bunden — ligesom jeg paa den anden Side ogsaa maa sige, at jeg ikke kan indsee, at dette Spørgsmaal om Creditbeviserne paa nogen Maade skulde kunne skade Bankens Credit, hvorom der jo nylig blev talt, som Noget, der visselig med Rette maa være Landet dyrebart at opholde, siden det har været saa kostbart at opnaae. Jeg kan ikke indsee dette; thi jeg meente, at Bankens Credit vilde beroe paa Forholdet mellem dens Sedler og det, hvorpaa de vare funderede. Og naar nu Creditbeviserne ikke paa nogen Maade kunne falde Banken til Byrde, men de have deres egen Foundation, seer jeg ikke, hvorledes Bankens Credit, hverken i stor eller liden Maade, skal kunne rammes deraf. Har det altsaa nogen Indflydelse paa Banken, maa det vel være paa Værdien eller Prisen af Bankactierne. Og naar det er saa, seer jeg ikke, at der er eller kan være mindste Forpligtelse for Danmarks Lovgivning til at holde Bankens Actier i en vis Værdi. Endelig skulde jeg mene, at det er aabenbart, at Regjeringen ikke maa forlange af Folkethinget, at det skulde stadfæste *nogen* Overeenskomst, som ikke er Thinget forelagt. Altsaa i denne Henseende haaber jeg dog baade paa den ene Side, at Thinget vil holde sig til, hvad det kjender, og ikke stadfæste noget Ubekjendt, og ligeledes, at det paa ingen Maade vil

forhindre Regjeringen fra at stadfæste den nærværende Anordning, skjøndt jeg for min Part, som De vistnok vide, heller ikke bryder mig derom.

[...]

|A:2835

52de Møde.

Fredagen den 12te April.

[...] |A:2839

Grundtvig: Det er vist Thinget vel bekjendt saavelsom mig, at vi have maattet høre meget ilde for al den Tid, vi anvendte til Udarbeidelsen af en ny Forretningsorden. Jeg vil ikke indlade mig paa, hvorvidt den Bebreidelse, som i den Henseende blev gjort, var berettiget eller ikke; men jeg vil kun sige, at forsaavidt vi virkelig kun skiftede Ord om den Fremgangsmaade, som, uden at forhindre grundig Drøftning af Sagerne, fremmede deres Gang, forsaavidt ere vi lovlig undskyldte, og kun dersom vi anvendte betydelig Tid paa at omtale, hvad der kun under det ubestemte Begreb af Forretningsordenen lod sig trække ind, saaledes som Bifalds- og Mishags-Yt|A:2840tringer, hvorom Aanden daglig strider mod Bogstaven, — dersom vi brugte megen Tid dertil, kunde vi vistnok fortjene Bebreidelser. Jeg skulde maaskee, for at undgaae en saadan Bebreidelse, ogsaa idag have tiet stille, og det skulde jeg med Fornøielse have gjort, dersom ikke det vedvarende *Udvalg* selv, fristet af sin Vedvarenhed, havde fristet os Alle til at begaae noget Lignende. Det er nemlig min Overbeviisning, at der *burde* og *kunde* være nok talt om Forretningsordenen den Gang, saa at om jeg end ikke i de ligefremme Udtryk efter vor Indretning kan stille det Forslag, at anden Læsning maa opsættes i 6 Maaneder, er det dog virkelig min Mening, og det saameget mere, som det jo er høist rimeligt, at om 6 Maaneder sidde vi atter midt i Behandlingen af et nyt Udkast til en Forretningsorden (Stemmer: Nei! nei!). I October ikke? (Nei! nei!). Naa det kommer da derpaa an. Naar vi ikke have kunnet nøies længere end 2 Maaneder med den, som vi gjorde i foregaaende Februar Maaned, saa er der just ikke saa stor Rimelighed for, at vi, der samles i October Maaned, uden Videre ville antage den, om vi endogsaa nu forøgede eller formindskede den efter de Forslag, som idag foreligge. Jeg mener nemlig, at det første Forslag er overflødigt og det andet er overdrevent, og det Hele er altsaa unødvendigt. Det Første, siger jeg, er overflødigt; thi, dersom man ved den 5te § i Loven om Krigsskatten havde gjort sig nogen Uleilighed og Vanskelighed, thi indviklet var vistnok baade

Paragraphen og Afstemningen, da Paragraphen var saa uhyre lang, saa veed jeg slet ikke, hvad der skulde hindre den høitærede Formand fra at sige og gjøre, hvad før er sagt og gjort ved Ændringsforslag, nemlig at sige til Forsamlingen, at dersom Ingen har Noget derimod, saa deler Formanden det, og, naar Ingen ytrer sig, saa er det deelt.

(Fortsættes.)

[A:2841]

52de Møde.

Fredagen den 12te April.

(Forts.)

Grundtvig (fortsat): Det er det Første, og hvad det Andet om Ministrene angaaer, da forstaaer jeg det ikke; det vil sige, jeg kunde vel forstaae, at, dersom Ministrene havde forlangt det af os, at da maatte vi have afhandlet Spørgsmaalet; men jeg kan ikke forstaae, hvorledes Udvalget, uden netop fordi det er Vedvarende, og havde intet Andet at gjøre, skulde tænke sig saa dybt ind i Ministrenes Stilling, at det skulde finde det nødvendigt, at lempe sig derefter eller lette dem deres besværlige Arbeide. Jeg skjønner nemlig ikke rettere, end at det falder den høitærede Minister, som maatte være vedkommende, at det falder ham langt, langt lettere, at forene 14 med sig, og det behøver han ikke engang; thi der er flere end en af Ministrene her i Thinget, og de ville vel alle staae den vedkommende Minister bi, da at forene blot 10 à 12 af Thingets øvrige Medlemmer til et Forslag, hvis det skulde findes nødvendigt, det mener jeg er saa let, som man siger at kløe sig i sit Hoved. Altsaa det kan jeg ikke finde nogen Grund til; men jeg finder ogsaa, at det er overdrevent, den Lettelse. Vi kunne ikke ønske, at det til Jævnshold skulde skee, at de Ændringsforslag, som bleve antagne ved 2den Læsning, at de ved 3die Læsning skulde igjen skydes ud, og til Andet kan jeg ikke forstaae, at Ministrene skulde behøve at stille nye Ændringsforslag. Jeg troer altsaa, at Adgang dertil er saa let for Ministrene, som den bør være, og jeg kan derfor ikke troe, at det er værd for det ærede Thing at spille et eneste Ord, et eneste Øieblik mere derpaa.

[...] [A:2844]

Grundtvig: Jeg finder det ikke nødvendigt at imødegaae noget af hvad den ærede Taler har udviklet; thi mig synes at det var, hvad vi omtrent kunde være enige om, uden at vi derfor kom til samme Slutning; thi saaledes, hvad den ærede Rigsdagsmand og Ordfører

udviklede om Muligheden og Rimeligheden af, at en Minister ved 3die Læsning kunde finde sig foranlediget til at stille Ændringsforslag, det har jeg jo aldrig nægtet; jeg har kun paastaaet, at det var let for ham, meget lettere for ham, end for noget andet Medlem, saa der ikke behøvedes nogen ny Lettelse, allermindst naar han ikke selv har forlangt det; thi det, at jeg skulde tænke mig, at det ærede Medlem af Udvalget skulde føle bedre, hvor Skoen trykkede, end Ministrene selv, det kan jeg ikke.

[...] |A:2845

(Grundtvig: Ja, jeg kan jo ikke svare derpaa.)

[...] |A:2894

Grundtvig: Da jeg ved den foreløbige Behandling af denne Lov stemte for, at den strax skulde været henviist til et Udvalg, da var det vistnok ikke uden Grund, thi jeg havde dertil to Grunde. Den ene var, at det forekommer mig, at naar et Lovforslag fra Landstinget var os forelagt, at da burde det allerhelst enten gaae glat igjennem eller strax underkastes en nøie Prøvelse, og at dette Forslag skulde gaae glat igjennem Folkethinget, det kunde jeg aldrig troe; thi selv om man skulde have Ret i, at det allerede andetsteds havde løbet Hornene af sig, saa var der aabenbart endnu saa mange Hager ved det, at glat kunde det ikke gaae. Jeg havde altsaa Grund nok til at ønske, at det strax var bleven henviist til et Udvalg, og en saadan Henviisning skal jeg ogsaa for nærværende Tid stemme for, da jeg finder, at hvad der ikke alene er forelagt af Regjeringen, men ogsaa har gjennemgaaet det andet Thing, visselig bør underkastes en nøiagtig Drøftelse. Men der var ogsaa en anden Grund, hvorfor jeg havde ønsket, at det ikke nu strax paa nærværende Trin, saa at sige paa Dørtærskelen, skulde blive min Pligt at omtale dette Lovforslag. Naar det nemlig skulde forhandles herinde, saa var det mig umuligt at tie. Jeg er som Thinget vel veed, en af de ældste Skribenter for nærværende Tid i Danmark, jeg har igjennem 40 Aar, vel under forskjellige Forhold, men dog for det Meste under meget trange Omstændigheder for den frie Tale og frie Skrift, stræbt at føre en Tale, en friebaaren Dannemand værdig, og jeg har til alle Tider været bekjendt hvad jeg skrev saavel som hvad jeg sagde, og jeg kunde næsten sige Alt hvad jeg tænkte. Naar jeg nu skal see et Lovforslag komme frem, der ikke alene selv vedgaaer sit nære Slægtskab med det utidige Foster af det danske Cancellie fra 1844, men som jeg maa kalde et kun altfor troe Udtog deraf, saa maae jeg ønske det den korteste Løbebane, som er mulig, thi jeg vilde ønske, at det aldrig var kommet over vor Dørtærskel, og jeg maa nu sige, det har efter min Overbeviisning kun naaet sin rette |A:2895Hylde, naar det kommer til at ligge paa den samme som det mislykkede Forslag fra 1844. Naar jeg nemlig skal omtale det paa nærværende Trin, saa kan jeg ikke Andet end omtale det som ganske forkasteligt i mine Øine, undtagen hvad jeg gjerne tiltræder, som den ærede

Rigsdagsmand for Sorø Amts 1ste District (Spandet) foreslog, kun at beholde den oprindelige § 20, men nu efterat to Paragrapher er tabte paa Veien, den 18 § af Lovforslaget, jeg kan ikke sige Andet, naar jeg seer paa den Grundtanke, det Princip, som gaaer igjennem det Hele frem for Alt saaledes som det skal betragtes, saaledes som det gaaer igjennem den oprindelig som det er forelagt — thi hvad Forandringer, som kunne være blevne gjorte i en anden Aand, det maa jo have fordærvet det Forslag — naar jeg seer siger jeg paa Grundtanken deri, da kan jeg umulig sige Andet, end at det er som man kunde vente det af det gamle danske Cancellie, dets høie Alderdom med dets dybt indgroede Fordomme mod Frihed og Offentlighed, og først og sidst mod dem, som man der kalder med et Navn “Smørere”, og det var alle os, som spidsede Pennen enten til fri Kritik over de af de høie Collegier med allerhøieste Approbation udgivne Skrifter, eller til at mærke Mangler og Feil i den Tilstand, som de høie Collegier fandt var god nok til os, om ikke altfor god. Den Grundtanke, som gaaer igjennem denne Lov, er siger jeg det gamle danske Cancellie aldeles værdig, men derimod maa jeg sige, jeg veed slet ikke hvorledes jeg skal rime den med vor nærværende Tilstand, jeg veed ikke, hvorledes jeg skal rime det med vort ansvarlige Ministerium, et ansvarligt Ministerium, som maa antages at være anderledes sindet mod Friheden og Offentligheden, et ansvarligt Ministerium, som har havt den særdeles Oplysning i Trykkefrihedssagen, som baade 1848 og 1849 har givet, og som jo maa tænkes at have stadig Grundloven for Øie. Grundloven tilstaaer os jo ikke blot (rigtignok i fattige Udtryk) Trykkefrihed, men kræver ogsaa, at alle de Baand paa Næringsdriften, som ikke det almene Vel kræver, skulde snarest saavidt muligt løses, og med en tilsvarende Stilling kan jeg slet ikke rime den Pres|A:2896selov, der allerede ved sit Navn som en Presselov minder os om, at det er noget, som ikke er bestemt til at ordne den store aandelige Udbredelse af Lyset, men som er til at sætte dem, der befatte sig dermed, i Klemme tilgavns. Jeg kan nemlig slet ikke see, at der i Udkastet enten tales eller tænkes paa nogen virkelig Trykkefrihed, men at det synes forudsat, at Trykketvangen har været en Perle, og at Trykkefriheden er i Grunden saa utaalelig, at man maa søge at drage alle Ytringer, saavel skriftlige som mundtlige, saavidt mulig ind under Pressens Tvang, som skeet er her i næstsidste § ligesom det var skeet i Udkastet af 1844, og da jeg ikke veed at have seet det i nogen anden Lov maa det vel have været originalt for Cancelliet. Ligesom jeg nu ved Synet af denne Grundtanke tog mig den Frihed at erklære i 1845, at man aldrig fra det danske Cancellie kunde vente nogen Presselov, hvormed den danske Læseverden kunde være tjent, da Cancelliet aabenbart selv var Part, og da vi alle kunne see at Cancelliets Skrive- og Trykkefrihed maatte formindskes i samme Grad som vor blev udvidet, saaledes maa jeg ogsaa nu sige, at jeg

ikke kan tænke mig, at der enten fra det nærværende eller det tilkommende Justitsministerium udkom en Lov om disse aandelige Interesser, som man kunde glæde sig ved, undtagen naar den indskrænkes til den §, som slutter Lovforslaget, og ophæver alle de foregaaende Trykke-Anordninger, thi en saadan Selvfornektelse er det Eneste, jeg fra Justitsministeriets Side kunde tænke mig at være gavnlig baade for Trykkefriheden og Læseverdenen i det Hele. Thi det er jo nemlig saa og maa være vel være saa, at i Justitsministeriet der vil altid Politihensyn have meget at sige, istedetfor at, naar der skal udkomme en Lov til at ordne Trykkefriheden og saavidt muligt fremme dens rette Brug, da kan jeg ikke tænke mig, at den skulde udgaae uden fra et virkeligt Oplysnings-Ministerium, et Oplysningsministerium, som ret egentlig betragter det som sin største Opgave, og altsaa ikke vilde og ikke kunde paalægge Pressen andre Baand end netop det, det store Oplysningsværk i sig selv vilde kræve, og som vilde være umuligt uden at skade dens virkelige Bestand og Fremgang. Naar jeg saaledes blot betragter Stil|A:2897|lingen som Bogtrykker, som Boghandler, som Bogmager, kort sagt enhver saadan Næringsdrivende, som jo et ordnet Bogvæsen forudsætter ligesaavel i Danmark som i ethvert andet Land, da kan jeg ikke tænke mig Noget, som vilde være mere stridende baade mod Aanden og selv mod ethvert Ord i Grundloven, der taler om, hvorledes Næringsvejene skulle blive frie, og Baandene løses, end netop den Stilling, hvori alle de førnævnte Næringsdrivende vilde sættes ved dette Lovforslag; thi det er jo vist, at naar saaledes Forfatter og Boghandler og Bogtrykker og Commissionair eller Bogmægler og hvad man vil kalde dem, allesammen skulde staae i et saadant Forhold, at den Ene skulde svare til den Anden, og dersom de ikke kunne bringe dem tilstede, saa skulde de selv lide, saa er det jo aabenbart, at naar man vilde være fornuftig, maatte man enten afholde sig fra at tage Deel i alle saadanne farlige Sager og Næringsveie, eller ogsaa maatte man begynde at prøve paa, hvad jo dog slet ikke vilde gaae, at see at arrestere hinanden (Latter), thi jeg veed ingen anden Maade, hvorpaa man kunde sikkre sig selv, end at Forfatteren lader Bogtrykkeren og Bogtrykkeren lader Forfatteren arrestere til den Tid var udløben, hvori de skulde bære Ansvar. Det er nemlig saaledes — uden at jeg skal indlade mig i det Enkelte, som vil være en følgende Tid forbeholdt, og hvor jeg heller ikke skal glemme det — men i det Hele saa er det dette: Det er et Politiehensyn, ligesom Justitsministeren jo sagde, at det maatte træde frem som en Tvangslov, en Ting, som jeg paa ingen Maade kan indrømme; det er et Politiehensyn, det er altsaa, som om det var ganske det samme, om der nogensinde kom til at bestaae en dansk Literatur eller ikke, som om det var ganske det Samme, at Alt, hvad der var før af det Slags, det kunde aldeles forgaae — det var ganske det Samme, naar der

blot kunde opnaaes det Politiehensyn, som byder, at naar man først har skabt Forbrydelser, som man jo skaber f. Ex. med alle de uskyldige Ting, man stempler som Forbrydelser, at naar man først har skabt dem, saa er det jo den store Opgave at opdage, hvem der har begaaet dem, og saa endelig, dersom man ikke |A:2898| kan opdage det, at man saa dog faaer En, som man kan exeqvere Straffen paa, saa at det bliver i Grunden saaledes som i den berømte komiske Fortælling, hvor det fandtes ganske rimeligt, at under visse Omstændigheder kan det være politisk rigtigt “for Smed at hænge Bager”.

[...]

|A:2898|

53de Møde.

Løverdagen den 13de April.

[...] |A:2937|

Grundtvig: Jeg havde vistnok ikke ventet at høre her i Salen ikke blot Forsvarere, men Lovtalere af nærværende Lovforslag, saaledes som den ærede Rigsdagsmand, der sidst satte sig; men, da man dog maa vente Meget, saa var det mig meest uventet, at jeg skulde finde min lovkyndige Ven, den ærede Rigsdagsmand for Frederiksberg (Hall) mellem Lovens, vel ikke Lovtalere, men dog mellem dens Forsvarere.

Jeg skal imidlertid tage mig den Frihed med et Par Ord at gjøre det ærede Thing opmærksom paa, at netop denne Lovkyndiges Forsvar — at det var slet intet Forsvar (Latter). Jeg veed ikke at give Dem nogen rimeligere og tydeligere Forklaring derom end at forsikre, at, forsaavidt jeg mindes Forsvaret, var der *neppe nok* en eneste Ting, som jeg jo kunde vedkjende mig uden derfor at forandre min Mening om nærværende Lovforslag i nogen Henseende. Han holdt nemlig paa den ene Side Forordningen af 27de Septbr. 1799 op som et Skjold paaskraa for det nærværende Lovforslag; men jeg kan jo ansee Forordningen af 1799 for Alt, hvad han tillagde den at være, og dog ligefuldt finde, at det nærværende Lovforslag — at det var aldeles uantageligt. Han deelte dernæst Loven i 4 Parter og anmærkede, at om enhver af disse 4 Parter kunde der dog trænges til nogle Lovbestemmelser; og jeg kunde jo gjerne indrømme dette, uden paa nogen Maade at forsvare de Bestemmelser, som findes i nærværende Lovforslag. Naar han derimod meente, at det maatte være en meget dunkel Følelsessag, dersom Nogen satte Priis paa, hvad den ærede Cultusminister idag havde kaldt Coquettering — Coquettering enten med

Trykkefriheden eller med Forfatterne, som øn[A:2938]skede Trykkefriheden —, naar han sagde det, kan jeg jo ligesaalet være enig med ham som med den høitærede Cultusminister; ikke fordi jeg sætter nogen Priis paa en saadan Coquetteren, heller ikke fordi jeg nogensinde har sat stor Priis paa de Erklæringer baade i Begyndelsen og i Slutningen af nysnævnte Forordning, som jeg altid har bekæmpet saa godt og saa tidt jeg har kunnet. Men jeg paastaaer ligefuldt, baade at det er sømmeligt og at det er — jeg maatte sige, hvad man ligefrem maa kræve i en Lov om Trykkefrihed —, at der ogsaa maa skinne et venligt Sindelag mod Trykkefriheden igjennem. Hvad dernæst Forordningen af 27de Septbr. 1799 angaaer, gjentager jeg, hvad jeg allerede har sagt før, at det visselig har været baade mig, og, som jeg formener, vistnok flere Skribenter en vistnok fattig Trøst, men dog en Trøst, at der var erklæret i samme Forordning, at Oplysning var en god Ting, at Pressen var det store Middel til at udbrede den, og at det var Regjeringen meget kjær, at Pressen blev brugt med Frihed i dette Øiemed; thi det er dog vist meget bedre, naar en Lov ogsaa har strenge Bestemmelser, — saa er det dog vist meget bedre baade med Hensyn til Domstolene og med Hensyn til sig selv, at man seer, at den er selvmodsigende. Det maa dog visselig baade hos Regjeringen og hos Domstolene — det maa dog, om der er mindste Billighed hos dem, nødvendigt have Indflydelse paa dem, naar det er aabenbart, at de ved mange Udtryk i Loven selv lokkede Forfatterne frem paa en Bane, hvor der fandtes mange Snarer og store Farer. Den ærede Cultusminister har imidlertid, saavidt jeg forstod ham, ganske benægtet, at man ved en Trykkefrihedsforordning enten skulde have Øie paa Trykkefriheden eller Oplysningen. Det maa jeg sige, at, hvis jeg har rigtigt opfattet det, saa maa jeg tilstaae, at jeg forstaaer det ikke, thi, dersom det var [A:2939]den ærede Cultusministers Mening, at det ikke var ved en Lov om Trykkefriheden, at Oplysningen skulde udbredes i Landet, saa forstaaer jeg det meget godt, men da mener jeg ogsaa, at der vist heller ikke har været Nogen, som har paastaaet Sligt, og i alt Fald var det vist ikke min Mening igaar, og det skulde være underligt, om jeg havde udtalt mig saa utydeligt, at Nogen kunde tænke sig, at jeg havde meent, at det var ved en Lov, at Oplysningen skulde udbredes, men derimod mener jeg, at ligesom det er vist, at, dersom Loven skal passe, saa maa den eller dens Concipist have Trykkefriheden stadigt for Øie, og at der visselig maa, i Betragtning af, hvilket mægtigt Middel til Oplysning Pressen er, være Grund til at sætte Pressen under saadanne Vilkaar, at den virkelig godt og let kan bruges som det store Middel, den skal være, og anderledes har jeg naturligviis ikke meent; thi jeg anførte dette kun med Hensyn til, at man har efter min Overbeviisning ved dette Lovforslag sat baade Forfattere, Bogtrykkere og Boghandlere i en saadan Stilling, at Pressens Brug til Oplysnings Udbredelse paa

Modersmaalet derved gjøres saa vanskelig, at visselig, dersom det skulde træde i Kraft, da maatte jeg sige, at da var Oplysningen ved Pressen qvalt i Fødselen. Dette er saameget mere Tilfældet i Danmark, som man jo tilstrækkeligt veed, at Oplysningen er dreven her langt mere med fremmede Bøger end med vore egne. Der har, saavidt jeg veed, ikke været uden en eneste Boghandling i Danmark, som er bleven navnkundig ved at handle med danske Bøger, og det er, som vi alle vide, den Gyldendalske Boghandling, det kommer naturligviis af, at man har for det Meste ladet Tydskerne besørge vor Oplysning, og, naar det nærværende Lovudkast gik igjennem, da maatte det nødvendigt blive i langt høiere Grad Tilfældet, end det før har været; thi alle tydske Bøger, ligesom alle fremmede Bøger, kan man baade købe og handle med uden Ansvar, istedetfor, at, saasnart man tager en dansk Bog, da har man paa Timen et Ansvar, som man ikke engang kan veie eller oversee. Jeg maa i den Anledning ogsaa gjentage, hvad jeg allerede sagde igaar, at det er ganske urigtigt, at, naar man **A:294**otaler om Aand, Princip og Grundtanke i dette Lovforslag, Roden, hvoraf det er rundet, at man da seer hen paa, hvorledes de enkelte Paragrapher kunne være forandrede af Landstinget, men vi skulle see paa, baade hvorledes det er os forelagt af den ærede Justitsminister og med hvad for Motiver, hvad Grund man har givet, der mener jeg, at man skal see, hvad der er Princip, hvis der ellers er noget, og nu see vi jo, at det gaaer saavidt, at, selv naar en Bogtrykker ikke havde sat sit Navn paa en Bog, som udkom fra hans Presse, at da kunde selv Forfatteren komme til at betale Mulet derfor. Det maa vel være saa, at, hvem der ikke har staaet midt i Literaturen selv, maa ikke have nogen klar Oversigt over hvad der hører til, hvad Betingelsen er for, at virkelig, som jeg igaar sagde, og gientager her, uagtet den høitagtede Cultusminister sagde, at det ikke havde dermed at gjøre, de Næringsveie, som jo nødvendigt maae kunne have baade Sikkerhed og maae kunne give Menneskene deres Brød, dersom der skal være en Literatur i Modersmaalet, som enten kunde holde sig eller hvad det dog skulde, blive til Landets Ære og være tilstrækkeligt til Folkets Oplysning; thi, dersom man har et nogenlunde tydeligt Begreb om dette, saa synes det mig, at dette maa staae soleklart for os Alle, frem for Alt i et Land, saa lille som Danmark, hvor der gjennem Pressen skal arbeides baade for Oplysningen og for Folkets og Landets Ære; thi i udvortes Henseende er dette ingenlunde tillokkende, men meget mere afskrækkende, saa, naar da det tillige skulde være Tilfældet, saaledes som det vilde være efter nærværende Lovforslag at baade Bogtrykkere, Boghandlere og Forfattere vare udsatte for, dels ved Ting, som aldeles ikke lode sig undgaae, og dels ved smaa Uagtsomheder eller Ubetænksomheder, som man aldrig kunde vente sig at ville undgaaes og næsten ikke kunne undgaaes, naar

man ikke bestandigt har dem i sit Hoved, dersom man ogsaa skulde tænke paa noget Andet, da sættes i den Stilling, at, naar de ikke som Martyrer vilde opoffre sig, og naar de ikke tillige som i en vis Grad Capitalister vilde udsætte sig for at mulcteres for flere hundrede ja tusende Rbd. hvert Aar, at, da maatte de opgive den Be|A:2941stilling, saa at vi kun beholdt Bogtrykkere til at trykke Schemata og Lovforslag o. s. v., og at vore Boghandlere tog paa Leipziger-Messe Alt, hvad vi skulde have til Sjæleføde, og Forfatterne i Modersmaalet forsvandt, thi selv Oversættere ere i dette Lovforslag satte i samme Stilling som Forfattere, og saa maatte ogsaa de i det Hele holde op, eller man kunde dog aldrig vente, at Nogen vilde anvende enten store Talenter eller megen Flid derpaa, saa det vilde blive saa slet som muligt.

[...]

|A:2959

54de Møde.

Mandagen den 15de April.

[...] |A:3000

(Grundtvig: men den 1ste Paragraph!)

[...]

(Grundtvig: Ja! men den sidste Linie i Udkastets § 1.)

[...]

|A:3006

55de Møde.

Tirsdagen den 16de April.

[...] |A:3008

Endelig har Rigsdagsmanden for Præstø Amts 4de Valgkreds (Grundtvig) indgivet 3 forskjellige Andragender fra Baarse og Snesere Sogne i Valgkredsen, nemlig:

- 1) Et Andragende om, at Fremmede ikke, før de have erhvervet Indfødsret, maae drive Agerdyrkning eller vinde Borgerskab i Danmark, med 149 Underskrifter.
- 2) Et Andragende om, at Landboreformerne saameget som muligt maatte paaskyndes, med 155 Underskrifter.
- 3) Et Andragende om, at Krigsskatten fremdeles maatte udredes af Godseierne i samme Forhold som hidtil, med 156 Underskrifter.
Disse Andragender ville blive henlagte paa Thingets Bord.

[...] |A:3009

Grundtvig: Ja, ved Sagens første Behandling, da mindede jeg om, at vi skulde tale saa faa Ord som muligt om Forretningsordenen; og med et Par Ord tog jeg mig da den Frihed at forestille Thinget, at disse Forandringer og alle de Ord, som bleve talte om den, dem maa jeg ansee for unødvendige, da jeg ikke engang kan indsee, at det første Forslag om, at Formanden skal tildeles en udtrykkelig Ret til at dele Paragrapherne og Ændringsforslagene, at det skulde behøves, da, som jeg anmærkede, og som jeg ikke hørte blev modsagt, da det jo oftere er skeet, idetmindste ved Ændringsforslag, at de saaledes ere blevne deelte blot ved Formandens Forespørgsel til Forsamlingen, om den havde Noget derimod.

Hvad det andet Forslag angaaer, om at “meddele den vedkommende Minister Ret til ved 3die Behandling ene at stille et nyt Ændringsforslag” istedetfor at være den samme Orden undergiven som vi Andre, nemlig: at skulle forene sig med 14 Andre, da erklærede jeg dette Forslag ikke blot for *unødvendigt* og *overflødigt*, men for en aldeles *overdreven* Artighed, om den skal kaldes saa, idet jeg tog mig den Frihed at bemærke, at, saalænge Ministrene ikke forlangte en saadan Lettelse, kunde jeg ikke indsee den mindste Grund til, at *Udvalget* eller Forsamlingen |A:3010 skulde tilbyde dem den, da det nødvendigviis maatte gjælde her som overalt, hvad det gamle Ordsprog siger: “at den føler bedst, hvor Skoen trykker, som har den paa”. Naar den ærede Ordfører i den Anledning indvendte, at det ogsaa for Ministrene kunde falde meget haardt i Forsamlingen at finde 14 Medlemmer at forene sig med, da kan jeg ikke paa mindste Maade finde, at deri laa nogen Indvending; thi det maa dog altid falde en Minister langt lettere end Nogen af Forsamlingens Medlemmer. Og, da den ærede Ordfører selv tilstod, at det slet ikke var ønskeligt, at der skulde komme mange Ændringsforslag ved 3die Behandling, saa synes mig ogsaa, at vi trøstigt kunde undgaae denne nye Bestemmelse, idetmindste indtil Ministrene selv skulde forlange en saadan; thi jeg kan ikke forstaae, at den Minister skulde have mange Dage at leve i, som ikke med den største Lethed skulde kunne faae 14 til at forene sig med ham, naar det var ham om at gjøre.

[...] |A:3014

Grundtvig: Jeg skal kun erklære, at jeg ikke kan begribe, hvordan det kan falde Nogen ind, at der skulde kunne gjøres Ændringsforslag af nogensomhelst Person, som ikke er Medlem af Thinget.

[...]

Grundtvig: Men har den ærede Ordfører da ikke betænkt, at Forretningsordenen kun er for Thingets Medlemmer?

[...]

Grundtvig: Ja, forsaavidt de ere Medlemmer af Thinget.

[...]

|A:3203

57de Møde.

Torsdagen den 18de April.

[...] |A:3204

Endelig er ved Rigsdagsmanden for Præstø Amts 4de District (Grundtvig) indgivet et med 388 Underskrifter forsynet med Andragende fra Mehrn, Øster-Egitzborg og Roholte Sogne i Præstø Amt, som slutter sig til de tidligere Andragender om Indfødsretten. Disse Andragender ville ligeledes blive henlagte paa Thingets Bord.

[...] |A:3206

Grundtvig: Jeg erklærer mig for, at den samme Comitee behandler begge Lovforslag.

[...]

|A:3306]

59de Møde.

Løverdagen den 20de April.

[...] |A:3326

Grundtvig: Det er kun en lille Sprogbemærkning, jeg synes, jeg dog ikke kan aldeles udelade, idet der i Begyndelsen af Forslaget under Nr. 21 staaer “af Næring paa Landet”; det synes dog at være aldeles urigtigt at sige saaledes blot “Næring”, da jo dog visselig Agerdyrkningen ogsaa er en Næring, saa at jeg mener, der burde vel — især naar dette Forslag gaaer igjennem, thi det vilde være mindre fornødent i Udkastet selv — enten staae borgerlig Næring eller hvad Andet.

[...] |A:3346

Grundtvig: Jeg skal tillade mig at andrage paa, at nærværende Forslag afvises. (Formanden ringer.)

[...]

|A:3374

60de Møde.

Mandagen den 22de April.

[...] |A:3424

Grundtvig: Da saavel alle de Talere, vi idag have hørt, som alt hvad jeg har hørt om dem, der ville tale, giver mig den Formodning, at hvad jeg end vilde, og hvad jeg end kunde sige, saa vilde formodentlig dog det frie Hartkorn blive tilstaaet enten en større eller en mindre Erstatning, fordi det skal gøres lige med det gemene. Jeg skal derfor ogsaa stræbe at fatte mig saa kort som muligt; men kan dog ingenlunde undlade ogsaa saa klart og tydeligt som muligt at udtrykke min fulde Overbeviisning, at alt hvad man kalder Vederlag eller Erstatning, det har slet ikke hjemme her, vedkjendende mig den Overbeviisning, som jeg udtalte ved Sagens første Behandling, at kun forsaavidt der maatte findes at være knyttet nogen Byrde eller Afgift til det saakaldte Privilegium, at da skulde det ophæves. Jeg maa vedblive denne Overbeviisning, fordi Alt, hvad jeg har hørt i denne Henseende om Retfærdighed, det fandt jeg tomt, og paa den anden Side, hvad jeg har hørt om, at det skulde være klogt at indrømme en Erstatning, for ogsaa at kunne fordre andre Indrømmelser, i det Mindste af Godseierne, det fandt jeg at være en Regning uden Vært (Latter). Jeg kan umuligt opfatte dette Forhold anderledes, om det endogsaa medførte langt større Tab for Godseierne eller Eieren af privilegie|A:3425ret Hartkorn, end det gjør, saa kan jeg ikke opfatte det anderledes end som alle vore Forhold ved det Omsving og den Overgang, der nødvendig maa finde Sted, dersom vi skulde kunne baade have Glæde og Gavn af den frie Forfatning. Alle disse Forhold ville nemlig meer eller mindre kunne medføre ikke alene Forandringer i det hidtil Bestaaende, men ogsaa Tab for flere eller færre Enkeltmænd. Men dersom vi ikke ville opgive, hvad vi skulle vinde, seer jeg paa ingen Maade, at vi kunde give lidt eller meget efter paa den Grundsætning, at her skal slet ikke gives Erstatning, Erstatning, naar det ikke ligefrem er, som Grundloven udtrykker sig, Enkeltmands Eiendom, som vi ville skulde afstaaes. Dersom man i Reformationstiden eller ved nogetsomhelst stort Omsving vilde have indladt sig paa en saadan Erstatning og saadant Vederlag, da vil Enhver, som kjender Forholdene, vide, at da havde man jo kun ligefrem bedraget sig selv (Hør!). Og jeg troer ikke, at dette kunde være anderledes, selv om der her ikke kom til, at det Forhold, som hidtil har bestaaet, var en oprindelig Uretfærdighed; thi en oprindelig Uretfærdighed maa jeg jo kalde det, naar den Deel af Statsborgerne, og som det var dengang, netop de Borgere, som havde bedst Raad til at bidrage til det Heles Fornødenheder, naar de tilstodes en Lettelse i Henseende til Skatterne, som nødvendig maatte falde med dobbelt Tyngde tilbage paa de Andre. Jeg maa kalde det aldeles uretfærdigt, naar der ikke til den Begunstigelse, naar der ikke knyttedes Noget, som kunde opveie det, og at det ikke var noget saadant, det Rytterhold, hvorom der tales i

Begunstigelses-Brevet under Christian den 5te, derom ere vel Alle enige, og selv om de ikke skulde være det, saa sank det jo ned til den Forpligtelse at holde Rytterhest, og det er jo ogsaa allerede ophævet (Stemmer: Nei!) jo, som det foreligger. Det er en historisk Bemærkning, at det for mange af de Beskattede var af mindre Vigtighed, saalænge som næsten hele Landet var i Herremændenes Eie, var af mindre Vigtighed, fordi Godseierne i den Tid maatte indestaae for alle Skatterne og bleve altsaa paa den Maade indirecte beskattede ved hvad der krævedes af deres Eien|A:3426domme. Men saasnart Forholdet saaledes forandrede sig, som det jo forandrede sig fra Midten af det 18de Aarhundrede, da er det jo klart, at Byrden er falden uforholdsmæssig over fremfor Alt paa Selveierne, og naar vi nu skulde begynde paa en folkelig Lovgivning, kan jeg dog ikke forstaae, hvad der skal bevæge os til, da at begynde dermed at tilstaae dem, som ere begunstigede paa de andre Skatteyderes Bekostning, at tilstaae dem en Godtgjørelse, som jo, naar den skal være almindelig, ganske rigtigt, som den ærede Rigsdagsmand for Kjøbenhavns 6te District (Mourier) har anmærket, maatte være fuldstændig; thi saasnart den ikke er det, saa er den ikke længer en Godtgjørelse, et Vederlag, en Erstatning — da er den en Gave. (Hør! Hør!). Jeg kan derfor aldrig erkjende, at her er noget Retskrav; thi skulde man her kunne tale om Retskrav, maatte det jo være et Krav til den Regjering, som har givet Begunstigelsen. Det kan umuligt være et Krav til det danske Folk, ligesaa lidt som det kan være et Retskrav til en Eier, som havde ladet sin Formue forvalte af en Anden, naar denne Anden, uden dertil at have havt nogen Fuldmagt, havde aldeles vilkaarligt og partisk ordnet eller omsat Udgifter og Indtægter. (Hør!) Uden paa nogen Maade at ville tale ilde om den Regjering, hvis Dage ere forbi, saa er det dog aabenbart, at dens Forvaltning af Rigets og Folkets Midler har været bedrøvelig. Naar Folket nu skal træde til, og — hvad der i klar Retsform er indgaaet som Forpligtelse —, Folket skal stræbe at opfylde det, skjøndt det er en tung Gjæld, hvormed det maatte begynde sin egen Huusholdning — naar det skal det, siger jeg, mener jeg, at det dog virkelig er daarligt at ville sige, at alle de Begunstigelser, som denne Regjering kan have givet, og hvormed den har bidraget mere eller mindre til Forvirringen i Statshuusholdningen og Pengevæsenet, — at enhver af disse Begunstigelser skulde danne et Retskrav, som Folket nødvendigt endogsaa skulde begynde med at opfylde. Altsaa fra denne Side kan jeg ikke indrømme det Allermindste, ikke indrømme Andet, end hvad jeg altid gjerne indrømmer, og hvad jeg, om jeg raadede, naturligviis vilde |A:3427gjøre, det er, at ved ethvert saadant Omsving dersom Enkelte derved tabe uforholdsmæssig eller idetmindste tabe saaledes, at dette Tab kan være af den Beskaffenhed, at de ikke kunne bære det, — at hvad man da kunde

gjøre for at lindre et saadant Tab, ja det er allevegne Menneskelighedens og det er visselig Folkets Pligt mod sit eget Kjød og Blod. Dette er fra denne Side betragtet.

Naar jeg derimod betragter Sagen, eller skal betragte den et Øieblik fra Klogskabens Side — Klogskabens Side for den, som har sat sig i Spidsen for Kravet paa Landboreformer — naar jeg skal betragte det fra denne Side, kan jeg aldeles ikke forstaae, hvorledes det skal være klogt, for at berede sig en fuldstændig Seier, at begynde med et Nederlag. (Hør!) Jeg kan ikke forstaae, hvilke rimelige Grunde der skulde være for, at, dersom man paa nærværende Tid vilde, som man siger, for at forsone og for at sætte godt Blod — at man derfor vilde indrømme, om ikke fuld Erstatning, saa dog $\frac{3}{4}$, eller hvorledes det nu kan træffe sig, — at man derved skulde forberede sig en bedre Stilling, naar man kom til at tale enten om Fæstevæsenets Overgang til Selveiendom, eller hvad det nu ellers kunde være, som er det store Mellemværende. Jeg kan aldeles ikke forstaae den Tankegang, da jeg tænker, at vistnok de fleste Herremænd betragte det som en Forbrydelse, (Nei!) at vi behandle dette Spørgsmaal og afhandle, hvad de skulle have for den Rettighed, som de paastaae der tilhører dem, saa at den aldrig uden med deres egen Tilladelse kunde ophæves, — de ville ikke takke os for hvad vi vilde kalde fuldstændig Erstatning, de vilde det 10 Gange mindre for hvad vi selv kalde noget mindre, f. Ex. $\frac{3}{4}$ eller hvad det kunde være, saa at, dersom man regner paa, at man skulde hos dem finde mere Tilbøielighed til at gaae ind paa Udjævningen af det hele Forhold mellem deres Godes Fæstere og dem — at man skulde forberede dette ved at tilbyde en saadan Erstatning, da regner man visselig, efter min fuldkomne Overbeviisning, uden Vært. (Latter!) Jeg kan derfor, hvad enten jeg betragter Sagen fra den saakaldte Retfærdigheds eller Klogskabs Side, slet ikke see nogen Grund til at **IA:3428** indlade sig paa Spørgsmaalet om nogen Erstatning i dette Tilfælde. Men det veed jeg paa den anden Side, at alle de mellem Danmarks øvrige Skatteydende, som have faaet Øinene mere eller mindre opladte for Forskjellen og for Udjævningen, at de ikke vilde kalde det nogen Udjævning, naar man tilstaaer Erstatning. Det er jo soleklart, at skal Erstatningen være fuldstændig, vandtes der altsaa netop derfor ikke det Allermindste. Jeg skal derfor kun stemme for ethvert Forslag, som gaaer derpaa ud, at der ingen Erstatning skal gives; og det Høieste, jeg kunde finde det rimeligt at stemme for, det var jo, at denne Skattelettelse for dem, hvis man synes, at det kunde være Noget, at den vedvarede endnu i nogle Aar, naar den saa kun ophører, uden at Folket derved skal paadrage sig en ny Gjæld til den store, som det allerede har, og som det jo især i disse Dage endnu har formeret. En saadan Forøgelse anseer jeg for at være lige uklog, hvad enten man siger, at der skal henlægges nogle Skillinger af det, man ellers skal udbetale til efterhaanden at ophæve denne Gjæld;

thi saameget kjender jeg som Historiker til de mange Forsøg, som ere gjorte paa saaledes at danne et Fond til Gjælds Afbetaling, at danne det ved at henlægge i sin Sparekasse mere eller mindre; thi medens jeg nok veed, at der har været stor Forskjel paa, hvorvidt man med saadanne Forslag har for Øieblikket kunnet blænde Folk og Rigsdage, saa veed jeg — og det har altid været den samme Slutning — at efter Aars Forløb har man opdaget, at det rigtignok ikke var skeet, hvad man havde betænkt, saa at, om man endog, — om jeg husker ret — skete dette i England i forrige Aarhundrede — om man endog nogle faa Aar havde af denne Hjælpekasse betalt noget paa Gjælden, saa var dog Gjælden, medens den bestod, voxet saa meget, at det ikke var værd at tale om. Altsaa min Overbeviisning er den samme, som den var ved den foreløbige Behandling, og min Stemme skal ogsaa lige til det Sidste være den samme, saa at det for mig maa opsættes, om det saa skal være i 10 Aar, med den saakaldte Udjævning af Hartkornsskatten, jeg skal aldrig stemme for andet, end for en virkelig |A:3429|Udjævning, og kun det er en virkelig Udjævning hvor ingen Erstatning gives.

[...] |A:3442|

Grundtvig: Jeg erklærer mig, for min Part, aldeles for den høitærede Formands Forslag, men vil kun derved bemærke, at vi deraf ogsaa kunne see, hvor unødvendigt det var, at der skulde være en ny Forret for Formanden til at dele enkelte Paragrapher, da vi nu see, at det ikke engang kan forslaae til at afhjælpe Spørgsmaalet, naar det gjælder om at dele en heel Forordning.

[...]

|A:3524|

62de Møde.

Onsdagen den 24de April.

[...] |A:3527|

Grundtvig: Jeg veed det jo nok, at, hvad jeg kan spørge om, det har det høie Ministerium ligesom faaet et Slags Hævd paa ikke at ændse; men ikke desto mindre maa jeg dog ved denne Leilighed tage mig den Frihed at spørge, om det høie Ministerium ogsaa troer sig berettiget til at underhandle lidt eller meget, enten med de nærværende Afsendinge eller Gjæster fra Holsteen eller med Statholderskabet om Slesvig anderledes end adskilt fra Holsteen.

[...]

|A:3575|

63de Møde.

Torsdagen den 25de April.

[...] **|A:3581**

Grundtvig: Jeg vilde blot tage mig den Frihed, at spørge den ærede Ordfører, siden han talte om Krigsskatten og de Ressourcer, som deri vare for Finantsministeren, men derimod slet ikke nævnte Statslaanet, hvad da vel Grunden var dertil, om det var ganske beregnet til andre Udgifter, eller hvordan den Sag egentlig staaer?

[...]

|A:3649

64de Møde.

Løverdagen den 27de April.

[...] **|A:3659**

Grundtvig: *Da* Slaget ved Eckernförde blev af det hele Folk betragtet, ikke blot som en Folkeulykke, men hartad som en Folkeskam, *da* fremdeles Krigsretten, som, hvad Brøst den end kan have, ellers pleier at gjøre kort Proces, har ført et altfor klart Beviis paa, at lang, saare lang er Rettens Vei, *da* de idømte Straffe selv, saaledes som de efter Ministerens Raad ere blevne formildede, synes Mange endnu for haarde, hvis Vedkommende vare uskyldige, ligesom meget for milde, ifald de vare skyldige, og *da* endelig, saavidt jeg har kunnet mærke, der er Mange, som staae i den Formening, som det ogsaa er blevet udtalt her i Salen, at den høitærede Minister ikke var af de mindst Skyldige, saa skulde jeg have troet, at alle disse Betragtninger tilsammentagne dog baade *kunde* og *burde* bevæget den høitærede Minister til at give den danske Rigsdag og det danske Folk fuld Oplysning om denne vigtige og i Manges Øine saare mistænkelige Sag. Den høitærede Minister har imidlertid sagt os, at han vil det ikke; han har sagt os tillige og forestillet os, at han kunde og burde det ikke; men det see vi let, det er kun hans Paastand. Han har sagt, at, vilde Nogen ham ellers Noget, vilde Nogen ham nærmere, end at see Dommen og Præmisserne, da kunde de jo andrage paa, at han blev sat under Tiltale. Nu vel, jeg troer Selv, det var det bedste Raad, som under nærværende Omstændigheder kunde gives; og jeg kan forsikkre den høitærede Minister, at den Dag, jeg troer, at **|A:3660** det vil kunne føre til Maalet, skal det ogsaa skee (Bravo!).

[...]

Grundtvig: Jeg skal hverken raabe høit eller tale langt for at svare paa, hvad den ærede Rigsdagsmand for Holbek Amts 2det

|A:3661District (Tscherning) har fundet det passende at sige personligt til mig; uagtet jeg ikke troede, at det var Rigsdagssædvane, at noget Saadant forefaldt herinde. Nei, jeg skal blot sige, at for det første er det Alle vitterligt, at, hvad jeg end kan have tænkt, talt og skrevet, saa har det ikke havt den allermindste Indflydelse paa de store Begivenheder enten i Marken eller i det Hele i mit Fædreland; og dernæst har den ærede Rigsdagsmand for Holbek Amts 2det District (Tscherning) vistnok, idet han paastod, at hvad jeg fordrede, det var til urette Tid og hvad han altid har villet, det var, at gjemme Kræfterne til rette Tid, glemt, at det kun er Tiden, der kan dømme os imellem, og at det Øieblik idetmindste ikke endnu er kommet, hvori det har viist sig, at enten den ærede Herre som Krigsminister, eller at Nogen af de Andre havde gjemt Kræfterne til rette Tid og vidst at bruge dem til Fædrelandets Frelse. [...]

|A:3851

65de Møde.

Mandagen den 29de April.

[...] **|A:3861**

Grundtvig: I Henseende til Ordet "Tilbagegang" og det fremmede Ord "Deficit" maa jeg vistnok give den høitærede Finantsminister forsaavidt Ret, at det danske Ord er altid bedre her, end det latinske, og desuden er Tilbagegang, som paa ret Dansk hedder Krebsgang, slet ikke værre eller bedre, end det Andet; men hvad jeg reiste mig for, var kun i Anledning af Rigsdagsskatten, og jeg vil da ikke alene slutte mig til det ærede Udvalg og dets ærede Ordfører, som vistnok med Rette har sagt, at naar den ikke var uomgjængelig nødvendig, saa burde den hverken udskrives eller bevilges, men jeg vil da tillige gjøre opmærksom paa, hvad vi vistnok Alle vide, at det er en hadefuldt Skat. Jeg tør troe, at det, at der udskrives en egen Skat til Stænderforsamlingerne, var en medvirkende Aarsag, og en ikke saa lille Aarsag til, at Folket med ugunstige Øine betragtede dem (Ja), og jeg troer virkelig at der er stor Fare for, at en Rigsdagsskat, selv kun paa eet Aar, vil have samme Følge hos Folket i Henseende til Rigsdagen (Ja, Ja!). Det er Noget, som vi have seet, har kunnet friste endeel Medlemmer herinde til at gjøre Beregning over, hvormeget enhver Tale koster, og hvad der kommer ud af den; visselig det burde vi ikke lægge Folket saa nær, som det vil blive lagt, naar der udskrives en egen Skat til Rigsdagen. Det er derfor vist ikke tilstrækkeligt, at der er aabnet os Udsigt til at der kan blive Ende paa denne Skat, at, naar

man har inddraget i Skatterne Alt hvad man omtrent kan faae, man da henviser det Ene efter det Andet til den ene eller den anden Udgift, til at dække de særegne Skatter eller Afgifter, saaledes som det jo har været Tilfældet her ikke alene med Skole- og Veivæsenet men ogsaa med Fængselsvæse|A:3862net og mange andre Væsener, saa at her ikke alene er Grund til at vi dog engang skulle begynde at lade det Uvæsen fare, men at vi ogsaa virkelig ikke med denne Skat skulle gjøre langt mere Skade end den efter nogen Beregning kunde gjøre Nytte.

[...]

|A:4075]

68de Møde.

Torsdagen den 2den Mai.

[...] |A:4083

Grundtvig: Er det virkelig rigtigt opfattet af den ærede Cultusminister, at det skulde være sagt, at Sorø Academi var nærmere beslægtet med Latinskolerne end Communitet og Kjøbenhavns Universitet, da vil jeg ikke kunne forklare mig det Slægtskab paa anden Maade end ved at tænke, at det skulde betegne, at siden Sorø Academi allerede havde maattet næsten tabe sig i en Latinskole, saa skal det ogsaa være nærmest til at give hvad det endnu kunde have tilovers til de andre Latinskoler, thi det er jo vitterligt nok, at Anstalten i Sorø, som vi endnu benævne Academi, at den under Christian den 4de blev grundet til virkelig ikke at være en Latinskole, men at den blev fornedret dertil i Frederik den 3dies Tid, og igjen ophøiet derfra til et Academi i Christian den 6tes og Frederik den 5tes Tid.

Det er altsaa vist, at det er ikke udsprunget af en Latinskole, og det Slægtskab det kan jeg paa ingen Maade udregne, da det jo var bestemt fra først af til Academi, og jeg skal troe, netop til at give de voxne adelige Ungersvende en Dannelse, saaledes som man efter den Tid troede at kunde være bedst, med et patriotisk Øiemed. Da nu desuden det Academie jo ikke er ophævet, som vistnok aldrig er kommet til mere end at staae paa Papiret, den Høiskole, som Christian den 8de vilde have dannet i Sorø, og som udtrykkelig jo var bestemt til voxne Mennesker, og iblandt Andet bestemt til at give de Voxne af alle Classer og af alle Stænder, at give dem en Kundskab og Oplysning om Fædrelandet, saavel i dets nærværende Stilling, som i dets historiske Udvikling, da det var saa, og da dette ikke engang udtrykkelig er bleven ophævet, saa kan jeg slet ikke forstaae, hvorledes man skal med den allermindste Grund sige, at

Sorø Academie skulde være saaledes beslægtet med Latinskolerne, at det maatte være nærmest til at bøde paa deres Mangler, nei ikke det, men |A:4084| paa deres Pengemangel. Jeg vil nu ikke her indlade mig paa, hvad der vistnok ligger mig særdeles paa Hjertet, men jeg vil dog ogsaa ved denne Leilighed udsige, at selv førend man brugte Midlerne i Sorø til at oprette en fuldstændig Latinskole, at selv før den Tid var det min Overbeviisning, at vi havde kun altfor mange Latinskoler, og at derfor, dersom der af Sorø Academies Midler skulde gives Noget til Understøttelse for Latinskoler, da maatte det først være, at man ophævede den Latinskole, man heel har oprettet for Sorø Academies Midler. Jeg skal ikke kunne sige, hvorvidt Communitetet eller Kjøbenhavns Universitet kunne have Raad til at afgive Noget til Latinskolerne i Landet, men at det der kun er til, som en Krone paa Latinskolerne, maatte være allernærmest forpligtet dertil, hvis det kunde og hvis det skulde komme an paa Slægtskabet, det synes mig klart; thi det er jo vist, at dersom vi tænke os Latinskolerne borte, saa vil det vel kunne blive meget lidt, vi kunne sige, at Universitetet i Kjøbenhavn var, — thi i sin Heelhed kan jeg idetmindste slet ikke see, at det er andet end en Examensanstalt for dem, som komme ud af Latinskolerne.

[...] |A:4093|

Grundtvig: Jeg skal ikke stræbe at forlige, hvad den forrige Cultusminister nylig anførte om, at det Academi, Christian den 8de havde besluttet at oprette, at det virkelig er ophævet, eller hvad den nærværende Cultusminister, om jeg husker ret, ifjor udtrykkelig lod mig forstaae, at det ikke var ophævet. Det maa altsaa staae ved sit Værd; og ligeledes skal jeg heller ikke indlade mig paa, om den |A:4094| ærede nærværende Cultusminister — om han veed eller ikke veed, at idetmindste de Holbergske Godser ikke ere skjænkede til nogen lærd Skole i Sorø, men ere skjænkede til Academiet. Jeg vil blot sige et Par Ord om, hvad begge de ærede Ministre talte om den folkelige og den lærde eller videnskabelige Dannelse som 2 Ting, der jo ingenlunde maatte staae eller sættes i Modsætning til hinanden. Thi derom ere vi aldeles enige, hvad *Ordlyden* angaaer; *men naar* Spørgsmaalet bliver, om enten det er os, som nu tale den folkelige og almindelige Oplysnings Sag, om det er os, som vil sætte den i Modsætning og i fjendtlig Modsætning til den lærde videnskabelige Dannelse, eller om det er den lærde videnskabelige Dannelse, som vi hidtil have havt, som har sat sig i Modsætning (Hør! Hør!) til den folkelige og almindelige Oplysning og Dannelse, — ja da ere vi vistnok aldeles uenige. Ligeledes ere vi aldeles uenige, naar de ærede Ministre meente, og især han, som først talte, udtrykkelig sagde det, at ved folkelig og almindelig Oplysning kunde der ikke og bør der ikke forstaaes Andet, end lidt af den, som lærde og videnskabelige Mænd havde, og at vi derfor altid skulde tænke paa, at Krummer ere ogsaa Brød, visse paa, at naar kun de Lærde bleve

ret lærde og ret videnskabelige, da vilde Folket ogsaa nok faae Alt det, de behøvede. Nei, det er ikke saa, og jeg paastaaer tvertimod, at den folkelige og almindelige Dannelse, det er den, som i ethvert Land skal være Roden til al anden Dannelse, og det er ene da, at denne kan blive levende, det er ene da, at den kan blive gavnlig, og komme til at bære sine Frugter, hvad enten det er til at oplyse Menneskelivet i det Hele, eller det er til at oplyse Menneskelivet i sin bestemte Skikkelse, som et Folkeliv i det Land, hvor vi leve.

[...]

|A:4211

7ode Møde.

Mandagen den 6te Mai.

[...] |A:4271

Grundtvig: Naar jeg har forlangt Ordet ved denne Leilighed, kan det naturligviis ikke være forat besvære enten den høitærede Marineminister eller Thinget med lang Tale om, hvad jeg maa ansee for ikke at for|A:4272staae og tildeels virkelig heller ikke forstaaer. Men jeg synes, at jeg dog ogsaa kunde have et Ord at tale her om adskillige af de Punkter, hvorom der var Meningsforskjellighed mellem den ærede Marineminister og Thingets Udvalg. Det *Første*, hvor jeg fandt, at jeg maatte tiltræde Udvalgets Indstilling, var i Henseende til vore Commandeurer og Admiraler. Og jeg kunde ikke, skjøndt jeg med spændt Opmærksomhed hørte paa den ærede Minister, finde i hans Svar Noget, som viste mig, at Udvalgets Mening i denne Henseende skulde være fejlagtig; thi jeg hørte ikke Andet, end at det, hvad man jo kunde forudsætte, vilde vække en Deel Misfornøielse, dersom Udsigten til dette Avancement blev borttaget, men jeg hørte ikke et Ord om det, som jeg lurede paa, og det var, at man kunde vise, at disse Poster virkelig mueligviis vilde blive af den Vigtighed og Gavnlighed for Land og Rige og især for dets Søforsvar, som de burde være, naar de skulde fortjene at beholdes. Jeg hørte ikke et Ord om det, som jo er en ganske almindelig Indvending, at saaledes som man nu bruger Søofficererne kan man aldeles ikke bruge dem, som ere i de høiere Grader, da det skal være under deres Værdighed at udcommanderes til saadanne Togter, som nu foretages. Og da jeg nu ikke troer, at der er megen Udsigt til, at vi skulde faae nogen anden Brug for vor Sømagt, kan jeg heller ikke finde, at der er sagt Noget til Forsvar for at beholde saadanne kostbare Indretninger.

Det *Andet* var naturligviis Søcadetacademiet, som Udvalget har fundet at være en altfor kostbar Indretning i Forhold til den Gavn,

som de kunde see at det gjorde. Den ærede Marineminister har jo ganske rigtigt sagt, at de ikke havde anført Noget, som kunde lede til at formindske Bekostningerne, da de egentlig kun syntes at rette deres Misbilligelse paa den Alder, hvori Cadetterne antoges, og andre saadanne Ting, som kunde angaae deres Dannelse til det Hverv, de vare bestemte til. Jeg vil i den Henseende vedkjende mig min Overbeviisning, og det er den, at et heelt saaledes indrettet Søcadetacademie anseer jeg for aldeles overflødigt og unyttigt. Jeg tvivler jo ingenlunde paa, at den ærede Marinemini|A:4273ster har Ret i, at naar man modtager Børn i deres 12te og i det seneste i det 14de Aar, at man da bedre kunde vilkaarlig afrette dem, end om de vare blevne ældre. Jeg tilstaaer ogsaa fuldkomment, at dersom det var, som den ærede Minister syntes at forudsætte, dersom det var det vigtigste, at de kunde godt bestaae ved en Examen, ligesaa vilkaarlig bestemt, ligesaa vilkaarlig, siger jeg, uden øiensynlig Hensyn til den Dygtighed, som de skulde lægge for Dagen, og som Landet venter af dem — jeg siger, at dersom det var Hovedsagen, at de kunde gjøre rigtig Rede ved en Examen for, hvad der stod i alle disse og hine Bøger, i alle disse og hine Sprog, saa vilde det vist ogsaa være ganske rigtigt at tage dem itide, medens man kunde faae dem til at lære, hvad de ikke forstaae og hvad de ingen Gavn have af. Dette indrømmer jeg, men kan deri aldeles ikke finde noget Forsvar for en saadan Indretning. Den ærede Marineminister talte jo nok om, at de andre Steder havde andre Skikke, og at f. Ex. i England var det ganske anderledes. Det er jo vist ogsaa saa, men naar den ærede Minister mener, at fordi de engelske Søofficere dog vist ikke kunde tage en saa god Examen som vore, at derfor skulde vi blive ved vor Skik, tør jeg mene, at naar den ærede Minister ikke kan sige, at de engelske Søofficerer staae, i Henseende til den Tjeneste Landet venter af dem, under vore, saa er der ikke mindste Grund til derfor at blive ved vor Skik. Det er vistnok heller ikke ganske saaledes, som den ærede Marineminister syntes mig at anføre, at Englænderne aldeles have forsømt Cadetdannelse hos dem, som skulde være Søofficerer. Jeg veed ikke rettere, end at man der har flere saadanne Indretninger paa Flaaden selv, men jeg kan rigtignok ikke antage, at det var den rette Dannelse til at blive Søofficerer, at lukke dem inde en Deel Aar paa Landjorden og lade dem sidde der og lære Grammatikker, mange Sprog o. s. v., men ved at man her holdt Skole for dem paa Søen, hvor de tillige bleve vant til ikke alene, som den høitærede Marineminister indrømmede, til Søgang men ogsaa til Alt hvad der forefalder paa en Flaades Skibe, som er i en saadan Virksomhed, som den engelske Flaade sæd|A:4274vanlig er. Det er vistnok, at ligesaa lidt som vi have en saadan Handelsmarine i det hele, ligesaa lidt kunne vi selv i Henseende til Forholdet i Tal skaffe vore tilkommende Søofficerer en saadan Øvelse, som England kan, men jeg seer derfor ikke mindste Grund til at vi ikke skulde

med det samme praktiske Øie som de, og med det samme praktiske Greb, som de have, stræbe til det samme Maal, til at have dygtige Mænd, som vide hvad de skulde gjøre og hvad Fædrenelandet venter af dem, og lader det forøvrigt være en Bisag, hvorvidt det, man kalder den finere Dannelse og Videnskabelighed, hvorvidt den kan følge med. Jeg mener saaledes, at der er slet intet tabt, men meget mere vundet derved, at der ikke sættes nogen Alder for dem, som vilde danne sig til Søofficerer. Det er ikke blot Mænd som Nelson og Duperré, som falde mig i Tanke, men det er først og sidst den gamle *Tordenskjold*, der, hvis der havde været sat en Aldersgrændse, da han kom her til Kiøbenhavn, aldrig kunde være blevet Søofficer her. Jeg anseer det ingenlunde for tilstrækkeligt, hvad den høitærede Marineminister har indrømmet, at man burde kunne fra Handelsmarinen let overgaae til Søofficerer. Det er ikke tilstrækkeligt siger jeg, uagtet ogsaa dette have vi hidtil savnet, og det er vist, at skulle vi vente at faae i Regelen dygtige Søofficerer til baade at taale Søen og til at føre Skibe samt til at kjæmpe, naar det gjøres behov, saa komme vi visseligen til at gribe til noget Andet end til en saadan Opdragelse, som jeg kalder en blot Afretning, som den, der, saavidt jeg veed, faaes paa Søcadetacademiet, og vi komme til at vælge dem, hvad ogsaa den høitærede Marineminister selv tilstod, dog i Grunden vilde være det Rette, vælge dem efter ganske andre Grunde, end efter de Udmærkelser, som de kunde faae ved en Examen, ikke om hvad de vide, ikke om hvad de kunne, men om hvad der staaer i deres Skolebøger. — I Henseende til Proviantgaarden og Opmuddringen, da kan jeg vel ikke have Stort at sige, jeg troer jo vistnok, som den ærede Marineminister sagde, at det er bleven meget bedre med Provianten, end det har været før, i den Tid, da det Ordsprog kom, og som ventelig ogsaa den høitærede Minister kjender: |A:4275“Saa skal du have det din Smørtyv, sagde Matrosen, da han faldt ned og slog Proviantskriveren ihjel.” Men jeg troer vistnok at det vilde befindes at være baade mindre bekosteligt for det Hele, og tillige mere tjenligt til at sikre gode Levnetsmidler til ethvert Brug, dersom man, istedetfor at gaae ud fra Anskuelsen paa og med og ved Proviantgaarden anskaffede til sin Tid, hvad jo ikke kunde falde vanskeligt, mener jeg at anskaffe i Kjøbenhavn, hvad der behøves. I Henseende til Opmuddringen synes mig, at jeg kan forstaae saameget, at, uagtet der var forsøgt, som den høitærede Minister sagde, en Licitation, hvor der to Gange slet Ingen kom og den tredie Gang kun kom Een, som ikke bød, saa, dersom det var, som den ærede Marineminister anmærkede, at man indtil den Tid og maaskee indtil nu ansaae det for umuligt at kunne overlade en saadan Beskjæftigelse, saa at sige, til sig selv, og man skulde altid føre Control baade med Anvendelsen af de Materialier, som man fik udleveret, og i Henseende til det, man tog op, om man tog det paa det rette Sted osv., saa kan jeg nok begribe, at det kunde blive saa

besværligt og vidtløftigt, at Ingen kunde indlade sig derpaa, men jeg vil blot spørge — jeg forstaaer mig ikke paa de Ting, — om det ikke er muligt, at man ved en saadan Leilighed kunde ligesom det ellers skeer, lade vurdere ordentligt, hvad man udleverede til de Folk, og da modtage det fra dem efter Syn, og om man ikke kunde betinge sig hos dem, hvad de skulde udrette og lade undersøge om det var udrettet, og saa synes mig at man ikke behøvede den Control, og da kan jeg ikke forstaae andet, efter Alt hvad jeg, saalænge jeg har levet, har bemærket, i alle Grene af offentligt Arbeide, og hvad der udføres paa Statens Bekostning, end at det vilde falde lettere end naar Staten baade skulde anskaffe, forestaae og bekoste Anvendelsen af Maskiner baade med og uden Damp.

[...]

|A:4657

76de Møde.

Tirsdagen den 14de Mai.

[...] |A:4685

ad §§ 4 til 10 incl.

1) Forslag af *Grundtvig, J. Christensen, L. Jensen, R. Sørensen, Jørgensen, Chr. Larsen, J. Rasmussen, Jagd, Johansen, Lunde, Schøler, P. Knudsen, Schiøtt, Clausager, Grønborg* og *R. Pedersen*:

§§ 4-10 med Alt, hvad der angaaer Erstatning til de nærværende Besiddere eller Brugere af privilegeret Hartkorn ved Udjevningen af Hartkorns-Skatterne, udgaae aldeles.

2) Forslag af *C. Jagd, J. Rasmussen, Lunde, Johansen, R. Sørensen, Jørgensen, L. Jensen, J. Christensen, P. Knudsen, Chr. Larsen, Schiøtt, Clausager, R. Pedersen, Grundtvig* og *Grønborg*:

At, hvis Nr. 1 antages, da at en ny Paragraph tilføies efter § 3 af følgende Indhold:

“Hvis enkelte Eiere eller Brugere af privilegeret Hartkorn, paa Grund af den særegne Maade, hvorpaa de have *erhvervet* sig denne Skattelettelse, tillige derved have *erhvervet* sig Adkomst til Erstatning for sammes Ophævelse, da kunne de indtil 6 Maaneder efter denne Lovs Kundgjørelse herom indgive Andragende til vedkommende Minister, som da, hvis Andragendet findes velbegrunnet, har at forelægge den næste Rigsdag en Lov desangaaende.”

[...] |A:4686

Grundtvig: Den fortrædelige Sag, som har vakt saa stor Misfornøielse og har foraarsaget saa megen Tvist, ogsaa i denne Forsamling, det er, som vi Alle vide, den Kjendsgjerning, at vore

Grever og Friherrer og andre Besiddere af privilegeret Hartkorn have i henved halvandethundrede Aar været skattefrie og selv i de sidste halvhundrede Aar havt en [A:4687](#) Skattelettelse paa det Heles Bekostning, og, dersom nu denne fortrædelige Sag kunde være tilfredsstillende afgjort ved at tie stille og reise sig op for nærværende Lovforslag, da skulde jeg gjerne gjøre begge Dele, ja, jeg skulde hellere end gjerne gjøre det, thi deels ønsker jeg af mit Hjerte Fædrelandet Fred og Enighed og Udslettelse af alt gammelt indbyrdes Nag, og tillige falde alle mine nærmeste Berørelser i Kredsen af de hidtil begunstigede Classer, saa jeg maa vel vide, hvor vanskeligt man der gaaer ind i den Betragtning, at intet Tidsløb og ingen Tidslængde kan give Hævd paa nogen borgerlig Uret eller Uligelighed, men at de meget mere i Tidens Længde blive utaalelige, og at de have den største Ulykke deraf, som ville holde paa, hvad umuligt kan beholdes; men det er min fulde Overbeviisning, at den saakaldte Afgjørelse, som ved nærværende Lovforslag skulde frembringes, at den er langt værre end slet ingen, og derfor maa jeg bede baade Thinget og Ministeriet, hvis det skulde være nærværende, om at høre mig taalmodigt herom, medens jeg skal stræbe at fatte mig saa kort og udtrykke mig saa klart, som jeg kan. Det nytter nu vistnok kun lidt at tale om, hvordan denne fortrædelige Sag kunde været endt paa en smuk og lempelig Maade, men jeg maa dog sige, at jeg vilde inderligt ønsket, at Regjeringen, om ikke før, saa dog ved Udskrivningen af den første Krigsskat, havde havt den Aandsnærværelse aabent at sige til Besidderne af det privilegerede Hartkorn, hvoraf der var nok tilstede i Stænderforsamlingerne — de vare noksom repræsenterede, — havde sagt til dem: Nu seer I selv, at, da vi Alle skulle gjøre de største Offre, saa kan Jeres Skattelettelse ikke vedblive en Dag længer; thi jeg er vis paa, havde Regjeringen gjort det, saa er der saa megen baade Æresfølelse og Fædrelandskjærlighed i de Begunstigedes Kreds, at Uligheden i Hartkornsskatten vilde være bleven aldeles hævet, uden mindste Knur fra deres Side, naar man da kun ikke tillige havde paalagt Godsejerne de $\frac{2}{3}$ af Krigsskatten paa deres Fæsteres Hartkorn, og jeg er fremdeles vis paa, at, naar Uligheden saaledes virkelig var bleven hævet, da vilde Bønderne ogsaa til godt Forlig uden Knur ladet de hidtil Begunstigede [A:4688](#) for deres Livstid være fritagne for de saakaldte communale Byrder, som de sædvanlig sætte høiest Priis paa (Nei! Nei!). Nu er det imidlertid ganske anderledes; nu foreligger der os et Lovforslag, hvorefter det kun skulde lade, som om Uligheden i Beskatningen var hævet, det skulde kun lade saa, skjøndt her ikke er nogen Ophævelse, men en Afløsning, ja, skjøndt Begunstigelsen paa det Heles Bekostning behandles som et Slags Eiendom, hvorfor der skal gives Erstatning, ja, skulde egentlig gives fuld Erstatning, saa det kun er en Føielighed mod Folkemeningen, kun en Indrømmelse til de

Misbegunstigedes Misfornøielse, at man har afstumpet Erstatningen, saa at det efter de nuværende Kornpriser ei skal være en heel Td. Byg, men kun 5 eller 6 Skpr., som de Begunstigede skulle have aarlig for hver Tønde af deres begunstigede Hartkorn; ja, det er endnu værre, fordi det er en halv Forholdsregel, thi som alle halve Forholdsregler vilde den gjøre Ophavsmændene Skam og gjøre Alle misfornøiede. At nu den høitærede Indenrigsminister har forelagt os et saadant Lovforslag, ja, det kan jeg jo vistnok ikke godt forstaae Grunden til; thi mig synes, at, naar han ikke vilde eller turde foreslaae en virkelig Ophævelse af Uligheden i Beskatningen, da maatte han have indskrænket sig til et Forslag om at gjøre Communalbyrderne lige, og saa lade Uligheden i Hartkornsskatten bestaae, til den faldt af sig selv, som den jo maatte falde, saasnart der skulde forelægges Folkethinget et Forslag om en ny Skat af Varighed; thi ved Forelæggelsen af en saadan Fredsskat, som jo Finantsministeren aabent har forudsagt os, at vi maae være belavede paa, — ved Forelæggelsen deraf maatte jo Folkethinget nødvendigviis bede Regjeringen først at beregne sig til Indtægt, hvad Besidderne af det begunstigede Hartkorn hidtil havde betalt for lidt, og da kun at ligne hvad der gik derover og behøvedes paa det Hele. Jeg har jo nok hørt, at det forleden fra Ministerbordet blev lagt os paa Hjerte, at Forslaget til denne Afløsning eller Erstatning, det var ikke noget nyt Paafund af det nærværende Ministerium, men det var som en Arv fra den forrige Indenrigsminister, fra det forrige Rentekammer og den forrige Stændertid, **A:4689** men det synes mig ikke, at det hænger saa ganske rigtigt sammen med denne Arvegang, og, naar det hænger allerrigtigst sammen, saa tør jeg mene, at baade hvad den forrige Indenrigsminister, det forrige Rentekammer og den forrige Stændertid angaaer, da vil det være bedst, baade for det nærværende og ethvert tilkommende Ministerium *forsaavidt* at gaae baade fra Arv og Gjæld. Jeg formener saaledes, at den forrige Indenrigsminister, han gik selv fra alle sine Forslag, da han gik fra sin Post, og i Henseende til det forrige Rentekammer, da mener jeg virkelig at under Krigsomstændigheder, som de nærværende, da, naar store nye Skatter maatte kræves af Folket, at da vilde det uden alle Complimenter have ophævet Uligheden i Hartkornsskatterne, ligesom det samme Rentekammer endnu før Stændertiden i 1802 gjorde det første Skridt, som koster, ved at lægge en Skattebyrde paa det indtil den Tid skattefrie Hartkorn, men derom vil jeg ikke tvistes med Nogen; thi jeg mener fremfor Alt, at det er hverken det forrige Rentekammer eller det forrige Cancellies Fodspor, hvori enten det nærværende eller noget tilkommende ansvarligt dansk Ministerium er kaldet til eller kan forsvare at træde. Det er en ny ligelig og folkelig Tingenes Orden, som de ere kaldede til at gennemføre i Forening med et Folkeraad, som hverken vil eller maa træde i

Stænderforsamlingens Fodspor. Ja, Stændertiden er forbi, der maa komme en virkelig Folketid efter den, om vi skulle fare vel, og det er min fulde Overbeviisning, at en saadan virkelig Folketid, den vil ogsaa komme i Danmark til fælles Gavn og fælles Glæde, naar man kun vil og tør vove *uden Erstatning* at ophæve alle Begunstigelser paa det Heles Bekostning, det være sig for enkelte Personer eller enkelte Classer. Jeg siger ikke blot de Begunstigelser, som have været knyttede til Adel, Rang og Titel, men alle saadanne Begunstigelser, hvad enten de have været knyttede til Hovedgaardstaxt, eller til Hovedkjøds Salg, eller til hvad som helst, men jeg veed ingen Afvigelse fra denne Ligeligheds Grundsætning, som alle Kyndige indsee og indrømme, ingen Afvigelse derfra, som i Danmark vilde være forargeligere og vilde vis|A:469oseligere hævne sig end netop den, at ville give de hidtil begunstigede Hartkornsbesiddere en Erstatning, fordi vi af tvingende Nødvendighed maae lade deres Skattelettelse ophøre. Det er min fulde Overbeviisning, at det vilde have de allersørgeligste Følger, og disse Følger ere det, jeg især vil anbefale baade til Thingets og Ministeriets Opmærksomhed. Havde nemlig de af vore Lovkyndige, som have talt Afløsningens eller Erstatningens Sag, end kunnet overbevise mig om, at, hvad de her kalde Retfærdighed, det er den formelle Ret, virkelig var paa de Begunstigedes Side, og *burde* gjælde mere, end hvad jeg her kalder retfærdigt, det er Folkets utabelige Ret til Ligelighed i Beskatning som i Alt, saa at, naar man beskatter Hartkornet, saa skal det ogsaa være lige beskattet, selv da vilde og maatte jeg dog sige: denne juridiske Retfærdighed, den stemmer nu engang ikke overeens med det danske Folks Retsfølelse og Retsbegreb, saa at de misbegunstigede Skatteydere, de ville ikke alene føle sig høilig forurettede, men ogsaa høilig fornærmede, naar man vilde fortælle dem, at nu er Uligheden hævet, skjøndt de maatte være belavede paa at *skatte*, for at give de begunstigede Hartkornsbesiddere Erstatning. Var det nemlig endnu ikke indlysende for hele Folket, saa maatte det dog snart blive det, og saa er det dog allerede indlysende baade for Ministeriet og for Folkethinget, at her er ingen Statsenkekasse og her er ingen Rigsdagskasse, hvoraf der kan udredes enten Erstatning eller Sjælegave til dem, som hidtil have været begunstigede paa det Heles Bekostning. Alt, hvad vi bevilge, maa Folket betale, og da nu den forrige Regjering har efterladt Folket et tomt Skatkammer og en svær Gjæld, som vi allerede under Krigen betydeligt have forøget, saa kunne vi let forudsee, at til at svare Renter deraf, maae der ogsaa paalægges nye Skatter, altsaa maae der ogsaa paalægges ny Skat for at svare Renter af de 2 Millioner eller 1 1/2 Million, som man siger vi efter Retfærdigheds- eller Billighedskrav skulle give de hidtil begunstigede Hartkornsbesiddere Forskrivninger for, og nu spørger jeg, troer man virkelig, at de saalænge misbegunstigede Skatteydere

godt ville kunne finde sig i at beskattes yderligere blot for at give dem Erstatning, der altfor længe |A:469| have været begunstigede paa deres Bekostning, jeg spørger derom, thi jeg bekjender: den Tro har jeg ikke, den Tro kunde jeg ikke have, om ogsaa endnu Bønderne, over hvem det just nærmest og kjendeligst vil gaae ud, om de ogsaa endnu vare troskyldige nok til at tænke, at de havde kun med Statskassens Indtægter og slet ikke med dens Udgifter at gjøre, eller om de ogsaa endnu vare aldeles blinde for den Ulighed i Hartkorns Skatterne, som hidtil har bestaaet; men nu er det jo ikke saa, nu har man ogsaa tidt med Flid gennem mange Aar stræbt at henvende deres Opmærksomhed netop paa denne Ulighed i Hartkorns-Skatterne, som en af de aabenbareste og uforsvarligste Forurettelser, der allerførst maatte raades Bod paa. Saaledes staaer Sagen, og hvordan vil og hvordan maae de da blive tilmode, naar man fortæller dem, og de see selv, at de efter den lovfaste Forskrivning skulde belave sig paa til Verdens Ende at bære den uforholdsmæssige Skattebyrde, som de hidtil med god Grund haabede ethvert nyt Aar at blive qvit. Jeg har nok hørt, at man siger, at denne Misfornøjelse, den vil ikke blive nær saa stor, som jeg troer, den vil idetmindste paa Øerne være ubetydelig. Jeg har hørt det, men jeg vil dertil kun gjøre den lille Bemærkning, at den ærede Rigsdagsmand, som stærkest udtalte denne Paastand, han fremstillede netop Sagen saaledes, at de Bønder, som godt vilde finde sig i denne Erstatningslov, de vilde dog tillige høirøstet erklære den for uret, og saaledes ere vi da langt mere enige, end det kunde synes; thi jeg troer visselig ikke, at de danske Bønder enten for denne Forurettelse eller for endnu langt større vilde gjøre Opstand; men jeg troer kun, at de ville ikke finde sig deri uden et stort og et farligt Nag baade til dem af deres Medborgere, for hvis Begunstigelse de skulde skatte og til den Rigsdag, som bevilgede det, og det kalder jeg en stor Ulykke (Hør!). Jeg har ogsaa hørt, at man har trøstet sig med og vil, at Bønderne skulde trøste sig med, at de her kun gav deres Æble bort, for at faae en Pære igjen; trøste sig med, at, naar de i denne Sag gave Godseierne hvad de ingen Ret havde til, saa skulde i en anden Sag Godseierne, enten med det Gode eller med det Onde, give en stor |A:469| Deel bort af hvad de havde Ret til; men jeg har ligefra Begyndelsen vistnok med Rette erklæret dette for en Regning uden Vært, og jeg vil hertil lægge, at, om det end ikke var saa, om Regningen forresten var aldeles rigtig, saa kan jeg ikke forstaae, at man kan gjøre den uden at glemme baade det Hele og alle de misbegunstigede Skatteydere, som ere Selveiere, at glemme alle dem over *Fæstebønderne*, og de skulde jo ligesaa lidt som Grever og Friherrer begunstiges paa det Heles Bekostning. Jeg kan derfor paa dette yderste Trin, hvortil denne Sag er kommen her, ikke andet end foreslaae, da jo sagtens Ministeren ikke selv vil tage Lovforslaget tilbage, da foreslaae Thinget, enten at

udelade Alt, hvad der angaaer Erstatning, eller at forkaste det hele Lovforslag, og det sidste, det foreslaaer jeg saameget dristigere, som jeg kan forudsee, og tør forudsige, at der vil aldrig være noget ansvarligt Ministerium, der forelægger os Forslag til en Fredsskat, uden at det ogsaa først berigtiger denne Sag. Endelig vil jeg bede dem, som dele min Overbeviisning, at, hvad enten vi skulle være faa eller mange, at ville staae fast til Enden, for at Folket dog kan see, at, hvad Folket kalder Uret, det har ogsaa fundet urokkelig Modstand i Folkethinget (Hør!).

[...] **[A:4698]**

1) Nr. 2. Forslag af *C. Jagd, J. Rasmussen, Lunde, Johansen, R. Sørensen, Jørgensen, L. Jensen, J. Christensen, P. Knudsen, Chr. Larsen, Schiøtt, Clausager, R. Pedersen, Grundtvig og Grønborg*:

At, hvis Nr. 1 antages, da at en ny Paragraph tilføies efter § 3 af følgende Indhold:

“Hvis *enkelte* Eiere eller Brugere af privilegeret Hartkorn, paa Grund af den særegne Maade, hvorpaa de have *erhvervet* sig denne Skattelettelse, tillige derved have erhvervet sig Adkomst til Erstatning for sammes Ophævelse, da kunne de indtil 6 Maaneder efter denne Lovs Kundgjørelse herom indgive Andragende til vedkommende Minister, som da, hvis Andragendet findes velbegrundet, har at forelægge den næste Rigsdag en Lov desangaaende.

over hvilket der var begjæret Navneopraab af følgende Medlemmer: Jagd, Rasmussen, Johansen, Jacobsen, Boisen, Schroll, Jørgensen, Nørgaard, L. Jensen, Schøler, R. Sørensen og Winther, blev, som det af nedenstaaende Liste vil erfares med 64 mod 28 Stemmer *forkastet*.

Ja.

Boisen.	Jensen, L.
Christensen, J.	Johansen.
Clausager.	Jørgensen.
Grundtvig.	Knudsen, P.
Grønborg.	Larsen, Chr.
Hansen, C. H.	Lunde.
Hansen, J. A.	Monrad.
Jacobsen.	Olesen.
Jagd.	Otterstrøm.
[A:4699] Pedersen, R.	Schroll.
Rasmussen.	Schøler.
Rovsing.	Sørensen.
Rée.	Wilkens.
Schack.	Winther.

Nei.

Alberti.	Knudsen, J.
Andresen.	Kofoed.

Black.	Krieger.
Boserup.	Larsen, J. E.
Bregendahl.	Linnemann.
Broberg.	Lykke.
Christensen, B.	Madvig.
la Cour.	Marckmann.
Damgaard.	Mourier.
Damkjer.	Neergaard.
David.	Nørgaard.
Drewsen, M.	Oppermann.
Drewsen, J. C.	Ostermann.
Frølund.	Ottesen.
Fuglede.	Pedersen, P.
Gleerup.	Poulsen, C. M.
Gottlob.	Rosenørn.
Gram.	Rothe.
Hall.	Rotwitt.
Hansen, C. A.	Sidenius.
Hansen, F. A.	Simonsen.
Hansen, L.	Skau.
Heggelund.	Spandet.
Hermansen.	Sponneck.
Hjerrild.	Steen.
Hoffmeyer.	Stockfleth.
Hækkerup.	Thomsen.
Høier.	Timm.
Jensen, Chr.	Tscherning.
Jespersen.	Ussing.
Ingstrup.	Wegener.
Kampmann.	With.

Stemte ikke.

Barfod.

Fraværende med Orlov.

Schiött.

Fraværende.

Bardenfleth. Clausen.

Buntzen. Fenger.

2) Nr. 1 Forslag af *Grundtvig, J. Christensen, L. Jensen, R. Sørensen, Jørn A:4700 Jensen, Chr. Larsen, J. Rasmussen, Jagd, Johansen, Lunde, Schøler, P. Knudsen, Schiött, Clausager, Grønborg, og R. Pedersen:*

§§ 4-10 med Alt, hvad der angaaer Erstatning til de nærværende Besiddere eller Brugere af privilegeret Hartkorn ved Udjevningen af Hartkorns-Skatterne, udgaae aldeles.

over hvilket Ændringsforslag der ligeledes var begjæret Navneopraab af de samme Medlemmer, som nys anført, blev, som det af nedenstaaende Liste vil erfares, *forkastet* med 73 Stemmer

Ja.

Boisen.	Jørgensen.
Christensen, J.	Knudsen, P.
Clausager.	Larsen, Chr.
Grundtvig.	Lunde.
Grønborg.	Pedersen, R.
Jacobsen.	Rasmussen.
Jagd.	Schroll.
Jensen, L.	Schøler.
Johansen.	Sørensen.

Nei.

Alberti.	Hansen, F. A.
Andresen.	Hansen, L.
Black.	Heggelund.
Boserup.	Hermansen.
Bregendahl.	Hjerrild.
Broberg.	Hoffmeyer.
Christensen, B.	Hækkerup.
Clausen.	Høyer.
la Cour.	Jensen, Chr.
Damgaard.	Jespersen.
Damkjer.	Ingstrup.
David.	Kampmann.
Drewsen, M.	Knudsen, J.
Drewsen, J. C.	Kofoed.
Fenger.	Krieger.
Frølund.	Larsen, J. E.
Fuglede.	Linnemann.
Gleerup.	Lykke.
Gottlob.	Madvig.
Gram.	Marckmann.
Hall.	Monrad.
Hansen, C. H.	Mourier.
Hansen, C. A.	Neergaard.
A:4701 Nørgaard.	Simonsen.
Oppermann.	Skau.
Ostermann.	Spandet.
Otterstrøm.	Steen.
Ottesen.	Stockfleth.
Pedersen, P.	Thomsen.
Poulsen, C. M.	Timm.
Rovsing.	Tscherning.
Rée.	Ussing.
Rosenørn.	Wegener.
Rothe.	Wilkens.
Rotwitt.	Winther.
Schack.	With.
Sidenius.	

Stemte ikke.

Barfod. Hansen, J. A.
Olesen.

Fraværende med Orlov.

Schiøtt.

Fraværende.

Bardenfleth. Buntzen.
Sponneck.
[...]

[A:iii]

Rigsdagstidende.

Forhandlingerne paa Folkethinget

1ste Session 1850.

3^{die} Bind.

Nr. 312-454.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker *Bianco Luno*.

[A:5026]

81de Møde.

Torsdagen den 23de Mai.

[...] [A:5052]

Grundtvig: Hvad den ærede Rigsdagsmand, som har stillet dette Forslag, nylig sagde, hvorfor han ikke har villet stille det som et

Ændringsforslag til Loven, som handlede om denne Gjenstand, det maa jeg tilstaae, at jeg ikke forstod, og jeg kan derfor heller ikke have nogen egentlig Mening om det; thi mig synes, at han sagde, at det maaskee kunde have havt skadelig Indflydelse paa denne Lov, ifald hans Ændringsforslag ikke var gaaet igjennem, og det forstaaer jeg ikke. Jeg kunde tænke mig, dersom det var gaaet igjennem, at det da muligviis kunde være skadeligt, men var det ikke gaaet igjennem, synes det mig ialfald at det havde været uskadeligt. Men hvorfor jeg har villet tage Ordet, det var forat yttre min Mening om, at alle saadanne Bestemmelser nødvendigviis maa forfeile deres Hensigt; thi jeg kan aldeles ikke forstaae, at der skulde vindes Noget ved at indføre nogen Slags Tvang i den Henseende. Jeg kan aldeles ikke forstaae, at det skulde være gavnligt at gjøre Andet, end at overlade det baade med Huusleilighed og alt andet Saadant til dets egen fri Gang. Har man virkelig gjort det umuligt for Huusmændene at kunne finde Huusleilighed, naar de saa syntes, mod at bestemme sig til et vist Arbeide som en Afgift af Huset, saa har man efter min Mening gjort noget Galt; men det bliver vistnok ikke bedre derved, at man ogsaa paa den anden Side vil foreskrive en unaturlig Tvang og saaledes forhindre, at Eiendomsbesidderne følge deres naturlige Tilbøielighed til at nedbryde de Huse, som de ikke finde nogen tilstrækkelig Brug for. Alle saadanne Ting anseer jeg for skadelige, og derfor skal jeg stemme mod Lovforslagets videre Fremme.

[...]

|A:5110

82de Møde.

Fredagen den 24de Mai.

[...] |A:5169

Grundtvig: Ja, jeg har før, blandt de faa Lyder, som jeg i Forbindelse med mange Dyder har fundet hos Danneqvinden, bemærket, at der var een, som de gode Dannemænd tidt maatte sukke over, og det var den, at Danneqvinden, naar hun opgjør sit Budget, sjelden eller aldrig spørger, hvor Pengene skulle komme fra, troer, at de ville nok findes, da hvad der skal til, jo skal til, men jeg vil idag tage min Bebreidelse mod Danneqvinden tilbage, fordi jeg, især ved Pensionslovens Behandling, har seet, at saaledes maae de gode Dannemænd dog nok i Reglen ville have Overslaget, saa at man først bestemmer hvad der skal og bør være Udgift, og saa overlader det til Vedkommende, om ogsaa Midlerne dertil, om ogsaa Indtægten vil lade sig finde. Nu, naar man anvender dette paa den hele Statshuusholdning, saa er det jo vistnok en meget alvorlig

Sag, en meget alvorlig Sag, fordi det kan, i det Ringeste efter de gamle Regnebøger, aldrig Andet end omsider føre til en reen Statsbankerot, men da jeg rigtignok troer, at der ikke er noget Haab om, for Øieblikket at gjøre en anden Tankegang gjældende, end ikke, naar man viste, hvad der jo var meget let at vise, at, selv længe før det fører til en saadan Statsbankerot, da maa det gjøre et trykkende Skatte-, Told- og Consumptionssystem nødvendigt, et saadant System, som nødvendigviis baade udtømmer Formuen og forebygger Velstanden. Jeg troer, som sagt, der er ikke noget Haab om, at i det Hele Tankegangen endnu vil blive anderledes i dette Stykke, og jeg skal derfor ogsaa ved denne Leilighed tage mig det saa let som muligt; jeg skal kun i Henseende til Pensioneringen stræbe at vække en Tvivl om dens Nødvendighed og selv om dens Forenelighed med den nye Tingenes Orden, som jeg dog formoder, det danske Folk vil kræve virkelig gennemført. Ogsaa dette Lovforslag, tilstaaer den høitærede Finantsminister, har hjemme i den forrige Stændertid, og han anfører selv, at det i en vis Grad i **A:5170** Henseende til Enkerne stiller Embedsstanden endnu gunstigere end før, og, skjøndt det nu ikke er ubegribeligt, saa er det dog i mine Tanker meget beklageligt, om Stændertiden skal blive ved at spørge baade hos Ministrene og her paa Rigsdagen (Ja!), saa at fordi Embedsstanden under Enevoldsmagten opslugte alle de andre Stænder, og blev, som Pharaos magre Køer, dog ved at være lige mager og at trænge ligefuldt til Mere, at fordi det har været saa, at Embedsstanden da ogsaa nu herefter, da Enevoldsmagten netop er bleven deelt, for at redde Folket fra ogsaa at blive opslugt, at da Embedsstanden skal endnu fremdeles ligesaadan næres og om muligt mættes paa Folkets Bekostning. Den høitærede Finantsminister har desuden selv bemærket, at dette Pensioneringssystem, dette Mættelsessystem i Danmark er ikke ganske principmæssigt, men at det endog er noget inconsequent, det vil altsaa sige paa Dansk, at det med Sammenhængen ikke hænger rigtigt sammen, og den høitærede Minister kunde gjerne have brugt meget stærkere og tillige meget tydeligere Udtryk, thi jeg veed virkelig ikke noget latterligere Træk i alle Holbergs Comedier end det, som Finantsministeren selv har anmærket som en Inconsequents, den umaadelige Urimelighed, at man i Danmark paa den ene Side forudsætter, at i Regelen have Embedsmændene Sulteføde, saa at man maa trøste dem med et godt Naadsensbrød, naar de ere udtjente, men at paa den anden Side skulle Embedsmændene ikke blot af deres Sulteføde skatte til Staten, men de skulle ogsaa sætte i Enkekassen eller i Livsforsørgelsesanstalten for deres Koner og Børn, for det Tilfælde, at Manden skulde sulte ihjel før de (almindelig Latter). Den høitærede Finantsminister slog det imidlertid hen med den Talemaade, at det er et blandet System, der hænger nøie sammen med den for Danmark eiendommelig

jævne og humane Opfattelse af Livsforholdene, der saameget har bidraget til her at formindske Adskillelsen mellem de forskjellige Stænder; men det gaaer virkelig ikke an at tage sig denne Sag saa let, og den smukke Talemaade vil, saavidt jeg kan forstaae det, slet ikke sige andet, end at man i Danmark er for dum til at bære sig klogere ad. Dette troer jeg nu virkelig ikke er |A:5171|Tilfældet, uagtet det er ganske sandt, at i dette Stykke, som i Alt, hvad der angaaer det virkelige Liv, der trænger man vistnok meget høit til en bedre Oplysning, end de dertil beskikkede Embedsmænd hidtil have meddeelt Folket (Hør!), bedre, end de have meddeelt, skjøndt jeg gjerne troer, at de have meddeelt den saa godt, som de havde den selv; thi de have vistnok selv i Regelen manglet Oplysning om alt det Liv, som hverken staaer eller gaaer i deres Skolebøger. Under denne sørgelige Mangel paa Livsoplysning og sand Leveklogskab, da troer jeg gjerne, at, dersom man kunde gjøre det hele danske Folks Mandkjøn til Embedsmænd med smaa, men dog visse Levebrød, og med Udsigt til en Pension for dem og deres Koner og Børn, da troer jeg rigtignok gjerne, at i det nærværende Øieblik hartad hele det danske Folk gik ind paa denne Tankegang trods hele dens Latterlighed (Latter!); men, da dette til Lykke ikke er muligt, saa troer jeg virkelig, at det danske Folk, paa Embedsmændene og deres Koner og Børn nær, vilde findes tilgængeligt for den simple Oplysning, at man skal have saa faa Embedsmænd som muligt, og man skal lønne dem saa godt, som man kan, medens de gjøre deres Tjeneste, og, hvis de have tjent godt og længe, skal man give dem Naadsensbrød; men forøvrigt skal man lade Vorherre og dem selv sørge baade for deres Alderdom og for deres Koner og Børn. See, dette vil være den Ligelighed, som baade efter den nye Tingenes Orden maa kræves i Livet, og som, saavidt jeg kan forstaae, al sund Menneskeforstand tilraader; thi saaledes maae jo Alle, Bønder og Borgere, slide for Føden og Klæden, medens de have Kræfter, og lade det komme derpaa an, hvordan det skal gaae, naar de blive gamle (Hør!), og hvad der skal blive af, naar de falde fra; saaledes er det jo, og det er jo aabenbart, at, jo mere de Andre skulle lægge ud for Embedsmændene i deres Alderdom og for deres Koner og Børn, desmindre kunne de selv lægge op for deres egen Alderdom og for deres egne Koner og Børn. Det er ogsaa mærkeligt, at selv vort Udvalg har foreslaaet, at endeel Statsembeder og saa mange som muligt skulde besættes med Mænd, der omtrent sættes paa lige Fod med andre |A:5172|Arbeidere, der fik den Løn, som deres Arbeide var værd, men i Reglen intet Løfte, ingen Udsigt til Pension. Det er jo mærkeligt, at Udvalget har gjort det, og Grunden til, at Udvalget ikke har foreslaaet det Samme om alle Embedsmænd, den Grund klinger jo artig nok, fordi der skal være en stor Deel Statsembeder, som enten udkræve en vidtløftig og bekostelig Fordannelse, eller en livsvarig Opoffrelse fra Embedsmændenes Side for det Fag, hvortil

de indvie sig. Jeg siger, det er meget artig; men ved nøiere Overveielse er det jo ogsaa blot en Artighed, som Udvalget derved siger alle vore saakaldte studerede eller videnskabeligt dannede Embedsmænd. Det er kun en Artighed, der siges dem, thi den høitærede Finantsminister har allerede bemærket, at, hvad Pensioneringen angaaer, da holder denne Skilsmisse slet ikke Stik; han har nemlig med megen Grund udhævet, at, naar man søger Embedsmænd udenfor disse, med en vidtløftig og bekostelig Fordannelse Begavede, da gjør man det jo aabenbart, fordi man har noget Vigtigt, som man vil have udrettet og som disse med den vidtløftige og bekostelige Fordannelse, enten ikke forstaae, eller dog ikke kunne gjøre nær saa godt, og at det i begge Tilfælde vilde være forgjæves at tænke, at man skulde faae en saadan Nødhjælp for bedre Kjøb, end man kan faae den sædvanlige Tjeneste. Jeg skal derfor heller slet ikke gaae nærmere ind paa den ligesaa urimelige som vidtløftige og bekostelige Fordannelse, som efter den gamle Slendrian kræves af en stor Mængde Embedsmænd, uden mindste Hensyn til, om ogsaa deres Dygtighed til at være og gjøre, hvad de skulle, derved enten fremmes eller forhindres, denne kostbare Fordannelse, som den gamle Regjering krævede og derved ganske rigtigt paatog sig en vis Forpligtelse til at sørge for alle disse Folk, baade med Koner og Børn, jeg skal ikke indlade mig derpaa, men jeg skal holde mig til det ganske praktiske Spørgsmaal, som dog allerede er besvaret, og som jeg derfor kun skal berøre, det Spørgsmaal, om der da virkelig findes at være en saa stor Trang paa Embedsmænd med en vidtløftig og bekostelig Fordannelse og med den saakaldte livsvarige Opoffrelse for Faget; jeg **IA:5173** spørger, om der er saadan Trang paa dem, at de maae kjøbes med Løfte om Pension baade for dem og for deres Koner og Børn, eller om man ikke kan faae dem for bedre Kjøb; det er allerede besvaret, siger jeg, og derfor skal jeg ikke opholde mig derved, men sige, at saa seer jeg heller ikke den mindste Grund, hvorfor Folket skulde udrede en endog uberegnelig stor Sum til Pensioner, enten efter den ene Scala eller den anden. Det er ogsaa mærkeligt, at Ingen har støttet Nødvendigheden af en saadan Almeenpensionering paa Vanskeligheden i at faae saa gode Embedsmænd, som vi have havt dem hidtil, men at Ordføreren erklærede, hvad der ogsaa har fundet Gjenlyd synes mig fra flere Sider, at den lovfaste Pensionering var nødvendig, fordi Embedsmændene nu ere komne i et større Afhængighedsforhold af Regjeringen, end de hidtil have været, saa at det eneste Værn mod stor Vilkaarlighed vil være deres Ret til Pension og deres Ret til en skikkelig stor Pension, selv om de i en meget kort Tid havde været Embedsmænd. Jeg skal lade det staae ved sit Værd, baade om det virkelig er sandt, at Embedsmændene ved Omsvinget i 1848 kom i et større Afhængighedsforhold, det vil sige de lavere Embedsmænd i et større Afhængighedsforhold til de

høiere, end de vare før, og jeg skal ligeledes lade det være lidt uomtalt, hvorvidt deres Berettigelse til Pension strax, naar de vare komne i Embede, vilde sikkre dem mere Selvstændighed; men jeg vil kun sige, at denne Selvstændighed, som man taler om, skulde findes hos Embedsmændene, og som skulde næres derved, at den Selvstændighed er for Folket af en saa uberegnelig Natur, at den vilde være meget for dyrekjøbt ved at give dem Ret, endogsaa Ret til over Alt, hvad der hidtil er bleven fulgt, give dem Ret til saadanne Pensioner, saa at det blev Folket, der skulde betale for al den Vilkaarlighed, som Ministeriet i denne Henseende kunde udøve. Jeg skal derfor, skjøndt det ikke kan ventes at ville nytte videre, stemme fra først til sidst mod hele dette Lovudkast; thi vel kan det i denne Henseende som i saa mange andre være et meget slemt Chaos, hvori Sagen ligger, men, da Loven selv, efter den høitærede Finantsministers Tilstaaelse, kun hænger daarligt sammen, **A:5174** og da, efter Alt hvad der kunde skjønnes eller jeg har kunnet skønne, efter hvad jeg hørte, ei er synderligt Haab om, at Folkets Udgifter ville blive mindre paa nogen af de foreslaaede Maader, og da de efter min Overbevisning, og som baade Ministeriet og Thinget synes at dele, allerede have været, hvad vi maae kalde i Længden utaalelige, saa kan jeg ikke sige Andet end at man hellere bør lade det gaae som det kan, indtil man bliver lidt klogere og lidt billigere mod Folkets Pung. Det maa hellere gaae saaledes en kort Tid, end at vi nu skulde gjøre Noget lovfast, der dog vil findes at være fuldt saa utaaleligt som det nærværende, og som aabenbart vil være meget vanskeligere at forandre, end det nærværende Chaos kan være at ordne.

[...]

A:5220

84de Møde.

Mandagen den 27de Mai.

[...] **A:5233**

Til § 5.

[...]

Af Grundtvig:

11) Helst (principalt):

Slutningen fra Ordene "de bestemme" ændres saaledes:

"De bestemmes efter de Paagjældendes Trang dertil og med Hensyn paa, hvorvidt de, ved at ansættes i lønnede Stillinger, kunne rettere forsørges".

I andet Fald (subsidiært):

Slutningen: “De bestemmes — Pension vil blive” udelades.

Til §§ 7 - 11.

Af Grundtvig:

12) Helst (principalt):

Disse Paragrapher udelades:

I andet Fald (subsidiært) foreslaaes en ny Paragraph, saalydende:

“Størrelsen af Livrenterne efter den Inddeling, som maatte blive opstillet, skal i sin Tid bestemmes ved Lov”.

[...] **A:5241**

Til § 30.

Af Grundtvig:

36) Paragraphen foreslaaes at skulle lyde saaledes:

“Der skal, saavidt muligt, oprettes Hvilesteder for de saarede eller udtjente Krigere, som helst ønske der at underholdes”.

[...] **A:5243**

Grundtvig: Naar jeg idag og fremdeles ligesom fra allerførst stemmer imod dette Lovforslag, da er det naturligviis ikke, fordi jeg misunder paa nogen Maade dem, der kæmpe og bløde for den danske Sag, noget af al den Paaskjønnelse og Belønning, som de have fortjent og kunne finde, skjøndt jeg vistnok troer, at hvor store og sikke Løfter om Livrente vi end give, saa ville alle disse Løfter dog ikke skabe en eneste tapper Landsoldat; men jeg stemmer mod dette Forslag, fordi det i mine Øine er baade ubetimeligt og urimeligt. Lovforslaget er i mine Øine aldeles ubetimeligt, midt under en Krig, som den nærværende; thi at vi under den skulle fast bestemme, hvormange Rigsdaler i Livrente vi ville give til alle dem, der lide Skade enten i den eller i nogen følgende Krig, det kan jeg ikke kalde andet end saare ubetimeligt, da vi derved vilde komme til at forskrive os, vi vidste selv ikke til hvor store Udgifter, og det er klart, at det ville være til stor Skade og Fortrydelse paa begge Sider, hvis det bagefter skulde opdages, at vi havde lovet mere, end vi kunde holde. Alt **A:5244** saa, det er vist, dersom jeg ikke tænker meget feil, er det ubetimeligt, og jeg tør troe, at det eneste betimelige vil være, hvad jeg strax tog mig den Frihed at bemærke, at der bevilges en Sum til for Øieblikket at hjælpe paa alle de Saarede eller Vanføre og Faldnes Efterladte, som maatte trænge dertil. Men selv, hvis Lovforslaget om Livrente til alle dem, som blive saarede i Krigen eller blive syge af Krigen, ikke var i mine Øine saa aldeles ubetimeligt, saa maatte jeg dog finde det aldeles urimeligt, thi selv om Danmark var det rigeste Land i Europa, saa vilde det dog i mine Øine være aldeles urimeligt at fastsætte en Livrente for alle dem, der komme til Skade i Krigen, hvad enten de saa trænge dertil eller ikke; thi Følgen deraf maatte jo blive, at der under en eller anden Skikkelse maatte opkræves en Skat, baade af Folk, som havde Raad til at betale den og af dem, som ikke havde

det, og dette vilde være saa stor en Uligelighed og Ubillighed, at ingen Dannemand vilde kunne billige, end sige forlange det. Desuden vil en saadan almindelig Forsørgelsesret have den samme Ulempe, som enhver anden almindelig Forsørgelsesret, at netop de, der trænge til Understøttelse, vilde komme til at savne den tilstrækkelige Understøttelse, fordi Midlerne bleve spildte paa de Utrængende. Endelig er det ogsaa i mine Øine en Urimelighed at give en Invalidelov, hvorved man giver alle dem, der komme til Skade i Krigen, Krav paa en bestemt Livrente, medens man paa den anden Side giver en Lov om Erstatning for Krigsskade, hvorved man ikke erkjender hos dem noget Krav, men hvor Alt skal være en Kjærlighedsgjerning; thi det synes mig aldeles soleklart, at, skal der gives en Lov for nogen af Delene, saa maa den gives for begge Dele efter samme Grundsætninger. (Hør!) Jeg maa derfor, som sagt, stemme imod Loven i det Hele, men vil man dog endelig have en Invalidelov, og det strax, see, da maa jeg tilraade, at udelade Alt, hvad der angaaer Størrelsen af den Hjælp, der skal ydes af det Offentlige, og dog endelig at lade Trangen komme i Betragtning, for at ikke de Trængende skulle komme til at forsørge de Utrængende, hvilket jo dog var altfor galt. Da hverken den kongelige Commission eller Krigsministeren har villet indlade sig med vort Udvalg om de Fonds, hvoraf Forslagsstilleren troede, at alle Livrenter kunde udredes uden videre Byrde for Staten, saa havde jeg ventet, at vort Udvalg selv vilde foreslaae Lovgivningen i denne Henseende opsat indtil videre; men, endskjøndt dette Haab er skuffet, saa vil jeg dog fremdeles haabe, at vort ærede Udvalg under disse Omstændigheder vil indrømme, at det er ubetimeligt nu at bestemme Størrelsen af Livrenterne, førend vi have faaet at see, hvor de kunne ventes at komme fra.

[...] |A:5250

Grundtvig: Jeg vil blot ganske kort anmærke, at da den ærede Forslagsstiller erklærede, at vi aldeles ikke maatte spørge om, enten vi kunde udrede det, vi love, eller ikke, saa forandrer det dog ikke det Allermindste i Sagens naturlige og nødvendige Forhold, da det jo altid gjælder, at om man aldrig saa stærkt forpligter sig til Umuligheder, kan man dog ikke opfylde dem.

[...] |A:5259

Da ingen Flere begjærede Ordet, skreed man til Afstemning over Grundtvigs subsidiaire Forslag til §§ 7-11, at der indsættes en ny § saalydende:

“Størrelsen af Livrenterne efter den Inddeling, som maatte blive opstillet, skal i sin Tid bestemmes ved Lov.”

men da der ikkun viste sig at være 7 Stemmer for Forslaget og 37 Stemmer imod Forslaget, og der saaledes ikke var afgivet et tilstrækkeligt Antal Stemmer, lod Formanden foretage et Navneopraab, der, som af nedenstaaende Liste nærmere vil erfares,

gav det Resultat, at Forslaget *forkastedes* med 64 mod 11 Stemmer.

Ja.

Christensen, J. Grønborg.
Clausager. Jørgensen.
la Cour. Knudsen, P.
Frølund. Marckmann.
Gleerup. Schroll.
Grundtvig.

Nei.

Andresen.	Hansen, C. A.
Black.	Hansen, F. A.
Boisen.	Hansen, J. A.
Boserup.	Hansen, L.
Bregendahl.	Heggelund.
Broberg.	Hermansen.
Buntzen.	Hjerrild.
Christensen, B.	Hoffmeyer.
Clausen.	Jacobsen.
Damgaard.	Jagd.
David.	Jensen, Chr.
Drewsen, J. C.	Jensen, L.
Fenger.	Jespersen.
Gottlob.	Ingstrup.
Gram.	Johansen.
Hall.	Kampmann.
A:5260 Knudsen, J. Réé.	
Krieger.	Rothe.
Larsen, J. E.	Schack.
Linnemann.	Schiött.
Lunde.	Simonsen.
Lykke.	Skau.
Monrad.	Spandet.
Mourier.	Sponneck.
Nørgaard.	Steen.
Oppermann.	Stockfleth.
Ostermann.	Thomsen.
Ottesen.	Timm.
Petersen, P.	Tscherning.
Pedersen, R.	Ussing.
Rasmussen.	Wilkens.
Rovsing.	Winther.

Fraværende med Orlov.

Barfod. Kofoed.
Drewsen, M. Larsen, Chr.
Fuglede. Olesen.
Hækkerup. Sidenius.
Høier. Wegener.

Fraværende.

Alberti. Poulsen, C. M.
Bardenfleth. Rosenørn
Damkjer. Rotwitt.
Madvig. Schöler.
Neergaard. Sørensen.
Otterstrøm. With. (syg).

Stemte ikke.

Hansen, C. H.

|A:5292

85de Møde.

Tirsdagen den 28de Mai.

[...] |A:5343

Grundtvig: Ja, jeg skal ikke opholde Thinget ved noget langt Forsvar for de 2 Ændringsforslag, jeg her har taget mig den Frihed at stille; thi, naar man, ved at tilsikkre dem, der ere komne til Skade i Krigen, en Livrente, aldeles vil see bort fra, hvad enten de trænge til den eller ikke og see bort fra, hvad enten det bliver en større Udgift, end Staten kan overkomme, eller ikke, saa er dette naturligviis Noget, der er aldeles fremmed for min Tankegang.

[...] |A:5344

Grundtvig: Turde jeg blot ved denne Leilighed erindre om, at, naar man, som det er lovet i Søkrigsartikelsbrevet, og som det tildeels er gennemført i England, gaaer ud fra Begrebet om Erstatning for mistede Lemmer, det være fra Hovedissen til Fodsaalen, da kan jeg meget godt begribe, at man ogsaa ved en vis rimelig Beregning kan bestemme sig til at give noget Vist engang for alle for et saadant Tab, men, hvad jeg derimod ikke kan forstaae, det er, at man ganske iblinde uden at see hvad det muligt kan løbe op til, bestemmer sig til at give alle dem i Danmark, som enten i Krigen eller ved Krigen komme til Skade eller blive syge, et fast Beløb, hvad enten man nu vil kalde det Forsørgelse eller |A:5345 man vil kalde det en Belønning eller et Udtryk af Paaskjønnelse. Hvorledes man kan bestemme det i rede Penge, saalænge man ikke kjender Omfanget deraf, det er det, som jeg maa tilstaae, at jeg ikke kan begribe.

[...]

2) *Grundtvigs* principale Forslag, med den ovenfor omtalte Redactionsforandring, at "De" ombyttes med Ordet "Livrenten", saalydende:

Slutningen fra Ordene "De bestemme" ændres saaledes:

"Livrenten bestemmes efter de Paagældendes Trang dertil, og

med Hensyn paa, hvorvidt de ved at ansættes i lønnede Stillinger kunne rettere forsørges”.

forkastedes med 40 mod 16 Stemmer.

3) *Grundtvigs* subsidiaire Forslag: Slutningen: “De bestemmes — Pension vil blive” udelades.

forkastedes med 38 mod 20 Stemmer.

[...]

|A:5347

86de Møde.

Onsdagen den 29de Mai.

[...] |A:5367

Grundtvig: Maatte jeg maaskee gjøre et Spørgsmaal med Hensyn til det af mig gjorde Forslag om en ny Paragraph istedetfor Udkastets § 30?

[...] |A:5368

Grundtvig: Ja, da jeg forgjæves foreslog, at §§ 7-11 skulde udelades og saaledes Størrelsen af Livrenten først senere bestemmes, saa kan jeg ikke have nogen videre Interesse ved, at enten det, jeg her har foreslaaet ved § 30, eller nogetsomhelst Andet skulde blive staaende i Loven. Derfor kan jeg vistnok ikke have Noget imod, at §§ 25-32 aldeles udelades, men naturligviis er det mit Ønske, ligesom min Stemme vil være imod alle de Paragrapher, som ere blevne staaende.

[...] |A:5377

(*Grundtvig:* Det er en Misforstaaelse; det meente han ikke!)

[...] |A:5378

(*Grundtvig:* Det var grumme daarligt!)

[...] |A:5379

(*Grundtvig:* Det er skadeligt!)

[...] |A:5384

(*Grundtvig:* Hvorfor ikke gjøre Velvillien til Princip?)

[...] |A:5385

(*Grundtvig:* Ja, da kaldte han dem dog hjemløse).

[...] |A:5388

Grundtvig: Ogsaa jeg havde ønsket, hvis ikke Afslutningen havde afskaaret mig, at udtale min Overbeviisning om den vistnok hverken svage eller ualmindelige Deeltagelse i Hærens Vee og Vel og Paaskjønnelse af dens herlige Daad. Jeg vilde have udtalt og yttret den Formening, at den kunde være lige stor, ikke blot hvad enten der blev stemt for Invalidehusets Oprettelse eller ikke, men ogsaa, hvad enten der blev taget Bestemmelse nu om Invalidernes

tilkommende Forsørgelse eller ikke. Da imidlertid denne Sag er kommen saaledes paa Tale, skal jeg ikke nægte, at jeg troer, der er Noget, hvorfor det kunde siges, at den nærværende Rigsdag ikke har kundgjort en saadan Deeltagelse i vor brave Krigshærs Værd og dens Færd, som man kunde have ønsket. Jeg mener nemlig, at man ikke har med et eneste Ord udtrykt nogen Erkjendtlighed for den store Daad, som i det forrige Aar blev udøvet her i Landet — ikke et Udtryk af Erkjendtlighed til den Mand, som da førte vore Skarer, et Udtryk, som rigtignok synes mig saa meget mere nødvendigt, som det jo nu synes, at han skal afgaae fra den høie Stilling, han da beklædte. Jeg skal derfor gribe dette Øieblik til at sige, at jeg rigtignok anseer det for en Skam for Danmark, dersom der ikke skulde løfte sig en offentlig Stemme, der udtalte |A:5389| en Erkjendtlighed baade mod Hæren i det Hele, og mod den Mand, som stod i Spidsen for den.

[...]

(Grundtvig: Nei, det gjør det heller ikke)

[...] |A:5401|

Grundtvig: Jeg skal ikke indlade mig paa det Spørgsmaal, om Embedsmændenes Enker ere værre stillede end Kjøbmændenes og Haandværkernes, thi, naar vi saaledes skulde komme til at tale om, hvem der snarest kunde blive forsørget, saa har jo Fortiden viist os, at Embedsmændenes Enker ofte ere blevne forsørgede enten ved selv at giftes eller faae deres Døttre gifte med Eftermændene; men jeg troer slet ikke, at vi skulde komme ind derpaa ved nærværende Sag, men at det eneste Spørgsmaal er, om Staten har Ret til at paalægge sine Embedsmænd en saadan Forpligtelse, og om det er klogt af den at gjøre det; det Første vil jeg ikke videre strides med Nogen om, men, hvad det Andet angaaer, da mener jeg virkelig, det er meget uklogt, meget uklogt, fordi det jo altid vil nøde Embedsmanden til, netop i sine første Aar, da han i Almindelighed er meget knapt aflagt, enten at stifte Gjæld eller at sulte og mangle det Nødvendige for den nærværende Tid, baade for sig og for Kone og Børn, for at sørge for den Dag, da han ikke mere lever, og maaskee heller ikke hans Kone og Børn. Dette mener jeg derfor, dersom man ellers maa antage, at Embedsmændene ere hverken mindre moralsk dannede eller mindre oplyste end de øvrige Borgere, at det da meget sikkert kan, ligesom det bør overlades til dem selv, hvorledes de enten ved Enkekasser eller paa anden Maade ville see at sørge for deres Efterladte, hvis Saadanne skulle findes.

[...]

|A:5405|

Torsdagen den 30te Mai.

[...] |A:5452

Grundtvig: Jeg skal først tage mig den Frihed at bemærke, at hvad den ærede 4de Rigsdagsmand for Kjøbenhavn (Rothe) stræbte at vise os, om Ligheden mellem Skatteeftergivelsen og Eftergivelsen af Forskud, at den, dersom den beviste noget, beviste altfor meget; thi dersom det skal gjælde, saa maatte det jo ogsaa gjælde med samme Ret om alle de Forskud, som hidtil ere givne. Jeg skal dernæst ikke indlade mig paa, hvad der vist allerede tilstrækkeligt er oplyst, at nemlig 1841 ikke har mindste Krav paa at gjøre Skjælnet mellem de gyldige og ugyldige Fordringer, som Statskassen har, da det jo følger af sig selv, at hvad der er benævnet som Forskud baade før og efter vedbliver ogsaa at være det. Men hvorfor jeg forlangte Ordet, det var egentlig for at erklære mig paa det stærkeste jeg kan, for Offentliggjørelsen af Listerne over disse Forskud (Hør); thi eftersom den høitærede Finantsminister selv har sagt og gjentaget oftere for os, at det er grueligt de Misbrug, som hidtil ere begaaede med dette Forskudsvæsen, uden at det laa paa nogen Maade i Sagens egen Natur, nu saa mener jeg ogsaa, at det Første, der maa skee, for at vi kunne have et klart Overblik over hvad der er Sagen selv, og hvad der er Misbrug, maa være, at det træder offentlig for Lyset, og jeg kan ikke see den allermindste Grund til, at der skulde tages mere Hensyn paa Vedkommendes Lyst eller Ulyst til at see deres Navne paa denne Liste, end der er taget ved Listen baade over den almindelige og over den aftagende Pensionsliste og over Naadessecreariatets Kunder.

[...]

|A:5475

88de Møde.

Fredagen den 31de Mai.

[...]

Grundtvig: Naar den Tid kommer, som jeg haaber dog vil komme, at Universitetet ikke længere har Monopol paa at trykke Almanakker, saa ville vi sikkert først faae ikke alene en billig, men ogsaa en god Almanak, en dansk Almanak, og da vil der, saavidt som |A:5476 jeg kan skjønne, i Juli Maaned blive 3 Mærkedage — det er den 6te Juli, den 8de Juli og den 10de Juli. Den 6te Juli vil, som vi vide, føre en Anmærkning med sig, som er til Ære for Danmark, saalænge Danmark staaer; hvad Anmærkning den 10de Juli vil faae, det vil jeg overlade til Efterslægten at bestemme, men hvad Mærke

den 8de Juli vil faae, som er betegnet ved dette Forbud mod at bekjendtgjøre alle mulige Efterretninger baade om de Høitstaaendes Reiser og om Armeen og selv om, hvor vore Skibe seile, da er jeg vis paa, at den vil faae et Mærke med et Udraabstegn i det Mindste. Jeg kan nemlig vel tænke mig, at med en vis Tankegang man da undertiden kan finde det nødvendigt, hvad der jo ogsaa staaer i Regjeringens Myndighed, til en Tid at forbyde Omtale af visse Ting i de offentlige Blade; jeg kan derfor jo nok tænke, hvordan man kan komme til det, som dog er langt fra min Tankegang, at det skulde være til en saadan Skade og Fare for Riget, at der i nogle Aviser tales frem og tilbage, som det jo altid skeer, om hvad man venter og om hvad man troer, der forberedes, men at man 2 Dage efter Slaget ved Fredericia og 2 Dage førend Vaabenstilstanden og Conventionen i Berlin, altsaa da man nylig havde vundet den største Seier, som under nogen Omstændighed kunde have været at vente, saa at, dersom der virkelig førend dette Slag og denne Seier havde staaet Noget i Aviserne, som Regjeringen antog for galt, saa var det viist, at der kunde ikke have været Fjenden noget bedre bekjendt, end hvad der var den bekjendt førend den Dag — at man da, siger jeg, da man overalt havde isinde at slutte Fred, udgav en saadan foreløbig Forordning, det er mig fra alle Sider aldeles ubegribeligt. Forresten er min Tanke om saadanne Ting den, at der hører netop den størst mulige Offentlighed og Frihed i Tale og Skrift til under en stor og farlig Krig at bevare Folkets levende Deeltagelse i Begivenhederne, og at, om der derfor ogsaa var langt større Fare, end jeg kan see derved, at Fjenden muligt kunde erholde en Efterretning, som vi ønskede, han ikke skulde have, saa er den Fare baade saa uvis og saa lille i Sammenligning med det store Gode, som der kan og skal eftertrages ved en saavidt som muligt gaaende levende Deeltagelse i det Heles Vee og Vel og i ethvert Skridt, som gjøres frem paa den farlige Kampbane, at jeg kunde aldrig noget Øieblik være tvivlsom om, hvad jeg skulde vælge. Naar man nu ogsaa derhos betænker, at man udstrækker Forbudet saa vidt, at der end ikke maa staae i nogen Avis, hvor vore Krigsskibe seile, saa gad jeg dog nok vidst, hvad der er meest Fare ved under en Krig som den nærværende, enten at det er muligt, at Fjenden skulde faae lidt at vide om vore Skibe, førend de saa dem, eller om det ikke er meget værre, at vore Skibe, som det idetmindste blev sagt om Skjold ifjor, vare, hvor vi ikke ønskede dem, men hvor Fjenden helst maatte ønske dem. Det være sandt eller ikke sandt, saa tør jeg dog sige, at det er af langt større Vigtighed, at vi faae at vide, hvad der er sandt, end om Fjenden skulde een Dag før faae at vide, hvor et af vore Krigsskibe var seilet hen. Jeg skal derfor naturligviis stemme imod Alt, hvad der kunde kaldes en Billigelse af en saadan Forordning, end sige af en Stadfæstelse af det urimelige Forbud, som derved er givet.

[...] **A:5478**

Grundtvig: Den høitærede Justitsminister har anseet, hvad jeg forudsatte om Ministrenes Bekjendtskab den 8de Juli med hvad der skete den 10de Juli i deres Navn og med deres Bifald, som Frugt af en falsk Forudsætning; dersom jeg derved har talt Ministrenes Ære for nær, saa tager jeg med Fornøjelse hvert Ord tilbage; men jeg tilstaaer, at jeg da slet ikke begriber, hvorledes man paa den Maade kan være Minister.

[...] **A:5524**

Grundtvig: Jeg skal ikke indlade mig i Trætte om, hvorvidt den nærværende Forordning virkelig burde staae i nøie Forbindelse med den om Hartkornets Ligeliggjørelse, men saameget er dog klart, at det høitærede Ministerium har antaget en saadan nøie Forbindelse. Den høitærede Indenrigsminister har idag vedkjendt sig det, og det er jo ogsaa tydeligt nok, om ikke af Andet, saa af den Paragraph, som ogsaa er bleven anført idag, i Forordningen om Hartkornets Egalisering, som siger udtrykkeligt, at nu herefter skal Hesteudredningen bestemmes paa en ny særegen **A:5525**Maade. Ligesaa er det jo en Kjendsgjerning, hvad enten de videre hænge sammen eller ikke, at, naar denne Lov gaaer igjennem, at da komme de, som have havt det ubegunstigede Hartkorn, til at faae en ny Byrde, og derfor kan jeg godt begribe, at der er saa megen Retning til at forkaste den nærværende Lov, fordi man vil dog idetmindste skjule det, at der er nogen Forbindelse imellem hvad vi gjorde, da vi antog Loven om egaliseret Hartkorn, og hvad der skulde skee ifølge denne Lov. Jeg vil derfor kun bemærke, at det er sandt i Danmark, saavel som i England, at Kjendsgjæringer ere haardnakkede Krabater (Latter), som ikke de meest haardnakkede Paastande kunne maale sig med, og det er nu engang saa, at man dog visselig ikke kan lade Hesteudredningen blive ved at paahvile baade Herremænd og Præster, eftersom man jo har ladet Præsterne komme til at svare lige Skatter med alle de Andre, uden noget Vederlag (Nei!) — jo, efter Forordningen! og man kan dog ikke lade det blive ved at være saadan, fordi man da jo overalt bar sig saa inconsequent ad derved, at man neppe selv vilde taale det, og vi jo ogsaa høre, at selv de, som allerstærkest have paastaaet, at der var ikke mindste Sammenhæng mellem det begunstigede Hartkorns Besiddelse og Hesteudredningen, selv de have jo foreslaaet, at Byrden herefter skulde gaae over paa Statskassen i det Hele. Hvad nu denne Overgang paa Statskassen angaaer, da skulde jeg ikke have det Allermindste derimod, men meget mere tilraade den, dersom der var en egen Statskasse eller Statsraadskasse, som disse Heste kunde udredes af, uden at det blev Folket, som skulde betale det; men, da det nu ikke er Tilfældet, saa nytter det jo ikke, at man vil henvise dertil, dersom der ellers ikke er nogen Udsigt til, at Udgiften blev mindre; men det har igjen idag den høitærede

Krigsminister indskærpet os, at, skulde alle Heste udredes paa, hvad man kalder offentlig Bekostning, og holdes paa samme Bekostning, da vilde det blive meget dyrere. Jeg skal nu ikke indlade mig nærmere paa den høitærede Krigsministers Anskuelse, efter hvilken det skulde synes, som om det slet ikke kan ansees at koste Staten mere at holde Hestene, end hvad Staten udreder til dem, som |A:5526| holde dem, da dog den egentlige Udgift jo altid er og bliver, hvad de koste at holde, — jeg skal ikke indlade mig nærmere derpaa, men dog bede Forsamlingen betænke sig vel, før den henviser dette Anliggende til ene at besørges paa offentlig Bekostning, da jo vistnok Erfaringen hidtil har stadfæstet, hvad den høitærede Krigsminister har anført, at det vil falde dyrere, dels fordi Officererne, som jo ikke selv kunne være Hesteprangere, naturligviis ville indlade sig med dem, som forstaae deres Haandtering bedst, og dernæst vil Erfaring jo vist have lært, at ved at omgaaes meget med Heste, som fodres paa offentlig Bekostning, lærer man sig meget let til selv at spise Havre.

[...]

|A:5543|

89de Møde.

Løverdagen den 1ste Juni.

[...] |A:5596|

Grundtvig: Det er vistnok paa et seent Trin, egentlig paa et for seent, at jeg faaer Ordet, men den ærede Formand har vist ikke bemærket, at jeg oftere har forlangt det; nu er der jo intet andet Spørgsmaal, end om Loven skal antages saaledes, som den nu findes, eller den skal aldeles forkastes. Jeg troer nu vistnok ikke, at der var nogen Fare ved eller noget Voveligt i at forkaste den, men jeg forudseer jo vel, at der vil kun meget Faa i dette Stykke være enige med mig (Ja!). Jeg skal derfor kun ganske kort med to Ord berøre det, hvad man slet ikke, synes mig, idag har villet have frem, at vi jo dog Allesammen ansee det for en Sikkerhed, at Domme fra Politieretterne kunne appelleres, og hvorfor har man da glemt at anføre Grunden for, at det kan være af mindre Vigtighed, at de Sager, som ikke tilsyneladende angaae 10 Rbd. eller derover, kunne appelleres, at der skulde være Grund for, at der skulde være mindre Sikkerhed med dem end med de andre. Forresten, saa dersom den høitærede Justitsminister virkelig havde givet os Udsigt til snart at faae Offentlighed og Mundtlighed gennemført ved den hele Retspleie, saa skulde jeg meget let trøste mig over det nuværende Udfald, men nu maa jeg sige, jeg virkelig bedrøver mig derover.

[...]

|A:5606

90de Møde.

Mandagen den 3die Juni.

[...] |A:5638

Grundtvig: Jeg vilde blot tage mig den Frihed at spørge den ærede Formand, om der ikke først bliver at afstemme over, *hvorvidt* der overhovedet vil være at udvælge en saadan Comitee.

[...]

Grundtvig: Thi jeg vilde ellers gjøre det Forslag, at der intet Udvalg skulde nedsættes.

[...] |A:5640

Grundtvig: Men tør jeg spørge, er der endnu ikke en Mulighed for, at Landstinget uden at der nedsættes Udvalg, kunde antage Lovforslaget, som det kommer herfra (Flere Stemmer: Nei! Nei! Grundloven!).

[...]

|A:5658]

91de Møde.

Tirsdagen den 4de Juni.

[...] |A:5702

Grundtvig: Allerede ved den foreløbige Behandling tog jeg mig den Frihed at yttre, at jeg vilde ønske, at den ærede Forslagsstiller, naar han vilde gjøre et Tillæg til den Lov, som vi attter stemte for igaar, at han da vilde gjort det som et Ændringsforslag eller en Tilsætning til den samme Lov, og jeg skal gjentage det Samme idag saameget mere som det er min Overbeviisning, at hvad der staaer her i § 5 om Gadejord, er Noget, som man kunde ønske omtalt i den forrige Lov, og der er dog ingen Bestemmelser derom. Men af de øvrige Bestemmelser, som ere dette Forslag egne, turde jeg dog ingen tilraade, ligesom jeg heller ikke kan finde dem nødvendige. Det er vistnok saa, at naar man med den ærede 6te Rigsdagsmand for Kjøbenhavn (Mourier) vil paastaae, at visse Bestemmelser, saaledes som de der vare givne i det forelagte Udkast om Fattighuse, ere aldeles *rigtige*, men at enhver Bestemmelse man vil lægge til, saaledes som den Bestemmelse hvorm der blev stridt igaar, den Bestemmelse, at Fæsterne skulle have Lov at indtage Inderster, naar

man paastaaer som han, siger jeg, at saadanne Bestemmelser ere utaaelinge, saa maa man vistnok ikke glemme hvad, saavidt jeg bemærkede, han dog glemte, at vise af hvad Grund den første Bestemmelse er rigtig, og at den anden ikke af samme Grund vil være rigtig. Det er heller ikke, fordi der gaaes et Skridt videre i det nærværende Forslag, at jeg finder det utilraadeligt, men det er fordi det ikke er et Skridt videre, men et Skridt i [A:5703](#)en ganske anden Retning. Naar det saaledes tillades Fæsterne at indtage Inderster, hvad enten de saa ere af deres Slægt eller Svogerskab eller ikke, da løses derved et Tvangsbaand som enten Loven eller en egen Contract, der dog kun halvt kan kaldes frivilligt, har lagt paa Fæsterne, og som ikke alene er til megen Indskrænkning for dem, men kan være til stor Skade for Befolkningen i det Hele. Naar derimod i det nærværende Lovforslag Sogneforstanderskaberne befales, og naar de sættes i Fare for baade at tvinges og straffes, dersom de ikke gjøre hvad der her kaldes deres Pligt, og forsyne Vedkommende, som forlange det, med passende Huusleilighed, saa er det kun, at vi vende om og ville bringe den ikke blot ubehagelige, men ogsaa skadelige Tvang over fra den ene Side til den anden, og derimod skal jeg altid sætte mig. Jeg har før bekjendt, at hvad den ærede Rigsdagsmand for Maribo (Monrad) kaldte et stort Gode, nemlig vort tvungne Fattigvæsen med en saakaldet Forsørgelsesret, at det er allerede i mine Øine et stort Onde (*Monrad*: Det siger jeg med!); jeg maa derfor naturligviis finde, at dette, som er et nyt Fremskridt af den samme i mine Øine aldeles falske Grundsætning, denne Ret — hvad skulle vi kalde den, Leieret, Beboelsesret, denne Ret § som skulde tillægges alle dem uden nærmere Betegnelse, som i en vis Omkreds fattedes Huusleilighed, jeg anseer denne Rettighed, som man vil give dem, ikke for en Rettighed, som man siger, at Kjærlighed eller nogensomhelst hjertelig Følelse maa give dem, men for en Rettighed, som Staten, som Regjeringen skal give dem og skal med Magt gennemføre for dem mod de Andre, mod baade Sogneforstanderskaberne, om disse end ikke troe, at det paa nogen Maade er gavnligt eller er rigtigt, og mod alle dem, hvis Eiendomsret kunde dermed staae i Strid. Jeg er vis paa, at ligesom den blotte Forsørgelsesret, saaledes som Englænderne ganske rigtigt sige, maa være, naar den bliver almindelig Sulteføde, saaledes har allerede den alminde[A:5704](#)lige Forsørgelsesret gjort saa store Ulykker og har viist sine skadelige Følger i den Grad der, hvor den har bestaaet længe nok til at vise det, og der, hvor Forholdene ere blevne, som de efterhaanden mere eller mindre maae blive i alle Lande, mere indviklede end de vare komne ned til os endnu fra den gamle, mere patriarchalske Tidsalder, gjort en saadan Ulykke, der hvor den har faaet Lov til at være og voxer, at man har fundet hele Omkredse, hele Sogne, hvorfra de ere komne til Fattigvæsenet og have sagt: Der ere vore Jorder, fød I nu selv Jeres

Fattige — at dersom man vil udvide dette endnu mere til alle dem, som paa et vist Sted kunne fattes Huusleilighed, og ligeledes give dem Ret til at fordre Bolig, naar de blot have eller kunne skaffe Sikkerhed for Saameget, som en kort Tids Leie kan være, at da vil man forøge dette endnu mere uden paa nogen Maade derved at forhindre, at Fattigvæsenet og deres Antal, som høre derunder, bestandig vil voxe, og derfor, ethvert Skridt paa den Vei, som jeg anseer for Skridt ligefrem til en Afgrund, det maa jeg fraraade, fraraade saa stærkt som jeg kan, skjøndt jeg veed nok, Fraraadelsen har just ikke stort at betyde, fordi, saalænge som man ikke ogsaa i Henseende til Fattigforsørgelsen er kommen til den Grundsætning, at lade Alt hvad der ikke kan ordnes paa nogen god eller rigtig Maade uden enten ved de Sympathier, som findes, eller ved den Klogskab, som udvikler sig, det kan aldrig ordnes til Gavn, men maa netop forstørres til voxende Skade ved alle Tvangslove, at saalænge man ikke er kommen dertil, da gjælder det kun om det Mere eller det Mindre af det Forkeerte, og da vil jo Fraraadelsen i det Hele ikke nytte noget, thi at de samme Forholdsregler fraraades fra en anden Side, fra en ganske anden Side, en saadan Side, hvor der er Modstand mod Alt hvad der skal sætte Mennesker i Frihed, i Frihed til at bruge deres Kræfter, ja det er visselig Noget, som Thinget vel maa vide, det glæder, det trøster mig ikke.

(Fortsættes.)

[A:5705]

91de Møde.

Tirsdagen den 4de Juni.

(Forts.)

Grundtvig (forts.): Jeg vil imidlertid, før jeg sætter mig, endnu berøre en Ting, som det forundrer mig, at jeg ved denne Leilighed ikke har hørt et eneste Ord om, skjøndt jeg dog visselig troer, at det er af en stor og indgribende Vigtighed, ogsaa i Henseende til det Forhold, som for nærværende Tid er Gjenstand for vort Ordskifte, og det er, at paa Landet, — ligesom det jo paa sin Maade skulde være i Købstæderne, men her vil jeg kun tale om Landet — at paa Landet, der skulde det virkelig være Arbeiderne tilladt at bruge deres Kræfter til ethvert gavnligt Arbeide med fuld Frihed, thi dette er visselig det Første. Det er, hvad der ikke alene kan give Mange, som nu fattes det, Midler til selv at skaffe sig ligesaavel Bolig som Føde og Klæder, men det er tillige det, som vil gjøre, at mange Familier, som nu kun med megen Møie kunne finde

Leilighed paa Landet, ville lettelig finde den, fordi de ønskes i Kredsen. Det er imidlertid saaledes jo, at istedetfor er det nu blevet meget værre endog kun end i min Barndom, fordi det er blevet, jeg troer i 1814 og i de Aar, saaledes, at de fleste Haandteringer paa Landet, som ikke ligefrem høre til Agerbruget, altsaa hvad der kaldes Haandværker, at det er blevet til en Bevillingssag, blevet saaledes til en Bevillingssag, at jeg med Bedrøvelse har seet mangt et Exempel, hvor de Vedkommende, fordi Amtmanden dømte, at der ikke maatte være mere end een Skræder eller een Skomager i et vist Omfang, have givet sig under Fattigvæsenet og ladet sig føde der, uagtet de baade vilde og kunde fortjene deres Brød; denne Frihed til at bruge de Hænder og de Kræfter, som Vorherre har givet Enhver af os, uagtet de fleste af os ikke forstaae at bruge dem, denne

[A:5706] Frihed til at bruge dem til Alt, hvad gavnligt er, den vilde have gjort, at langt Færre brugte dem baade til Tyveri og andet Ondt, men det vilde ogsaa gjøre, at Mangfoldige vilde findes rundt omkring paa Landet og selv paa Fæstegodserne, især naar Fæsterne virkelig faae Lov til at have Inderster, der vilde finde baade deres gode Ophold og ogsaa deres Bolig, uden at der behøves enten at befales Communalbestyrelserne at skaffe dem Bolig eller betale den igjennem Amtmanden, hvad jo ogsaa undertiden vilde findes aldeles umuligt, eller at skaffe dem Bolig paa Communalbestyrelsens og Communens Regning. Derfor, idet jeg erkjender, at det jo har sin saare gode Hensigt at ville skaffe alle dem, som selv kunne tilveiebringe de nødvendige Midler, at skaffe dem ogsaa Ophold paa det Sted, hvor de helst ønske at være, og hvor de bedst kunne finde Arbeide, saa kan jeg dog ikke andet, end jeg maa fraraade det nærværende Lovforslag.

[...]

[A:5717]

92de Møde.

Torsdagen den 6te Juni.

[...] **[A:5759]**

Grundtvig: Skjøndt det ikke er til denne Paragraph, at jeg har stillet det Ændringsforslag, som den høitærede Formand erklærer for at være i Strid med Grundloven, saa haaber jeg dog, da jo Talen gjelder om dem alle, og derfor ogsaa Ordsiftet vel maa tænkes at have Indflydelse paa den Dom, som Thinget ved sin Afstemning vil fælde, og at ligeledes Afstemningen om dette Ændringsforslag af en anden æret Rigsdagsmand vil komme til at hænge sammen med Afstemningen om de **[A:5760]** følgende, som henføres til samme

Slags, saa vil jeg haabe, at det maa være mig tilladt, allerede paa dette Trin at sige, at jeg paa ingen Maade kan erkjende den høitærede Formands Ret til at sige, at mit Forslag strider imod Grundloven.

[...]

Grundtvig: Ja, men heller ikke det, (Latter), i Henseende nemlig til den Formening, at mit Ændringsforslag til §§ 3-5, om at Størrelsen af Pensionen i hvert enkelt Tilfælde skulde bestemmes ved Lov, at det skulde stride mod Grundlovens § 21.

[...]

Grundtvig: Er det ikke § 21? Mod § 22 altsaa, hvor der staaer, at Pensionen skal fastsættes i Overeensstemmelse med Pensionsloven, da mener jeg det er klart, at hvordan Pensionsloven end kommer til at lyde, saa kan ligefuldt Pensionerne bestemmes i Overeensstemmelse med den.

Vil man kalde dette Ordkløveri, da maa jeg bemærke, at Ordføreren i Grundlovssagen, som vistnok ikke kan mistænkes for at have spillet under Dække med mig, at han udtrykkeligen vedkjendte sig den samme Anskuelse, og som man vil finde i Rigsdagstidenden Side 1708, hvor han erklærer, at de af Udvalget foreslaaede Ord "fastsættes i Overeensstemmelse med Pensionsloven" slet ikke vil give anden Regel end ene og alene den, at den kommende Pensionslov skal afgjøre Sagen (Hør!). At nu andre Medlemmer tænke anderledes, og kan allerede ifjor have tænkt anderledes om denne Sag, og kan anføre Grunde, og jeg vil sige ogsaa maaskee stærke Grunde for deres Mening, det er jo aldeles vist, men jeg mener, at just derfor bør alle saadanne Spørgsmaal vedblive at være aabne og ingenlunde afgjøres ved noget Magtsprog eller ved nogen Afstemning, da vi ellers derved bagbinde os selv i Henseende til den frie og fulde Behandling af Sagen, og det, uden derved at vinde det Mindste, da det jo altid kommer til at beroe paa en Afstemning, hvorvidt Ændringsforslaget skal faae Medhold af Thinget eller ikke.

A:5761 Jeg skal derfor paastaae Frihed til at begrunde mit Ændringsforslag saa godt som jeg kan, og paastaae Ret til at faae afstemt derover, uden at Thingets Medlemmer derved bindes til en vis Fortolkning af Grundloven, da vi ellers snart maae faae en heel Skok af tvivlsomme Fortolkninger over Grundloven, som ophøies til Grundlovsbestemmelser, uden at være det (Hør!) Indførelsen af en saadan Rangforordning mellem Rigsdagsmænds Fortolkninger af Grundlovens Ord vil have meget farlige Følger, først og fremmest for Talens Frihed herinde, og dernæst for Grundloven selv, som derved vil blive et bestandigt Tvistens Æble mellem Partierne og ikke blive, hvad den bør være, en Regel for dem. Derfor maa Intet antages for stridende mod Grundloven, medmindre det kan bevises at være stridende mod dens udtrykkelige Ord (Hør!) Derfor skulle vi

holde fast derved, ogsaa med Anvendelse paa alle Fortolkninger, — de maae have saa stærke Grunde, som de ville, — hvor det dog er Fortolkningen og er ikke Ord, som kunne oplyses, men er enten grundet paa visse Forudsætninger, eller som læst mellem Linier, eller hvordan man vil betegne det i det Hele, alle saadanne Fortolkninger, de komme fra hvem de ville — thi de kunne jo ligesaavel komme fra en Minister —, jeg siger: de komme fra hvem de ville, saa skulle vi ogsaa anvende paa dem, at alle Forrettigheder, som have været knyttede til Rang og Titler, de ere ophævede, og naar Fortolkningen af Grundloven ikke aabenbart strider imod dens Ord, da maa jeg have samme Ret til at lade den høre og forsvare den, som den høitærede Formand eller noget andet Medlem af Huset, eller nogen anden Undersaat af Kongen af Danmark har til at forsvare sin.

[...] [|A:5762](#)

Grundtvig: Men mig synes dog, at den høitærede Formand ikke alene paastod denne Ret, men erklærede det for sin Pligt, uden at spørge Forsamlingen, at afvise visse Ændringsforslag som stridende mod Grundloven, uden dog at lægge til, at det var Grundlovens *Ord*, hvorimod de stred.

[...]

Grundtvig: Men den ærede Formand lagde ikke til, at de Tilfælde, hvori han troede at kunne komme i denne Nødvendighed, vare saadanne, hvor Forslaget stred udtrykkeligt og aabenbart mod Grundlovens Ord.

[...] [|A:5771](#)

(*Grundtvig:* Beviis Aanden!)

[...] [|A:5785](#)

Grundtvig: Ja det synes ikke, som det vil lykkes at faae det simple, i mine Øine meget simple Spørgsmaal klaret, *hvorvidt* man maa have Lov til at gaae i Grundlovsfortolkninger, uden at nogen Enkeltmand kan have Ret til at erklære de fra hans forskellige Fortolkninger for utaalelige; thi det er Tingen; vi tale slet ikke herom, hvis Fortolkning der kan synes rimeligst eller er rimeligst eller er den rette, men kun om, hvad der maa tales om eller hvad der skal strax afvises, og her er det, at jeg naturligviis mener, at Intet maa uden videre afvises, med mindre det staaer i aabenbar Strid med Grundlovens *Ord*, og naar man siger, *Aanden* deri er jo dog det Væsentlige, saa siger jeg, saa er der jo ikke mindste Sikkerhed for, at den, som siger det, at *han* har Aanden, og derfor, naar man vil have en Forskrift paa Papiret, saa maa holde sig til det, der staaer skrevet. Hvorledes nu forresten — det bliver et Bispørgsmaal — men hvorledes forresten den høitærede Rigsdagsmand for Kjøge (Krieger), hvorledes han kunde paastaae, at han ikke havde sagt, hvad jeg anførte, han havde sagt (Krieger: Det sagde jeg ikke!) det kan jeg ikke begribe; thi han har sagt mere, han har udtrykkelig paa

samme Sted sagt, at det var en Feil, naar man tænkte, at denne Bestemmelse, at den gav Embedsmanden nogen absolut Ret til Pension (Krieger: Ja!) Ja! (Hør! Latter.); — altsaa, uagtet den ærede Rigsdagsmand jo nu paastod, at han sagde, at den gav dem Ret til Pension (Krieger: Nei!) — Jo! det vil han, det er jo derfor, at vi beskyldes Allesammen for at stride mod Grundloven, saasnart vi ikke ville indrømme, at de skulle have Ret til Pension af en vis Størrelse (Krieger: Nei!) Ja saa for|[A:5786]staaer jeg heller ikke Indvendingen; men det maa da gaae saavidt, at vi maae forsværge at bruge *Ord* herefter og see at faae vore Aander at tale med hinanden uden Ord, siden vi ikke ville erkjende, at vi forstaae hinandens Ord (Hør!)

[...] |A:5790

Grundtvig: Men turde jeg sige, at, dersom det skal betragtes saaledes, at der, ved at stemmes over nærværende Forslag, skal bestemmes, om det er grundlovstridigt eller ikke, da maa jeg protestere imod enhver saadan Afstemning. Er det derimod ikke Andet, end hvad den ærede Formand fra Begyndelsen af sagde, at her afstemmes over, hvorvidt der maa afstemmes over det i Realiteten, saa har jeg her Intet imod Afstemning.

[...]

Grundtvig: Men dersom det blev fremstillet paa et af de enkelte Medlemmers Forlangende til Afviisning strax, saa var det jo ikke Tilfældet.

[...]

|A:5792

93de Møde.

Fredagen den 7de Juni.

[...] |A:5803

ad §§ 3-5.

Grundtvigs Forslag: (under Forbehold, som ovenfor med Hensyn til Sørensens Forslag ad § 2 Nr. 1.)

Istedetfor disse Paragrapher foreslaaes en ny Paragraph saalydende:

“Størrelsen af Embedsmænds Pensioner fastsættes i hvert enkelt Tilfælde ved Lov.”

[...] |A:5804

Ved den derpaa stedfundne Afstemning blev det med 53 Stemmer mod 21 vedtaget, at det omtalte Forslag ikke skulde komme til Behandling.

[...] |A:5838

Grundtvig: Jeg var, mine Herrer! med Villie ikke tilstede, da mit Ændringsforslags Skjæbne blev afgjort, fordi jeg efter modent Overlæg fandt, at det vilde være Sagen ligesaa unyttigt, som Personen ubehageligt, at gjentage den Protest, jeg igaar gjorde imod enhver Afstemning, som skulde binde Rigsdagens eller Rigsdagsmedlemmernes Udsagn om hvad der er Grundlovens Mening. Ved den Afstemning, som foregik igaar, var nemlig, efter min Anskuelse, Protesten vel ikke nedlagt, men dog neddyssset, thi derved var enhver anden Afstemning enten om Grundsætningen eller om Indholdet indtil videre afskaaren. Jeg bad imidlertid nu om Ordet for at sige, at jeg ingenlunde opgiver den Grundsætning, som jeg troer vistnok skal lade sig gennemføre, og som jeg anseer for at være af den høieste Vigtighed i vore nuværende Forhold; det er nemlig, med eet Ord, hvad jeg paastaaer, at under den nuværende Tingenes Orden, da er der ikke mere noget Saadant til, som vi have kaldt en autentisk Fortolkning, der er intet Saadant til, siger jeg, og der kan intet Saadant være, naar derved forstaaes en Fortolkning, som skal gjøre enhver anden Fortolkning juridisk og parlamentarisk død og magtesløs. Der kan ikke være en saadan, allermindst kan den være enten hos Folkethinget eller Folkethingets Formand, thi det er jo klart, at, om end Folkethinget kunde og vilde **A:5839**binde sig selv til en vis saadan ufravigelig Fortolkning, saa kunde det dog aldrig binde Landstthinget eller Regjeringen til den samme, ligesaa lidt som Landstthinget eller Regjeringen igjen kunde binde Folkethinget i saa Henseende; det maatte da altsaa være de 3 Myndigheder tilsammen, det maatte være den hele Lovgivningsmyndighed, som skulde have hele Retten til en saadan autentisk Fortolkning af Grundloven. Men, naar den nu vilde øve den, saa er det jo altsaa klart, at den skulde da kunne binde ogsaa Domstolene; det mener jeg nu, kan den ikke, den kan det ikke, saasandt som Domstolene føle deres Selvstændighed og have Mod til at hævde den, og hvad der vel snarest maatte høres fra Domstolene, det vil ialtfald høres, og det vil gjøre sig gjældende fra een Side eller fra en anden, og det er det, at, naar Lovgivningsmagten og Myndigheden, naar den vilde give en autentisk Fortolkning af Grundloven, da kan den ikke gjøre det, uden at den skal sætte enten andre Ord istedetfor Grundlovens Ord eller føie andre Ord dertil, og, hvilken af Delene den end gjør, da overskrider den aabenbart sine Grændser, thi Grundloven har selv bestemt og Danmark gennem den, at der maa ingen Forandring skee i Grundloven, altsaa, hverken maa dens Ord forandres eller maa der føies nye Ord til den, uden paa en ganske særegen Maade efter en vis langsommelig Forhandling, og nu, dersom der var nogen Magt i Landet, som kunde give en autentisk Fortolkning, som skulde have samme Myndighed og samme Gyldighed som Grundloven, da var det jo kun paa en Omvei, at man pludselig

forandrede Grundloven. Derfor er det, jeg ingenlunde opgiver Principet, men haaber at gennemkæmpe det.

[...]

|A:5947

95de Møde.

Mandagen den 10de Juni.

[...] |A:5965

Grundtvig: Den høitærede Finantsminister erklærede, at naturligviis maatte den Forholdsregel, som vi her have under Forhandling, sigte til, at den Pensionsbyrde, som hidtil har hvilet paa Landet, kunde blive mindre, og ikke blive større. Dersom der var Udsigt dertil for mine Øine, da skulde jeg vistnok ikke, som jeg har gjort og fremdeles vil gjøre, af al Kraft fraraade den nærværende Lov, ikke alene dens § 4, som jo samler Alt sammen for at beregne en høiere Pension for Embedsmændene, men den hele Forordning. Men, hvorvidt jeg nu har Ret i, at de nærværende Pensionsbestemmelser, som de ere forelagte, ikke aabne Udsigt til en *mindre* Pensionsbyrde, men vel til en *større* end den, vi hidtil havde, hvorvidt jeg har Ret deri, eller den høitærede Finantsminister har Ret i sine Yttringer, det er vistnok ikke klart (Jo! Jo!), i alt Fald saa maa det være blevet det for nylig (Nei! Nei!); thi da den ærede Ordfører i den foreløbige Behandling om Pensionssagen stillede det, som mig synes, meget rigtige Spørgsmaal til den høitærede Finantsminister, |A:5966 om han kunde forelægge et Overslag over hvad der rimeligviis vilde komme til at udgjøre Beløbet af Pensioner efter det foreliggende Udkast efter det nye Scalasystem, da hørte jeg den høitærede Finantsminister svare, at det kunde han paa ingen Maade. Dersom han derfor nu veed bestemt, at det nye vilde blive til Besparelse i Sammenligning med det gamle, saa tør jeg vel sige, at det maa være en ny Oplysning, som er kommen til (Nei! Nei!). Jeg tør altsaa ansee det, i det Ringeste indtil videre, for noget uafgjort, og jeg anseer det virkelig for snarere afgjort i den modsatte Retning. Spørgsmaalet er, om en Pensionering efter det nærværende System, som her er foreslaaet, ikke vilde være mere bebyrdende, vilde være langt større end den forrige, at den ikke vil blive mindre, derom er jeg fuldkommen overbeviist, — og derfor skal det være mit inderligste Ønske, ligesom den høitærede Finantsminister vedkjendte sig det, at vi langt hellere indtil videre lade det blive ved det Gamle, det er, følge den midlertidige Bestemmelse i Grundloven, som siger, at Pensioneringen skal, indtil der kommer en ny Pensionslov,

bestemmes efter de hidtil fulgte Regler, thi deels er jeg vis paa, at Landet ikke derved vil besværes mere end ved Antagelsen af den foreslaaede nye Lov, og paa den anden Side kan jeg ikke skjønne rettere, end at de Regler, man hidtil har fulgt, paa ingen Maade alle have været, hvad man tør kalde *faste*, og Rigsdagen vil saaledes altid i mange Tilfælde kunne vedligeholde en Indflydelse paa Pensioneringen, som den derimod ved at antage nærværende Lovforslag ganske maatte tabe.

[...]

Grundtvig: Jeg gik, hvis den ærede Formand lagde Mærke til det, ind paa at forkaste § 4.

[...] |A:5967

Grundtvig: Iøvrigt tog jeg Hensyn til hvad den ærede Finantsminister talte om.

[...] |A:5971

(Grundtvig: Ja, lader os faae det!)

[...]

(Nei! Grundtvig: Forsvar det da!)

[...] |A:5974

(Grundtvig: Ja, lad os høre det!)

[...] |A:5975

(Latter. Grundtvig: Det er meget klogt sagt, men ikke udtømmende.)

[...] |A:5976

Grundtvig: Maa jeg tillade mig at gjøre en Bemærkning?

[...]

Grundtvig: Det er en Bemærkning til, hvad den ærede Taler henvendte til mig selv.

[...]

Grundtvig: Ja, saa skal jeg indskrænke mig blot til to Ord, og sige, at uagtet alt det Skin af Overlegenhed, som den ærede Taler har vidst at give sit Foredrag, saa skal jeg dog bemærke, at der ikke alene er Spørgsmaal om, hvor stor enhver Enkelts Pension vil blive efter Forslagets Scala; men der er et andet Spørgsmaal af ikke mindre Vigtighed, og det er, hvor mange Pensioner der ville blive.

[...]

(Grundtvig: Men dog vistnok Pensionsbeløbet).

[...] |A:6014

ad § 10.

30) Grundtvigs Forslag: Paragraphen affattes saaledes:

“Embedsmands-Enken skal, med de i § 11 anførte Undtagelser, have Adgang til Pension af samme Kasse, som Manden.

Pensionens Størrelse fastsættes i hvert enkelt Tilfælde ved Lov”.

[...] |A:6027

ad § 10.

1) 30) Grundtvigs Forslag: Paragraphen affattes saaledes:

“Embedsmands-Enken skal, med de i § 11 anførte Undtagelser, have Adgang til Pension af samme Kasse, som Manden.

Pensionens Størrelse fastsættes i hvert enkelt Tilfælde ved Lov.”
forkastedes med 41 imod 29 Stemmer.

[...]

|A:6030

96de Møde.

Tirsdagen den 11te Juni.

[...] |A:6037

ad § 15.

52) *Grundtvigs* Forslag:

Ordet “pensionsberettigede” udgaaer.

[...] |A:6050

Da ingen Flere begjærede Ordet, skred man derpaa til Afstemning, som efter at *Grundtvig* havde erklæret at han frafaldt sit Forslag under Nr. 52, uden at dette optoges af Nogen, gav nedenstaaende Resultat: (...)

[...] |A:6065

Grundtvig: Ja, jeg forlangte blot Ordet for igjen paa dette Trin at fraraade den hele Lov og altsaa ogsaa fraraade det Skridt, hvormed der nu spørges ved at lade Loven gaae til 3die Behandling. Det er min fulde Overbeviisning, at vi langt hellere maae bide efter en ny Pensionslov, om det endog skulde være hele Aar, end at vi maae antage den nærværende, og at den, som aabenbart, giver, hvad den høitærede Finantsminister selv har bemærket, fremfor Alt Embedsmændenes Enker et forhøiet, et bestemt Krav paa en vis Pension, og ikke blot paa en vis Pension, men paa en vis Deel af Embedsmændenes Lønninger. Jeg troer dog ogsaa vist, at paa begge Sider ville vi være bedst tjente med at bide lidt, indtil vi nøiere have betænkt, hvad det dog er at fastsætte en Lov, som vi vist ikke kunne tænke os paa en ret lovmæssig Maade igjen forandret, ifald den blev fortrudt; thi en daarlig Pensionslov, naar dens Daarlighed bestaaer deri, at den giver Embedsmændene med Koner og Børn høiere Krav med arithmetisk Strengthed, end enten Folkets Stemning vil indrømme eller Folkets |A:6066 Pung kan udrede, fik vi nu en saadan daarlig Pensionslov, da veed jeg ikke, hvorledes man paa en skikkelig Maade skulde kunne tænke at blive den qvit, og endelig kan jeg ikke forstaae, hvad Embedsmændene skulde vinde ved, om de enten ved at canonisere deres eensidige Fortolkning eller paa nogensomhelst anden Maade kunde tiltvinge sig enten et større Krav eller et større Beløb i Pension, end som det undtes dem vel af

Folket og kunde ydes uden Besvær af Folket, jeg veed det ikke; thi blandt Andet skjønner jeg ikke rettere, end at Følgen maa ligefrem blive, enten at deres Gager aabenbart blive nedsatte, eller at de blive beskattede væsentligt i samme Grad, eller endelig, at man gjorde Alvor af at følge den Tanke, som har været anpriist herinde, at lægge aarlig noget op for dem, for dermed at dække den Pension, de engang muligt kunde komme til at nyde.

[...]

|A:6173

98de Møde.

Torsdagen den 13de Juni.

[...] |A:6176

Grundtvig: Jeg udviklede ved den første Behandling i Korthed min Anskuelse om dette Lovforslag; jeg bemærkede, at det jo naturligviis staaer til enhver Tid i Regjeringens Magt, naar den troer det nødvendigt, at gjøre indtil Videre et saadant Forbud mod Efterretninger i de offentlige Blade; men jeg udtalte tillige min Overbeviisning om, at det baade har været ubetimeligt, da det skete, og at det vilde være aldeles, syntes det mig, upassende, at gjøre noget Saadant til en *varig* Lov; og endelig udtalte jeg ogsaa den Anskuelse, at et saadant Forbud i alle Henseender er saa skadeligt for den almindelige Deeltagelse i Krigen, som vi maae ønske maa blive vedvarende og voxer hos Folket, saalænge Krigen skal vare, at jeg ikke troede, man burde ændse den Mulighed, der har skrækket Regjeringen, Muligheden af at Fjenden skulde kunne drage Fordele af saadanne Efterretninger. Da imidlertid denne min Anskuelse vistnok er langt fra at være almindelig, vil jeg ikke opholde Thinget med længere Tale, men kun gjentage, at jeg naturligviis maa stemme mod Lovens videre Fremme.

[...]

|A:6223

99de Møde.

Fredagen den 14de Juni.

[...] |A:6262

Grundtvig: Den høitærede Finantsminister har lige fra Begyndelsen af, og da ogsaa gjentagende idag erklæret, at han ikke kunde indrømme, at der enten i Veile Amt eller paa noget Sted i

Jylland eller paa noget Sted i et Rige kunde have bestemt Krav paa Erstatning, naar Indbyggerne ved at stilles blot for fjendtlige Indfald vare komne til at lide aldeles uforholdsmæssigt i Forhold til de andre Steder og Provindser af et Rige. Jeg vil ikke vidtløftigt indlade mig herpaa, fordi jeg godt seer, at der er en Forskjel i Anskuelserne, som vil blive gjennemgribende, eftersom man enten betragter, hvad vi kalde et Rige som en blot Stat, eller vi betragte det indvortes Levende i Riget, betragte Folket. I det sidste Tilfælde nemlig, naar vi tænke paa Folket og tale om Folket og føle med Folket, saa mener jeg, at der aldrig kan blive noget Spørgsmaal om, at, forsaavidt Folkets og Rigets Kræfter tillade, er det en ligefrem Sag, at, naar en enkelt Deel af Folket har lidt for det Hele, saa skal ogsaa det Hele deri deeltage (Hør!). Det er min Overbeviisning herom, men, som sagt, jeg veed, at der i alle disse statsmæssige Anskuelser, som have gjort sig gjældende, er kommen saa Meget ind, at, naar man taler om Ret til Erstatning, da tænker man strax paa den strenge juridiske Ret, som lader sig gjøre gjældende for Domstolene, og det kunde meget godt være, det kommer jo an paa, hvordan Loven lyder, og hvordan den forstaaes, at selv i det Tilfælde, naar Folket i Jylland efter Opkrævelse af Øvrigheden udreder Noget til Fjenden igjennem Øvrigheden, da have de ingen Ret til Erstatning, men det vil jeg sige, at naar en Overøvrighed, naar en Regjering taaler det, taaler det af sine Embedsmænd, at de opkræve for Fjenden, saa er det ogsaa vist, at enten skal da Regjeringen afsætte og straffe disse Embedsmænd eller ogsaa skal den erstatte Folket, hvad de ligefrem have betalt, som om det var til Regjeringen, til den Stat, de staae under (Hør!); thi hvis ikke, da var det jo af Regjeringen en Erklæring om, at Folket ikke skulde |A:6263|lyde de Øvrigheder, den satte selv over dem; men her er en Ting, som jeg maa opkaste et Spørgsmaal om ved denne Leilighed. Det er blevet sagt her i Salen, og det er ikke sagt blot her, jeg har ikke blot hørt det som et Udtryk af en enkelt Mand eller som et blot Rygte, men jeg har hørt det forsikre som noget aldeles Beviisligt, at efterat Fjenden havde veget Landet, altsaa da Øvrighederne vare indtraadte ganske i deres lovmæssige og retmæssige Forhold til Befolkningen, da have de udpantet Folk for hvad der leveres paa deres Vegne til Fjenden efter Øvrighedens Opkrævning. Nu vil jeg spørge, dersom det er sandt, har da disse Folk ikke *juridisk Krav* paa den aldeles bestemtteste og fuldstændigste Erstatning; det er jo ikke alene en Haardhed, en Ubarmhjertighed og en Grumhed, som er udøvet, hvis det er sandt, at, naar fattige Folk ikke have kunnet lyde Øvrigheden, som man nu siger, at de i det Hele ikke skulde have lydt, naar Øvrigheden udskrev enten Penge eller Naturalier, eller hvad det var til Fjenden, at dersom man da er gaaet hen og har betalt for dem, eller ladet Andre betale for dem, og saa efter at en fredelig Tilstand igjen er vendt tilbage, da har udpantet dem, jeg siger, dette er nu ikke blot

haardt og grumt, men det er aabenbart uretfærdigt, og man havde derved nødvendigt foraarsaget dem en Udgift og et Tab, endnu langt større vistnok i mange Tilfælde, |A:6264end det var, som de skulde have udredet. Dersom ikke det høitærede Ministerium skulde være istand til at svare paa dette Spørgsmaal, om dette virkelig er skeet, saa kan det jo naturligviis heller ikke tænkes villigt til at svare paa det andet Spørgsmaal, om der ikke skal gives en fuldstændig Erstatning, men jeg formoder, at, da her ere juridiske Embedsmænd fra Veile Amt tilstede i Salen, saa maae de jo kunne besvare det første af Spørgsmaalene, som jeg ogsaa anseer for det vigtigste, om der virkelig er gaaet saaledes frem, om der virkelig er udpantet under de fredelige Forhold for hvad Embedsmanden uden Ret, som Regjeringen siger, har udskrevet under Krigen.

[...]

(Grundtvig: Ja, saa maae de jo ogsaa have Ret til Erstatning).

[...]

|A:6290

100de Møde.

Løverdagen den 15de Juni.

[...]

5) 15 *Medlemmers* Forslag (F. E. Boisen, Fr. Jespersen, Frølund, Gleerup, Ch. la Cour, J. A. Hansen, F. Barfod, Ingstrup, Rée, B. Christensen, Tscherning, R. Sørensen, Grundtvig, O. Grønborg, L. Jensen).

Principal.

Fra	0-10	Aars	Tjeneste	giver	1/20	af Gjennemsnitsbeløbet.
“	10-20	—	—	—	1/10	“ —
“	20-25	—	—	—	1/5	“ —
“	25-26	—	—	—	36/60	“ —
“	26-27	—	—	—	37/60	“ —
“	27-28	—	—	—	38/60	“ —
“	28-29	—	—	—	39/60	“ —
over 29 Aars		—	—	—	40/60	“ —

Forhøielse af denne Pension kan skee ved Lov.

|A:6291Subsidiært.

Fra	0-10	Aars	Tjeneste	giver	1/20	af Gjennemsnitsbeløbet.
“	10-20	—	—	—	1/10	“ —
“	20-21	—	—	—	31/60	“ —
“	21-22	—	—	—	32/60	“ —
“	22-23	—	—	—	33/60	“ —
“	23-24	—	—	—	34/60	“ —
“	24-25	—	—	—	35/60	“ —
“	25-26	—	—	—	36/60	“ —
“	26-27	—	—	—	37/60	“ —

“ 27-28	—	—	—	3860	“	—
“ 28-29	—	—	—	3960	“	—
over 29 Aars	—	—	—	4060	“	—

Forhøielse af denne Pension kan skee ved Lov.

[...] |A:6309

Grundtvig: Da den ærede første Rigsdagsmand for Præstø Amt (Hoffmeyer) fremhævede og anbefalede sit Forslag, sagde han, at det var Retfærdighed og Billighed, som han næsten ene derved havde havt for Øie; og jeg troer ham virkelig paa hans Ord, forsaavidt det var klart, at han slet ikke tænkte paa Retfærdighed og Billighed mod hele Folket, men kun paa Retfærdighed og Billighed i Fordelingen af Pensionssummerne mellem Embedsmændene. Men den ligefremme Følge af, at man fulgte hans Scala, vilde jo nød|A:6310vendigviis, efter hans egen Udvikling, blive den, at Pensionsbyrden blev langt større; thi han udviklede jo netop som en Grund for at man skulde følge hans Scala, at der vare saa mangfoldige Embedsmænd, som aldrig fik saa høi en Gage, at de kunde faae en Pension, som var tilstrækkelig for dem. Men jo flere saadanne der ere, desto større bliver jo Byrden. Vi maatte jo i denne Henseende til Statskassen og derfor ogsaa i Henseende til Folket hellere give nogle faa Embedsmænd en overdreven stor Pension, end vi maae give Mangfoldige en saadan, som vil blive aldeles overdreven stor, ved at lægges sammen.

Jeg skal ikke tale mere om dette Forslag, undtagen et Ord om Slutningen deraf, at det skulde tilstaaes Regjeringen at have Magt til, indenfor visse Grændser at forhøie Pensionen. Det er jo altsaa ikke det Samme, som at det skulde staae, hvad jeg i alle Tilfælde anseer for at være Ret, til Regjeringen, at foreslaae en saadan Forhøielse, men det skulde være i Regjeringens egen Magt, og da mener jeg, at netop Pensionsvæsenet er Noget, som Regjeringen paa egen Haand har haandteret saaledes, at vi visselig ikke skulde stemme for, at det skete paany. Forøvrigt vil jeg ogsaa ved denne Leilighed indskjærpe eller idetmindste paaminde den ærede Forsamling om, at det dog vist er aldeles urigtigt, hvad uden Tvivl er Tilfældet endnu, siden Talebrugen baade fra Ministerbordet og fra Bænkene her har lydt saaledes; det er vistnok grumme galt, dersom vi blive ved at betragte Embedsstanden som en egen Stand udenfor Folket, adskilt fra Folket og hævet over Folket ved visse Begunstigelser. (Hør!) Jeg er vis paa, at alle dygtige, alle veltænkende Embedsmænd ville, naar de komme til at see, ialtfald hvad det har at betyde, aldeles aflægge denne Betragtning. Det er jo dog aabenbart, at, naar man saaledes frygter for, at Folkets Fuldmægtige skulle faae en Stemme med om, hvorvidt en Mand, naar han har udtjent eller aftjent, afgaaer med en større eller mindre Pension, maa det jo være, fordi man ønsker at faae mere end Folket vil unde En, og det anseer jeg for den værste Syge, som

nogensinde kan være hos Embedsmændene. (Hør!) Jeg skal derfor ønske i de|A:6311res egen sande Interesse, at have de den endnu, den da snart maa helbredes.

[...] |A:6332

3) Nr. 5) 15 *Medlemmers* Forslag (F. E. Boisen, Fr. Jespersen, Frølund, Gleerup, Ch. la Cour, J. A. Hansen, F. Barfod, Ingstrup, Rée, B. Christensen, Tscherning, R. Sørensen, Grundtvig, O. Grønborg, L. Jensen).

|A:6331

Principal.

Fra	0-10	Aars	Tjeneste	giver	1/20	af Gjennemsnitsbeløbet.
“	10-20	—	—	—	1/10	“ —
“	20-25	—	—	—	1/5	“ —
“	25-26	—	—	—	36/60	“ —
“	26-27	—	—	—	37/60	“ —
“	27-28	—	—	—	38/60	“ —
“	28-29	—	—	—	39/60	“ —
over 29 Aars		—	—	—	40/60	“ —

Forhøielse af denne Pension kan skee ved Lov.

hvorover der var begjert Afstemning ved Navneopraab af følgende Medlemmer, nemlig: Barfod, Ingstrup, Sidenius, J. A. Hansen, Alberti, Grundtvig, J. Christensen, Clausager, R. Pedersen, Johansen, Rasmussen og R. Sørensen, blev, som af nedenstaaende Liste vil erfares, *forkastet* med 62 mod 26 Stemmer.

|A:6332Ja.

Alberti.	Clausager.
Barfod.	Frølund.
Boisen.	Gleerup.
Buntzen.	Grundtvig.
Christensen, B.	Hansen, J. A.
Christensen, J.	Jensen, L.
A:6333Jespersen.	Rasmussen.
Johansen.	Rée.
Knudsen, P.	Schroll.
Larsen, Chr.	Schøler.
Nørgaard.	Sidenius.
Olesen.	Sørensen.
Pedersen, R.	Tscherning.

Nei.

Andresen.	Hansen, C. H.
Bardenfleth.	Hansen, F. A.
Boserup.	Hansen, L.
Bregendahl.	Heggelund.
Broberg.	Hermansen.
Clausen.	Hjerrild.
la Cour.	Hoffmeyer.
Damgaard.	Hækkerup.
Damkjer.	Høier.

David.	Jacobsen.
Drewsen, J. C.	Jagd.
Fenger.	Jensen, Chr.
Fuglede.	Ingstrup.
Gottlob.	Jørgensen.
Gram.	Knudsen, J.
Hall.	Kofoed.
A:6334	Krieger. Schack.
Larsen, J. E.	Schiøtt.
Linnemann.	Simonsen.
Lunde.	Skau.
Madvig.	Spandet.
Marckmann.	Sponneck.
Monrad.	Steen.
Mourier.	Stockfleth.
Ostermann.	Thomsen, O.
Ottesen.	Timm.
Pedersen, P.	Tuxen.
Poulsen, C. M.	Ussing.
Rovsing.	Wegener.
Rothe.	Wilkens.
Rotwitt.	With.

Fraværende med Orlov.

Hansen, C. A.	Neergaard.
Kampmann.	Oppermann.
Lykke.	Otterstrøm.

Fraværende.

Black.	Rosenørn.
Drewsen, M.	Winther.
Grønborg.	

|A:6333

4) Subsidiært.

Fra	0-10	Aars	Tjeneste	giver 1/20	af Gjennemsnitsbeløbet.
"	10-20	—	—	1/10	" —
"	20-21	—	—	31/60	" —
"	21-22	—	—	32/60	" —
"	22-23	—	—	33/60	" —
"	23-24	—	—	34/60	" —
"	24-25	—	—	35/60	" —
"	25-26	—	—	36/60	" —
"	26-27	—	—	37/60	" —
"	27-28	—	—	38/60	" —
"	28-29	—	—	39/60	" —
over 29 Aars		—	—	40/60	" —

Forhøielse af denne Pension kan skee ved Lov.

hvtortil der var begjert Afstemning ved Navneopraab af de samme Medlemmer, som ved det foranstaaende Afstemningspunkt, blev, som af nedenstaaende Liste vil erfares, *forkastet* med 55 mod 33 Stemmer.

Ja.

Alberti.	Barfod.
Andresen.	Boisen.
A:6334 Buntzen.	Hansen, J. A.
Christensen, B.	Høyer.
Christensen, J.	Jacobsen.
Clausager.	Jensen, L.
Damkjer.	Jespersen.
Frølund.	Ingstrup.
Gleerup.	Johansen.
Grundtvig.	Knudsen, J.
A:6335 Knudsen, P.	Schroll.
Larsen, Chr.	Schøler.
Nørgaard.	Sidenius.
Olesen.	Simonsen.
Pedersen, R.	Sørensen.
Rasmussen.	Tscherning.
Rée.	

Nei.

Bardenfleth.	Hansen, F. A.
Boserup.	Hansen, L.
Bregendahl.	Heggelund.
Broberg.	Hermansen.
Clausen.	Hjerrild.
la Cour.	Hoffmeyer.
Damgaard.	Hækkerup.
David.	Jagd.
Drewsen, J. C.	Jensen, Chr.
Fenger.	Jørgensen.
Fuglede.	Kofoed.
Gottlob.	Krieger.
Gram.	Larsen, J. E.
Hall.	Linnemann.
Hansen, C. H.	Lunde.
A:6336 Madvig.	Skau.
Marckmann.	Spandet.
Monrad.	Sponneck.
Mourier.	Steen.
Ostermann.	Stockfleth.
Ottesen.	Thomsen.
Pedersen, P.	Timm.
Poulsen, C. M.	Tuxen.
Rovsing.	Ussing.
Rothe.	Wegener.
Rotwitt.	Wilkens.
Schack.	With.
Schiøtt.	

Fraværende med Orlov.

Hansen, C. A.	Neergaard.
Kampmann.	Oppermann.

Lykke. Otterstrøm.

Fraværende.

Black. Rosenørn.
Drewsen, M. Winther.
Grønborg.

[...] |A:6335

Grundtvig: Jeg har ikke forstaaet den ærede Formand, hvorfor det er, at vi skulle udslette dem.

[...]

|A:6481

102det Møde.

Tirsdagen den 18de Juni.

[...] |A:6482

Derefter gaae vi over til Spørgsmaalet, om den af Udvalget til Presselovens Behandling foreslaaede Lov skal fremmes. Det vil nemlig af den omdeelte Betænkning sees, at Udvalget i Slutningen af denne har foreslaaet, at for det Tilfælde, at Presseloven ikke i nærværende Session kunde blive ført igjennem begge Thing, da følgende Lov skulde vedtages:

“De i den provisoriske Forordning af 24de Marts 1848 indeholdte Bestemmelser stadfæstes, forsaavidt Saadant endnu udfordres efter Grundlovens § 91.”

[...] |A:6484

Grundtvig: Da jeg selv har den Ære at være Medlem af det Udvalg, som har gjort dette Forslag, saa er det mig heller hverken nyt eller paa nogen Maade imod, og naar man troer, det er nødvendigt, at der maa komme en Stadfæstelse af Placaten af 24de Marts 1848, for at den fremdeles kan bestaae, da kan jeg ikke Andet end ønske, at det maa skee, men jeg maa rigtignok tilstaae, at mig synes, der var meget mere Beroligende i det Svar, som jeg ifjor fik paa en Forespørgsel til den høitærede Justitsminister om, hvorvidt Trykkeforordningen af 1799 endnu skulde tænkes gjældende, og om Ministeren agtede at forelægge os en ny Lov om Trykkefrihed, thi vel kan jeg ikke sige, at Ministerens Svar tilfredsstillede mig, som i det Hele skal være temmelig vanskelig at fornøje (Ja! Ja!), men det fandtes dog, saavidt jeg kunde skjønne, beroligende for Thinget i det Hele, der ligesom danske Folk sædvanlig var let at berolige. Ministeren sagde nemlig ikke blot, at denne omtalte Placat, skjøndt den ikke var os forelagt, dog var i fuld Gyldighed og vilde fremdeles blive ved at være det, men han lagde endog til, at han haabede, at Maaden, hvorpaa han hidtil havde anvendt Trykkeloven, var os en

Borgen for, at den ikke vilde blive anvendt paa nogen Maade saaledes haardt eller umildt, at der skulde for det Første trænges til en ny Trykkelov. Nu er det, jeg mener, at, naar vi nu stræbe med Flid at faae stadfæstet blot denne Placat, kunde det jo rigtignok synes, som om vi tilstod, at det var nok til vor Beroligelse, og det maa jeg blot gjøre opmærksom paa, at, dersom ikke Ministerens Svar ifjor kunde være ganske beroligende, saa kan dette endnu mindre være det; men, da de Øvrige i Comiteen næsten Alle have syntes, at selv *det* ikke var vist, at denne Placat beholdt sin Gyldighed, uden at den vandt en ny Stadfæstelse af Rigsdagen, og da jeg paa ingen Maade troer, enten at Trykkeloven kan gaae igjennem under dette Sæde af Forsamlingen, eller at den i det Hele har Udsigt til at gaae igjennem efter mit Ønske, saa skal jeg ogsaa anbefale Udvalgets Forslag, at det **[A:6485]**maatte tages under Overveielse og tages til Følge.

[...] **[A:6568]**

Undertegnede *Grundtvig* har ikke kunnet tiltræde Overtallets Tilraadelse af Loven, og det af følgende Grunde.

Ingen vil nægte, at der maa være en høi Grad af Trykkefrihed, hvorsomhelst der skal herske Offentlighed og Ansvarlighed, hvor borgerlig Frihed i det Hele skal kunne trives og hævdes, og hvor Bogvæsenet paa Modersmaalet skal kunne blomstre og bære Frugt, men det maa ikke oversees, at næsten ved enhver Indskrænkning i Trykkefriheden og al Straffetruksel mod Skribenterne skader man Læsningen paa *Modersmaalet* og henviser Boghandelen og Læseverdenen til *fremmede* Bøger, og at man tager med den ene Haand, hvad man giver med den anden, naar man vel formindsker Skribenternes *personlige* Ansvar, men paalægger de indenlandske *Bogtrykkere* og *Boghandlere* saadanne Baand og Byrder, at denne Haandtering og Næringsvei maa blive langt ubehageligere og mindre indbringende end andre borgerlige Haandteringer og Næringsveie.

Dette Hensyn maa gjøre sig dobbelt gjældende i et lille Land som *Danmark*, der umuligt kan byde eller yde enten Skribenterne paa Modersmaalet eller dem, der skulle leve af at trykke danske Bøger og af at handle med dem, den Opmuntring og de Fordele, som andetsteds i en vis Grad kunne opveie Ansaret og Byrderne. Det er da i Undertegnedes Øine soleklart, at, skal *Danmark*, som allerede er oversvømmet af fremmede Bøger, nogensinde faae et Bogvæsen paa *Modersmaalet*, der kan fyldestgjøre *Folkets* Tarv og Trang, hvad de *fremmede* Bøger umuligt kunne, da maa *Trykkefriheden* i alle Maader være fuldt saa uindskrænket, som hvor den ellers, i *England* og *Nordamerika*, er det meest.

[A:6569]

102det Møde.

Tirsdagen den 18de Juni.

(Forts.)

I *Virkeligheden*, skjøndt ikke lovfast, har nu ogsaa *Danmark* i de seneste Aar nydt en saadan *Trykkefrihed*, uden at den har foraarsaget nogen Ulæmpe, som fortjener at lægges i Vægtskaalen, hvor Talen er om det uundværlige Middel til Folke-Oplysning, til Hævdelse af Folke-Friheden og til Bevarelse af Folke-Æren, som nu og herefter maa staae og falde med Bogvæsenet paa *Modersmaalet*, og jeg kan da umuligt give min Stemme til en ny Lov om Pressens Brug, der, langt fra at befæste den Trykkefrihed, vi nyde og behøve, tvertimod aander Uvillie mod den og Frygt for den.

Det kan herved, efter min Overbeviisning, slet ikke komme i Betragtning, at det foreliggende Lovudkast ei er saa strængt som den i mine Øine forældede Lov af 1799, der blev given under en heel *anden Statsforfatning* end den nærværende, thi ved nye Love skal man jo kun spørge om, hvad der passer til den *nærværende* Tid og Tingenes Orden, og hvad der rimeligviis vil virke gavnligt i Fremtiden, og det er derfor min Overbeviisning, at, skal der gives en egen Lov om de saakaldte *Presse-Forbrydelser*, da maae efter *Grundloven* samtidigt dermed indføres *Nævninger*.

Undertegnede *Grundtvig* maa derfor først og fremmerst aldeles fraraade Folkethinget Antagelsen af den foreslaaede Lov om Pressens Brug.

Skulde imidlertid Folkethinget gaae ind paa Loven i den Skikkelse, som Udvalgets Overtal har foreslaaet, da skal jeg udbede mig den Frihed at stille dertil følgende Ændringsforslag.

[A:6570]Til § 1.

Første Sætning ændres saaledes: De særegne Indskrænkninger, som Bogtrykker-Næringen har været underkastet, ophæves, men dog skal paa hvert Skrift, som udgives i Trykken, saavel Bogtrykkerens Navn som Trykkestedet anføres.

Til § 4.

Istedetfor "20-500" sættes "5-200."

Til § 5.

Slutningen ændres til "straffes med Landsforviisning eller med Statsfængsel paa 5 eller flere Aar"

Til § 6.

Slutningen "Med samme Straf o. s. v." udelades.

Til § 7.

Ordene "med Fængsel — eller" udelades.

Til § 8.

Istedetfor “straffes — Skrift” sættes “og paatales det af vedkommende Samfund, da bødes derfor fra 50 til 500 Rbd.”

Til § 9.

Istedetfor “vilde — Agtelse” sættes “vilde skille ham ved hans borgerlige Agtelse”

Ordene “med Fængsel — eller” udelades.

Ordene “der maa — Øine” udelades.

Istedetfor “Bøder — Maaneder” sættes “Bøder fra 20 til 100 Rbd.”

Til § 14.

Efter “det Offentlige” tilføies “Frikjendes imidlertid den Anklagede for ubeføiet Tiltale, da tilkjendes ham Vederlag for Krænkelse, Tab og Skade.”

Til § 16.

Andet Afsnit “Paa Kobberstik — Ansaret for disse” udelades.

[...] |A:6575

Det samlede Udvalg maa endelig for det Tilfælde, at nærværende Lov ikke kan blive ført igjennem Thingene i denne Samling, foreslaae Folkethinget at vedtage følgende Lov:

De i den provisoriske Frd. 24 Marts 1848 indeholdte Bestemmelser stadfæstes, forsaavidt Saadant endnu udfordres efter Grundlovens § 91.

J. E. Damkier, Frølund. Grundtvig.

Ordfører.

C. Hall. Krieger. Schack.
 Spandet.

[...]

|A:6575

103die Møde.

Onsdagen den 19de Juni.

[...] |A:6576

Rigsdagsmanden for Præstø Amts 4de District (Grundtvig) har tilskrevet mig, at han agtede at stille en Forespørgsel til Cultusministeren. Jeg skal tillade mig at oplæse den Skrivelse, jeg i denne Anledning har modtaget:

“Undertegnede Rigsdagsmand for Præstø Amts 4de Valgkreds ønsker at stille en Forespørgsel til den høitærede Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet, angaaende de tre under 13de Mai d. A. udgaaede saakaldte Bekjendtgjørelser om en Underviisningsplan og Examensbestemmelser for de lærde Skoler, om Ophævelsen af den hidtilværende Examen artium m. v. og om en forandret Inddeling af

det akademiske Aar ved Københavns Universitet.

Forespørgselen gjælder nemlig Ministerens Betragtning af disse Bekjendtgørelser som hørende eller ikke hørende til Lovgivningen.”
[...]

|A:6645

104de Møde.

Torsdagen den 2ode Juni.

[...] |A:6646

1) *Grundtvigs* Forslag:

Slutningen ændres saaledes: forsaavidt Saadant endnu efter Grundloven maatte behøves.

[...] |A:6647

Grundtvig: Den ærede Ordfører udtalte sig jo rigtignok, som om det egentlig var det hele Udvalg paa mig nær, som var blevet sin Beslutning og sit Forslag virkelig tro, men han tilkjendegav ogsaa, at det ikke var Andet end at Flerheden havde tiltraadt et andet Forslag istedetfor at jeg har givet et, som er saavidt mit eget. Han meente vistnok ogsaa, at om ikke ved Udvalgets oprindelige Forslag, saa dog ved det Ændringsforslag, som Fleertallet har tiltraadt, vilde alle Vanskeligheder være bortryddede, idet han meente, at der paa denne Maade aldeles Intet udtales om Nødvendigheden af Lovens Stadfæstelse, medens mit Forslag ligesom det andet i samme Aand, vilde have Thinget til at udtale sig tvivlende om hvad der maa ansees for en afgjort Sag. Jeg skal med et Par Ord stræbe i den Henseende at udtrykke mig idetmindste klart over hvad jeg mener. Hvad Sagen selv og dens Nødvendighed angaaer, nemlig Stadfæstelsen af Forordningen af 24de Marts 1848, saa siger jeg, at for mine Øine er der ingen Nødvendighed deri, men at det er meget taaleligt, og derpaa kan |A:6648 jeg meget godt gaae ind, der er ingen Nødvendighed i mine Øine for det, siger jeg, fordi paa denne Lov, om den end staaer nok saa fast, kan jeg ikke stole i Henseende til, hvad der ligger mig paa Hjerte, nemlig *Trykkefriheden*. Skal jeg i den Henseende stole paa Noget, saa maa det være paa den høitærede Justitsministers Ytringer, skjøndt de vel gaae til begge Sider (Latter) og paa Folkestemningen, endskjøndt den ogsaa holder til begge Sider. Det er altsaa Spørgsmaalet her, om vi skulle gjøre det muligt for hele Thinget, at gaae ind paa Stadfæstelsen af denne Lov, om hvis Nødvendighed efter juridiske Principer vi have forskellige Meninger, og da er det jeg mener, at man skal gjøre det muligt for Alle, men i Grunden gjøre det umuligt for alle de Consequente, som ansee Stadfæstelsen for unødvendig, naar man

siger, som Udvalgets Fleertal ønsker, at der er een Bestemmelse i Forordningen af 24de Marts 1848, den Bestemmelse, som indeholdes deri, om at Censuren og de forebyggende Forholdsregler skulle ophøre, denne Bestemmelse erkjende de at være baade gjentaget og rodfæstet i Grundloven, saa at den ikke kan trænge til nogen videre Stadfæstelse; men om de andre Bestemmelser troe de, at det er aldeles nødvendigt, at de skulde stadfæstes, dersom de ikke skulde tabe deres Gyldighed, og det er det, som de ville have Thinget til at bifalde, de ville ikke unde nogen det Forbehold, som den ærede Rigsdagsmand for Holbeks Amts 2det District (Tscherning) erklærede, han vilde tage, saa man fremdeles i Thinget har Lov til at omtvile eller benægte Nødvendigheden, den juridiske Nødvendighed af Stadfæstelsen. Saaledes staaer Sagen, og jeg skal nu overlade til Thinget at vælge mellem Udtryksmaaderne.

[...] **[A:6649]**

1) Nr. 1. *Grundtvigs* Forslag:

Slutningen ændres saaledes: forsaavidt Saadant endnu efter Grundloven maatte behøves.

forkastedes med 60 mod 4 Stemmer.

[...]

[A:6732]

105te Møde.

Fredagen den 21de Juni.

[...]

Grundtvig: Da det ved Forslagets 2den Behandling viste sig, at selv den ærede Rigsdagsmand for Holbek Amts 2det District (Tscherning), som udtrykkeligt havde forbeholdt sig den gamle Tvivl om Nødvendigheden af en saadan Lovs Stadfæstelse, foretrak den nærværende Udtryksmaade for enhver anden, som holdt Forbeholdet mere aabent, saa skal jeg ikke stræbe at forhindre Eenstemmigheden idag.

[...] **[A:6733]**

Forslag

til

Lov, der stadfæster den provisoriske Forordning af 24de Marts 1848.

De i den provisoriske Forordning af 24de Marts 1848 indeholdte Bestemmelser stadfæstes, forsaavidt Saadant ikke alt er skeet ved Grundlovens § 91.

vedtoges med 66 mod 2 Stemmer.

[...] **[A:6740]**

Grundtvig: Jeg skal aabent vedkjende mig et Andragende om, at den hele Lov udsættes, til vi samles igjen, eller de, som skulle samles efter os; jeg mener nemlig simpelt, at vi gjøre vel i at overveie det 2 Gange, før vi begynde med Udnævnelsen af nye og stærkt lønnede Embedsmænd, og det i en Sag, hvor det er et meget stort Spørgsmaal, om det virkelig vil føre til Maalet. Der er vist Ingen, der mere end jeg deler det fromme Ønske, som den høitærede Finantsminister ogsaa har vedkjendt sig, at den aftagende Pensionsliste engang maatte komme til at svare til sit Navn, men jeg troer rigtignok, at, hvad der allerede **[A:6741]**er skeet, det vil tjene langt mere til at forebygge dette Ønskes Opfyldelse, end alle Udnævnelser af Revisorer ville tjene til at frembringe den.

[...] **[A:6754]**

2) Forslag af C. M. Poulsen, F. A. Hansen, Hjerrild, L. Hansen, Marckmann, Fuglede, Hoffmeyer, Ove Thomsen, Bregendahl, Ostermann, Damgaard, Timm, With, Ottesen, Hermansen, Grundtvig, Schøler, Schiøtt, R. Sørensen:

§ 1 forandres saaledes:

“For de Jyllands Beboere i Aaret 1849 og Odense Amts Indvaanere i Aaret 1848 ved fjendtlig Overlast tilføiede Tab, samt den Indbyggerne i Fredericia ved sammes Forsvar i førstnævnte Aar paaførte Skade tilstaaes, efter nedenstaaende Regler, Erstatning af Statskassen indtil et Beløb af i det Høieste 1,700,000 Rbd., forsaavidt Krav paa saadan Erstatning nu maatte være indkommet.”

[...] **[A:6761]**

Grundtvig: Idet jeg skal tilraade det Ændringsforslag, jeg har været med at stille om Høiden af den Sum, der skal bestemmes, og dens Anvendelse efter de bestemte Regler, skal jeg tillige erklære mig aldeles for det Forslag, at de Ord: “forsaavidt Kravene allerede ere anmeldte” blive udelukkede, og, hvis derfor dette Ændringsforslag skulde blive frafaldet af det ærede Medlem, som har stillet det, skal jeg optage det. Jeg kan ikke forstaae, hvorledes man i denne Sag skulde stræbe at udelukke Nogen, som havde retmæssigt Krav. Jeg veed vel, at, naar man har Gjæld og udsteder Proclamata, og derved ønsker, at der skal melde sig saa faa Creditorer som muligt, at man da har en bestemt Tid, efter hvilken de skulle tie stille, men, naar det netop maa være vor Bekymring, at Nogen, som virkelig har lidt Skade og kunde komme i Betragtning, skulde miste det, fordi han ikke havde anmeldt det i Tide, og naar vi indsee, at netop fordi Tidsfristen er saa lang og Bekjendtgjørelserne saa hyppige, — skjøndt det sidste veed jeg dog ikke — at vi da kunne vente, at Ingen, som har et retmæssigt Krav, vil have glemt at melde det, uden netop de, som høre til de Ringeste, til dem, som mindst kunne taale at tabe det, saa kan jeg ikke forstaae, at der skulde være den allermindste Grund til her at tage dette Forbehold.

[...] **[A:6767]**

1) *Winthers* af ham frafaldne, men af *Grundtvig* optagne subsidiaire Forslag: At Ordene “forsaauidt Krav paa saadan Erstatning nu maatte være indkommet” i alle de stillede Forslag udgaaer.

forkastedes med 57 mod 18 Stemmer.

[...] |A:6771

Derved bortfaldt Forslaget af C. M. Poulsen med Flere under Nr. 2 paa Ændringsforslagslisten.

[...]

|A:6798

106te Møde.

Løverdagen den 22de Juni.

[...] |A:6813

Grundtvig: Jeg vilde blot tage mig den Frihed at bemærke, at man ikke synes at lægge nogen Vægt paa, at naar der i en *lang Række af Aar* virkeligen har været betalt med Penge (Hør!), da har den, som udleier eller udfæster, aabenbart vurderet Arbeidet, og det er da Spørgsmaalet om hvad den høitærede Indenrigsminister nævnede om det Udtryk i Paragraphen, at det skal bestemmes efter de almindelige “Tidsforhold”, vil føre til, at hvor der i almindelige Aar er ydet Penge efter |A:6814 Eierens eget Valg, at da denne Pengesum bliver det Vederlag, der fastsættes for Afløsningen.

[...]

|A:6919

109de Møde.

Tirsdagen den 25de Juni.

[...] |A:6982

Grundtvig: Det forekommer mig, som om den sidste ærede Taler gjorde en Fejlslutning, og det var den, at, naar man har stemt *imod* Loven om Gaardmandshoveriet, og den dog alligevel er gaaet igjennem, at saa maa man ogsaa stemme *for* Loven om Huusmandshoveriet, fordi de bør have eens Skjæbne; jeg siger, dette anseer jeg for en Fejlslutning (Nei!), endog i det Tilfælde, at vi kunde tænke, vore Stemmer vilde afgjøre Lovens Skjæbne, men for en dobbelt Fejlslutning da, naar vi kunde forudsee, at Lovens Skjæbne bliver densamme, og da skulde jeg dog vel troe, at det var rimeligst, hvad jeg ialtfald har isinde at gjøre, at vi stemme imod hvad vi ikke synes om (Ja!). Jeg har før villet sige et Ord, men som

jeg blev forhindret i, |A:6983| men det kan vel ogsaa høre hid eller dog idetmindste taales her. Der har været endeel Tale idag om det ærede Udvalg i begge disse Sager, og den ærede Ordfører har paastaet med megen Styrke, at der slet ikke burde være noget at misbillige i den Maade, hvorpaa Udvalget er gaaet frem ved først at foreslaae en heel Deel Ændringer til disse Love, at forsvare dem tildeels, og dernæst, efterat de ere gaaede igjennem, da at forelægge os det Forslag, at glemme dem alle og optage Loven saaledes, som den kom til os fra Landstinget. Dersom Udvalget havde faaet denne Lov at behandle tidligere under Rigsdagens Sæde, da turde jeg ikke paastaae, der var noget Upassende i alt dette, men, da jeg ikke kan tænke Andet, end at Udvalget, allerede da det blev nedsat, kunde see, det var et stort Spørgsmaal, om Loven, naar den undergik endeel Forandringer her, om den da under det nuværende Sæde kunde gaae igjennem, saa mener jeg, at det i det Ringeste maatte have givet os dette Forslag, som det nu kommer med til 3die Behandling, givet os det med at vælge imellem, da det forelagde sin Betænkning for Thinget. Dette anser jeg for at være en Feil, men som nu ikke mere staaer til Ændring.

[...] |A:6987|

Grundtvig: Den høitærede Indenrigsminister maa ventelig have opfattet mine Ord ikke saa ganske rigtigt, thi jeg har aldrig forundret mig over det eller paa nogen Maade kaldt det en Feil, at den høitærede Indenrigsminister, som under Lovens Drøftning her, om jeg ellers hørte ret, udtrykkeligt sagde, at, naar visse Ting gik igjennem her, da indestod han omtrent for, at Loven ikke skulde gaae igjennem; jeg kan aldrig finde, at det var en Feil, eller at det var i mindste Maade urimeligt, at han stillede et Ændringsforslag om, at Loven skulde blive given, som han vilde have den. Hvad jeg talte om, det var jo heller ikke, at det skulde være noget Galt, at Udvalget havde foreslaaet os at gaae tilbage til Loven, som den var kommen her, men hvad jeg sagde, der i mine Øine var en Feil hos Udvalget, det var, at det ikke, da Loven saa seent var kommen til Behandling, at det ikke da allerede, dengang det stillede sine Ændringsforslag, tillige stillede os det |A:6988| Forslag, om vi dog ikke maaskee helst vilde blive ved Loven, som den kom fra Landstinget.

[...]

|A:6996|

11ode Møde.

Onsdagen den 26de Juni.

[...] |A:7002|

Grundtvig: Jeg vilde blot udbede mig en Oplysning om, hvad jeg her slet ikke forstaaer. |A:7003| Jeg troede nemlig, at i det Øieblik, Thinget er sluttet, da var der *ingen* Formand, og derfor kan jeg ikke forstaae dette om en Bemyndigelse til en Formand, som ikke er til; thi, dersom der var en Formand mellem Thingets Møder, vilde der jo ogsaa være en Formand, naar det næste Møde begyndte, og det er, saavidt jeg veed, ikke Tilfældet.

[...]

Grundtvig: Ja, men saa synes mig, at det ikke maa være under Navn af "Formand", men at Thinget maatte vælge Nogle af sin Midte, det være sig nu Formændenes Personer eller Andre, der skulle have denne Bemyndigelse.

[...] |A:7041|

Grundtvig: Jeg skal blot sige, at jeg troer, at baade Forhandlingerne her i Salen og ligeledes Betænkningen fra Udvalget gjør det aldeles klart, at her er Saameget, som ialtfald trænger til en nærmere Undersøgelse, at Thinget vistnok ikke vil betænke sig paa at henvise det som en vigtig Sag til den høitærede Indenrigsminister.

[...] |A:7055|

Grundtvig: Ja, man kunde jo forud vide, at de Herrer Jurister vilde slet ikke være fornøiede med, at der paa nogen Maade blot ymtedes om, at der kunde tages en Beslutning paa Rigsdagen, som lignede paa nogen Maade de Kjendelser, der afsiges ved Domstolene, saa at det heller ikke har forundret mig ved denne Leilighed at høre det samme. Men jeg kan ikke Andet end være aldeles enig med den ærede Rigsdagsmand for Holbek Amts 2det District (Tscherning) i at hellere end at fremkalde saadan en Sag for Domstolene uden den høieste Nødvendighed, hellere maatte Rigsdagen lade det gaae aldeles upaataalt hen, undtagen den Paatale, der allerede havde fundet Sted i Thinget; thi naar det først bliver saaledes, at vi skulde faae den ene Retssag efter den anden om Valgene, da er jeg bange for, at det ikke bliver indskrænket til de Sager, som Rigsdagen maatte selv bestemme skulde anlægges, men at det ogsaa kunde udstrække sig til Bestyrelsen, saa at vi meget kom til at fortryde, at vi havde gjort Begyndelsen.

[...] |A:7057|

Grundtvig: Da de foregaaende Afstemninger have viist, at Thinget i det Hele har endnu mere Tillid til den ministerielle Hemmelighed end til den folkelige Offentlighed, saa skal jeg nøies med at sige, at jeg naturligviis stemmer, som jeg pleier, for hvad der efter min Overbeviisning fortjener, og efter mit Haab engang vil vinde de fleste Stemmer, og at jeg altsaa stemmer imod det foreliggende Lovforslag, som imod Alt, hvad der unødvendig indskrænker Folkets Frihed og svækker Folkets levende Deeltagelse i sine egne Anliggender.

[...]

[A:7072]

111te Møde.

Torsdagen den 27de Juni.

[...] [A:7073]

Grundtvig: Den Forespørgsel, som jeg med Thingets Samtykke idag tager mig den Frihed at gjøre, angaaer, som det strax vil sees, ikke hvad jeg kalder *Fyldet*, men hvad jeg kalder *Overtrækket*, ikke det Indvendige, men det Udvendige i Bekjendtgjørelserne af 13de Mai om Ophævelsen af Examen artium, om det akademiske Aars Forandring og om flere Forandringer i Henseende til de lærde Skoler, og jeg skulde derfor helst ønsket, at et af Thingets lovlærde Medlemmer havde gjort denne Forespørgsel og understøttet den med tilsvarende Grunde; thi vel vil jeg just ikke aldeles gjerne have alt det Udvendige overladt til Juristerne; men jeg viger dem dog gjerne Pladsen, hvor Talen, som her, er om det Udvendige ved Lovgivningen, eller hvad man kalder i Kunstsproget: de juridiske Former. Da imidlertid Ingen af de Lovlærde har rørt sig, og da det lakker stærkt ad Enden med nærværende Thinghold, og da jeg finder, at der ikke burde groe Moos paa Spørgsmaalet, saa bestemte jeg mig endelig til at gjøre det saagodt som jeg kunde, skjøndt den Tid er forbi herinde, da man ikke kan forspørge sig. Skulde jeg nu, uagtet jeg gjør min Flid med at undgaae det, have forspurgt mig, idet jeg spurgte, [A:7074] om den høitærede Minister anseer disse Bekjendtgjørelser med deres Indhold for hørende eller ikke hørende til Lovgivningen, saa vil jeg haabe Ministerens og Thingets Overbærelse paa Grund af at jeg ikke hører til Lovfaget, men jeg skal, som jeg ogsaa bør, sige mine Grunde, hvorfor jeg mener, at denne Forespørgsel ikke er nogen Forspørgelse. Jeg er vistnok af den afgjorte Overbeviisning, at meget i disse Bekjendtgjørelser nødvendigen hører til Lovgivningen, saa det da ikke kunde være gyldigt uden Rigsdagens Medvirkning, og det syntes jo paa den anden Side klart nok, at Ministeren maatte være af en anden Mening; men dog har jeg ikke anseet dette for aldeles vist. Det har dunkelt foresvævet mig, at dog maaskee Ministeren kunde have betragtet de Forholdsregler, som ikke henhøre til det Administrative, men maae henføres til den lovgivende Myndighed, kunde have betragtet dem, jeg veed ikke, som foreløbig eller som efterhinkende, men dog saaledes, at han ikke derved vilde benægte Rigsdagens Ret til at medvirke ved Sager af den Art og Beskaffenhed, og derfor skal jeg kun ligefrem gentage det

Spørgsmaal, jeg skriftligt har stillet, og gjemme alle de Grunde, som jeg enten har for Rigsdagens Ret til at medvirke i Hensende til det lærde Skolevæsen, saavel som til det læge, og alle mine Grunde for, at Bekjendtgjørelserne selv efter deres Form umuligt kunde hjemfalde ene til Bestyrelsen eller den administrative Myndighed. Jeg skal gjemme Grundene, til jeg seer, at de gjøres behov, da det jo ellers baade for Tidens Korthed og i alle Maader vilde være bedst, at trække dem paa en Traad til en anden Gang.

[...] **[A:7082]**

Grundtvig: Ja, ved Ministerens Svar mener jeg, at Hovedsagen ved Forespørgslen er afgjort, som Thinget maatte ønske det, da den høitærede Minister jo baade først og sidst har erklæret, at det var langt fra hans Tanke at ville inddrage det høiere eller lærde Underviisningsvæsen udelukkende under Bestyrelsen, saa at, da Tiden overalt kræver Korthed, saa skal jeg heller ikke bruge mange Ord til at sige, hvori jeg dog endnu ikke kan finde mig tilfredsstillet ved den høitærede Ministers Svar. Det er, som sagt, ikke Hovedsagen; thi den anseer jeg for at være afgjort, men, naar jeg seer hen paa de nærværende Bekjendtgjørelser, hvorom den høitærede Minister bestemt paastod, at han var kommen til den Overbeviisning, at deres Indhold hørte ene og alene under Bestyrelsen — thi hvad han anførte om hvad der var skeet i Forveien ad Lovgivningens Vei, det anførte han, om jeg hørte ret, slet ikke som Noget, der bemyndigede ham, men som Noget, der blot gjorde det mere ligefrem for ham at **[A:7083]**løse de Tvivl, som vare opkomne hos ham, og i denne Henseende kan jeg da, som sagt, paa ingen Maade være enig med Ministeren. Det kan nu naturligtvis her ikke komme i Betragtning, hvad Ministeren anførte, at han troede, Thingets Stemning var mere for at befatte sig med Almueskolevæsenet end med det lærde Skolevæsen; thi Thinget maatte være forskrækkeligt kortsynet, om det troede at kunne tage nogen virkelig velbegrundet Bestemmelse om Almueskolevæsenet uden ogsaa at have det lærde Skolevæsen ganske fast og nær for Øie (Hør!); men, naar Ministeren har meent, at de tagne Forholdsregler skulde høre blot til Bestyrelsen, da synes mig, da skulde han slet ikke have anført enten til sin Undskyldning eller som Grund, at det havde Altsammen været enten paabegyndt eller forberedt til engang at skee; thi derved komme vi jo aabenbart over paa Lovgivningens Gebeet netop om de Gjenstande, som her skulde efter Ministerens Sigende alene høre under Bestyrelsen. Saaledes kan der jo slet ingen Tvivl være om, at, naar der har været en Forordning om Examen artium, og man da ophæver Examen artium, saa ophæver man denne Forordning, og at en Ophævelse af denne Forordning ligesaavel maa være en Lovgivningsact, som Forordningen var det selv. Jeg mener fremdeles, at de Forandringer, som den høitærede Minister har gjort, og som, saavidt jeg veed, ikke vare forud

bebudede, at de ingenlunde ere enten saa ubetydelige eller maatte saa nødvendig følge af det Forrige, at det jo blev Noget, der visselig, naar det skulde være lovgyldigt, krævede at have Rigsdagens Drøftning og Samtykke; jeg skal imidlertid for Kortheds Skyld blot nævne een Ting, som den høitærede Minister ikke nævnede, og det er Aldersgrænsen, som er sat ved Optagelsen i alle lærde Skoler. Det er os vist alle vitterligt, at en saadan Aldersgrændse har aldrig fundet Sted for os Ældre, vi vide desuden, at ikke saa faa af de dygtigste Mænd i en langt senere Alder, end her sættes som den yderste Grændse, have begyndt at studere, at flere af dem have gaaet i de offentlige Skoler, tildeels ogsaa fordi de ikke havde Midler til paa anden Maade at forberede sig til Universitetet, og jeg anseer derfor virkelig en Alders|A:7084grændse her for en saadan Bestemmelse, at skulde den virkelig sættes, og derved unægtelig gjøre for Mange en Adgang til Universitetet og dermed efter vore Indretninger jo til en stor Deel og den største Deel af de egentlige Embeder, gjøre den langt mere besværlig, en saadan Aldersgrændse, skulde den sættes, siger jeg, da maatte den først sættes efter den omhyggeligste Drøftning, og hvor alle Parter af den lovgivende Myndighed vare enige. Hertil skal jeg indskrænke mig, saameget mere som overalt baade Bekjendtgjørelsernes Indhold og i det Hele det lærde Skolevæsen vil, om jeg lever og kommer her igjen, nøde mig til at holde langt udførligere Foredrag om denne Sag.

[...]

Grundtvig: Ja, men det er en ganske anden Sag, det kunde slet ikke være min Mening, naar jeg talte om en Aldersgrændse, da at tænke paa en Grændse for den Alder, de skulde have naaet for at komme ind i Skolen, men det er den Aldersgrændse, der er sat, efter hvilken de ikke maae komme derind.

[...] |A:7085

Grundtvig: Selv Damerne have vist ikke godt af Gallopvaltsen, og Lovene have det endnu mindre; jeg skal derfor ogsaa stemme for, at denne Lov ikke kommer videre denne Gang. Især har det vakt min Opmærksomhed, og jeg troer, det burde underkastes en Drøftelse, førend det antages, at, medens der vel er bestemt, at der i Straffeanstalten ikke kan uddeles legemlig Straf, uden at der er Lægeattest for, at den Paagjældende kan taale det, saa er der derimod tilstaaet Directeuren Ret til at idømme en Fange 6 Maaneders eensom Cellerrest, med eller uden Arbeide, og det, mener jeg, er, eller kan idetmindste være, en uhyre større Straf, en Straf, der, efter Alt hvad jeg veed, kan være mere uheldbringende for Personens baade indvortes og udvortes Sundhed, end de 27 Slag, som dog er det Høieste, der kan tildeles ham ellers. Jeg finder saameget mere, at man bør tage dette i Overveielse, som der virkelig er i Lovgivningen i de senere Tider en Tilbøielighed til paa |A:7086den ene Side at indskrænke Alt, hvad man kalder legemlig

Revselse, til det mindst mulige, og gjøre denne Revselse vanskelig at tildele, men at man derimod glider temmelig let hen over andre Maader at pine Folk paa, skjøndt Sjælen kan pines ud af Livet, naar man kun ikke derved rører ved dem med en Finger.

[...]

Grundtvig: Det er allerede i Landstthinget bemærket, at Slutningen af den anden Paragraph i denne Forordning, at den, *som* tilstaaer Tiendeeierne den samme Ret, som før kun tilkom Tiendeyderne, at kunne kræve Tienden afløst og bestemt, — jeg siger, det er allerede i Landstthinget med Kraft udhævet, at denne Bestemmelse er saa ufordeelagtig for Yderne, og kan for mangen en Yder være til saa stor Skade, at derved den hele Foranstaltning maa ansees for at være imod deres Tarv, og da jeg erkjender det Samme, saa maa jeg nødvendig stemme imod Loven, da her ikke længere kan være Tale om at ændre den.

[...] **[A:7089]**

Grundtvig: Ligesom jeg igaar bemærkede, at jeg ikke kunde forstaae Ordet Formand **[A:7090]** i det Forslag, som det ærede Udvalg har forelagt her, saaledes maa jeg idag, da den Oplysning, som jeg fik, ikke kunde tilfredsstille mig, bemærke, at det synes mig aldeles upassende at gjøre dette Forslag. Jeg finder, at det er en Omhu for Thingets Vel der har bevæget vor nærværende Formand til at gjøre Udvalget opmærksom paa Nødvendigheden af at vælge een eller flere Mænd til at varetage dets Sager og dets Tarv i Mellemtiden indtil næste Rigsdagsmøde. Men jeg finder det meget underligt, at Udvalget istedetfor da at foreslaae os ligefrem at gjøre et saadant Valg, har ligesom villet binde vort Valg til Formanden, der dog ikke mere er til som Formand, saasnart Forsamlingen er sluttet. Det forekommer mig at være saameget underligere, som vi jo ikke have, som adskillige andre Steder, en fast Formand for hele den Tid, da Thinget sidder, men have afvexlende Formænd, saa at det kun er et Tilfælde, at man engang ved Udvalgets Forslag kan vide, hvem de mene med *Formanden*. Jeg skulde derfor ønske, at det blev forandret saaledes, at Valget stod frit, ikke fordi jeg enten tænker paa at ville stemme paa nogen Anden end Formanden for Øieblikket, ei heller fordi jeg troer, at der vilde være nogen Fristelse dertil, men fordi det forekommer mig, at Thinget maa staae i sin Frihed at vælge, og at en Formands Post, som efter Forretningsordenen skal skifte hver Maaned, ikke maa betragtes eller fremstilles i Thinget som saa fast, at den endogsaa paa en Maade kunde holde sig mellem Rigsdagene.

[...]

[A:7129]

Fredagen den 28de Juni.

[...] **[A:7130]**

Grundtvigs Forslag: Istedetfor Begyndelsen af Forretningsudvalgets Forslag: “Thinget bemyndiger for sit Vedkommende Formanden”, sættes: “Thinget udnævner for sit Vedkommende et Medlem”.

Grundtvig: Jeg har stillet dette Ændringsforslag, som jo ikke angaaer Sagen selv, da det ikke er imod at vælge, hvem Thinget maatte behøve, altsaa ogsaa vor ærede Formand til, som hidtil, at besørge hvad der behøves i Mellemtiden til Rigsdagens Sammentrædelse, men fordi jeg fandt, at efter Alt hvad jeg forstaaer, kunde med Rette ikke Ordet “Formand” staae i den Forbindelse i Forslaget, da det ogsaa kun desuden er tilfældigt; men vi sige, at vi vide, hvem der skal menes derved; thi da vi have afvexlende Formænd hver Maaned, saa er det jo forsaavidt et Tilfælde, at, naar vi under dette Møde nævne Formanden, at vi da vide, at det er een og den Samme, fordi han hele Tiden har nydt dette Mærke paa Forsamlingens Tillid. Jeg skal derfor ønske, at man satte, hvad der vist i alle Maader vilde være det Bedste, blot “et Medlem”.

[...] **[A:7131]**

1) *Grundtvigs* ovenstaaende Forslag *forkastedes* med 44 Stemmer imod 20.

[...] **[A:7142]**

Grundtvig: Ja, jeg skal vistnok ikke vove at indlade mig i nogen Tvist om, hvad der her vilde være det juridiske Rette, men jeg skal kun bemærke, at ligesaa vel i Danmark som i England og paa ethvert andet Sted vilde det vistnok være klogt, at Folkethinget ikke uden *yderste* Nødvendighed lod de Sager, som angaae Huset og Valget til Huset, blive Gjenstand for Paakjendelse ved Domstolene. Jeg maa derhos tillige bemærke, at, saavidt jeg veed, er der jo ikke bestemt nogen Straf for Misligheder ved Valgene (Jo!), undtagen hvad der staaer i § 78 **[A:7143]** af Valgloven, hvor der staaer Forsømmelser (Jo!). Ja, jeg veed ikke Andet; er der mere? (*Krieger:* Der er henviist til Lovgivningens øvrige Bestemmelser!) Ja — men jeg veed ikke, at der er nogen bestemt Straf uden for Forsømmelser. Men, selv i dette Tilfælde, som Udvalget har adskilt fra de øvrige, for at indstille det til Sagsanlæggelse, kunne vi ikke sige, at nogen Forsømmelse har fundet Sted, saa at jeg allerede derfor skal fraraade noget Saadant, da det dog ikke var ønskeligt, at, naar Folkethinget havde indstillet en Sag til Indenrigsministeriet, for at den skulde forfølges ved Domstolene, de Paagjældende da skulde frikjendes for ubeføiet Tiltale. Naar der ikke er foregaaet saadanne Misligheder ved Valget, at Thinget finder det nødvendigt at ophæve Valget — kan jeg heller ikke finde, at det uden i ganske særegne

Tilfælde skulde være nødvendigt enten at lade optage disse høist ubehagelige og i mange Henseender betænkelige Forhører eller at gjøre en Retssag deraf, og jeg skal derfor stemme for slet Intet at gjøre ved disse Feil Andet, end hvad der er skeet ved at de paaankes i Thinget og offentliggjøres i Rigsdagstidenden, og jeg vilde ønske, at Thinget aldrig skulde behøve at gaae videre med Saadant, da visselig Ingen kan forudsee, hvor langt det vil føre.

[...] |A:7165

Grundtvig: Jeg skal ikke nægte, at det har baade overrasket mig, og jeg tilstaaer, det har smertet mig, at Klagen over mit Valg, som Udvalget fandt ubetydelig, skulde voxte her inde i Salen til den Betydning, at et æret Medlem skulde forlange den henviist til Indenrigsministeriet, skjøndt han ikke engang vidste at sige Noget, som Ministeriet da skulde gjøre. Det har smertet mig, siger jeg, thi, dersom Thinget virkelig under saadanne Omstændigheder istemte Klagen over mit Valg, da skulde jeg ønske, jeg aldrig var bleven valgt, skjøndt der er ingen Rigsdagsmand, som kan være vissere paa, at Valgbestyrelsen, som her klages over, ikke har begunstiget hans Valg, saaledes at den derfor trænger til nogen Irettesættelse.

[...] |A:7190

Grundtvig: Jeg skal blot tillade mig at bemærke, at, jo vigtigere Lovforslaget er, desto mere nødvendigt er det, at det drøftes, før det antages, og det er jo aabenbart, under de nærværende Omstændigheder umuligt, saaat vi vistnok maae ti Gange hellere ønske, at det ærede Ministerium, naar det behøves, ved en foreløbig Lov ordner det, indtil vi samles igjen.

[...] |A:7193

“Dagsordenen for imorgen, Løverdag den 29de Juni, begieres forandret saaledes, at Valget af Statsrevisorer udelades.”

Hall, Rothe, Mourier, Stockfleth, Ostermann, Timm, Neergaard, Lykke, Ove Thomsen, Ottesen, C. Jensen, Hermansen, P. Pe|A:7194|dersen, Kampmann, With, Gram, Gottlob, Steen, L. Hansen, Fuglede, Wegener, Schiøtt, L. Skau, Roving, C. A. Hansen, Broberg, C. M. Poulsen, Grundtvig, Bregendahl, Linnemann, F. A. Hansen, Tuxen, Ussing, Hjerrild, Black og Marckmann.

[...]

|A:7194]

114de Møde.

Løverdagen den 29de Juni.

[...] |A:7222

Man skred derpaa til Afstemning, der efter Begjering af følgende

Medlemmer: Barfod, J. A. Hansen, Ingstrup, Hækkerup, Sidenius, Spandet, Alberti, Schroll, P. Knudsen, Andresen, R. Petersen og Rasmussen, foretoges ved Navneopraab og hvoraf Resultatet, som af nedenstaaende Liste vil erfares, var, at det med 52 mod 37 Stemmer blev *vedtaget*, at det første Nummer paa Dagsordenen, nemlig *Valg af Statsrevisorer*, skulde udsættes.

Ja.

Bardenfleth.	Gram.
Black.	Grundtvig.
Boserup.	Hall.
Bregendahl.	Hansen, C. A.
Broberg.	Hansen, F. A.
Clausen.	Hansen, L.
Damkjær.	Heggelund.
David.	Hermansen.
Fenger.	Hjerrild.
Fuglede.	Hoffmeyer.
Gottlob.	Jensen, Chr.
A:7223 Kampmann.	Rosenørn.
Knudsen, J.	Rothe.
Krieger.	Schack.
Larsen, J. E.	Schiøtt.
Linnemann.	Skau.
Lykke.	Sponneck.
Madvig.	Steen.
Marckmann.	Stockfleth.
Mourier.	Thomsen.
Neergaard.	Timm.
Ostermann.	Tuxen.
Ottesen.	Ussing.
Pedersen, P.	Wegener.
Poulsen, C. M.	Wilkens.
Rovsing.	With.

Nei.

Alberti.	Jespersen.
Andresen.	Ingstrup.
Barfod.	Johansen.
Buntzen.	Knudsen, P.
Christensen, B.	Kofoed.
Christensen, J.	Lunde.
Clausager.	Nørgaard.
la Cour.	Olesen.
Drewsen, J. C.	Oppermann.
Frølund.	Rasmussen.
Gleerup.	Rée.
Grønborg.	Rotwitt.
Hansen, C. H.	Schroll.
Hansen, J. A.	Sidenius.
Hækkerup.	Spandet.
Høyer.	Sørensen.

Jacobsen. Tscherning.
Jagd. Winther.
Jensen, L.

|A:7224 *Fraværende med Orlov.*

Damgaard. Schøler.

Fraværende.

Drewsen, M. Pedersen, R.
Monrad. Simonsen.
Otterstrøm.

Stemte ikke:

Boisen. Larsen, Chr.
Jørgensen.
[...]